

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 12

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nasjonale minoriteter i Norge

En helhetlig politikk

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 12

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nasjonale minoriteter i Norge

En helhetlig politikk

Innhold

1	Innledning	5	3.5.2	Organisering blant romanifolket/ taterne	23
1.1	Politisk grunnlag for politikken overfor nasjonale minoriteter	7	3.5.3	Latjo drom	24
1.2	Avgrensning	8	3.6	Unge nasjonale minoriteter	24
2	Rettslig rammeverk for politikken overfor nasjonale minoriteter	10	4	Mål og virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter framover	26
2.1	Internasjonalt rettslig rammeverk	10	4.1	Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur	26
2.1.1	Relevante FN-konvensjoner	10	4.1.1	Støtte til kulturtiltak og kulturaktiviteter	26
2.1.2	Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter	10	4.1.2	Fortsette innsatsen for nasjonale minoriteters språk	28
2.1.3	Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk	11	4.1.3	Ivareta nasjonale minoriteters kulturmiljø	32
2.2	Norges rapporteringer til Europarådet	12	4.1.4	Sikre innsats mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer	34
2.3	Nasjonalt rettslig rammeverk	13	4.2	Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutnings- prosesser	35
2.3.1	Likestillings- og diskriminerings- loven og Likestillings- og diskrimineringsombudet	13	4.2.1	Definere, forankre og fortsatt sikre effektiv deltakelse	36
2.3.2	Straffelovens paragrafer om rasisme og diskriminering	13	4.3	Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester	38
2.3.3	Ny språklov	13	4.3.1	Barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning	39
2.3.4	Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)	13	4.3.2	Barnevernet	41
3	De fem nasjonale minoritetene i dag	15	4.3.3	Sosialtjenesten	42
3.1	Kvener/norskfinner	15	4.3.4	Helse- og omsorgstjenesten	42
3.1.1	Kvensk språk	15	4.4	Kjennskap til nasjonale minoriteter i befolkningen	43
3.1.2	Kvensk/norskfinsk organisering	16	4.4.1	Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom utdannings- sektoren	43
3.1.3	Kvenske institusjoner	18	4.4.2	Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom kulturlivet ...	44
3.2	Jøder	18	4.4.3	Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom forskning ...	45
3.2.1	Jødernes religion og kultur	18	4.5	God samordning av politikken overfor nasjonale minoriteter	46
3.2.2	Jødisk organisering	18	4.5.1	Samordningsansvar og oppgavefordeling	46
3.2.3	Jødiske museer	20	4.5.2	Sikre effektiv forvaltning av tilskuddsordningene	47
3.3	Skogfinner	20	4.5.3	Sikre kunnskap om nasjonale minoriteter i forvaltningen	47
3.3.1	Skogfinsk språk, kultur og religion	20			
3.3.2	Skogfinsk organisering	20			
3.3.3	Norsk Skogfinsk Museum	21			
3.4	Romer	21			
3.4.1	Romsk språk og kultur	21			
3.4.2	Romsk organisering	21			
3.4.3	Romano Kher	21			
3.5	Romanifolk/tatere	22			
3.5.1	Romanifolkets/taternes språk og kultur	22			

5	Oppgjør med tidligere tiders politikk	49	6.3	Høringsinnspill	54
5.1	Erstatnings- og rettferds- vederlagsordninger	49	6.4	Oppfølging av anbefalingene i rapporten	55
5.1.1	Individuell og kollektiv oppreisning til jøder etter holocaust	49	6.4.1	Et tydelig oppgjør med fortiden ...	55
5.1.2	Individuell og kollektiv oppreisning til romanifolk/ taterne	50	6.4.2	Bygge tillit og sikre reell deltakelse	55
5.1.3	Kollektiv oppreisning til romer	50	6.4.3	Synliggjøring av og økt kunnskap om romanifolket/ taterne	56
5.1.4	Individuell erstatning til samer og kvener som tapte skolegang under andre verdenskrig	51	6.4.4	Sikre tilgang til barnehage, skole og utdanning	56
5.2	Minnesteder	51	6.4.5	Forebygge diskriminering	57
5.3	Kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener/ norskfinner og skogfinner	52	6.4.6	Avklare om det har funnet sted rettsstridige forhold	57
6	Oppfølging av NOU 2015: 7 Assimilering og motstand	53	6.4.7	Lik tilgang til rettigheter og muligheter i samfunnet	57
6.1	Utvalgets rapport	53	6.4.8	Revurdere sider ved erstatningsordningene	58
6.2	Høring av utvalgets rapport	54	6.4.9	Videre forskning og forsknings- formidling	59
			7	Sammendrag	60

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 12

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Nasjonale minoriteter i Norge

En helhetlig politikk

*Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 18. desember 2020,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning

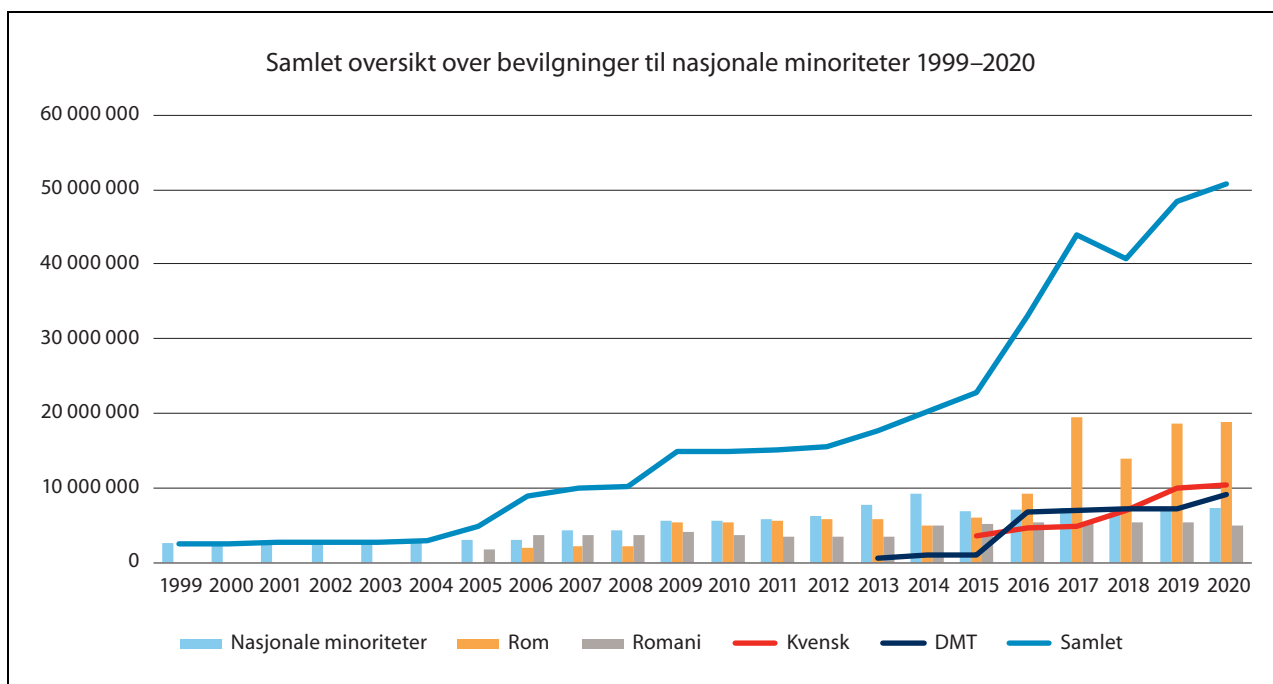
En nasjonal minoritet er en etnisk, religiøs og/eller språklig minoritet med langvarig tilknytning til landet. I Norge er det kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, romer og romanifolk/tatere som har status som nasjonale minoriteter.

Det har vært lagt fram én stortingsmelding om nasjonale minoriteter tidligere, St.meld. nr. 15 (2000–2001) *Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Meldingen var en oppfølging av at Norge i 1999 ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen). Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) trådte i kraft for Norges del i 1998. Kvensk, romanes (språket til romene) og romani (språket til romanifolket/taterne) er anerkjent som minoritetsspråk i Norge etter minoritetsspråkpakten. St.meld. nr. 15 (2000–2001) var den første helhetlige gjennomgangen av politikken overfor nasjonale minoriteter. Den presenterte også prinsippene som skulle ligge til grunn for politikken på området.

Det internasjonale minoritetsvernet bygger på ikke-diskrimineringsprinsippet og prinsippet om likebehandling. Det betyr at statene er forpliktet til å arbeide for at de nasjonale minoritetene blir likestilt med majoritetsbefolkningen, både formelt og i praksis. I dag er i stor grad de formelle rettighetene til de nasjonale minoritetene på plass i Norge. En utfordring er imidlertid at disse rettighetene ikke alltid følges opp i praksis.

Formålet med denne stortingsmeldingen er å beskrive utviklingen i politikken overfor nasjonale minoriteter de siste 20 årene og skissere hvordan regjeringen kan bidra til å styrke de nasjonale minoritetenes språk, kultur og situasjon i det norske samfunnet framover.

De overordnede målene og prinsippene i politikken overfor nasjonale minoriteter er forankret i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og andre internasjonale konvensjoner, og står i hovedtrekk ved lag, se kapittel 4 for nærmere omtale av målene. De tre overordnede målene er:

Figur 1.1 Bevilgninger til nasjonale minoriteter i perioden

1. Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur
2. Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser
3. Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Det har samtidig vært en positiv utvikling i disse 20 årene. Bevilgningene på politikkområdet har økt betraktelig i perioden. Departementene har opparbeidet erfaringer med både å utvikle og forvalte virkemidler på politikkområdet, som blant annet tilskuddsordninger, erstatningsordninger og møteplasser for dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. De nasjonale minoritetene er også i større grad organiserte, og taler i stor grad sin sak, både i offentligheten generelt og overfor myndighetene. Det er i tråd med målene for politikken.

Den samlede avsetningen over tilskuddsposter til nasjonale minoriteter på Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett har økt betydelig gjennom tjuetårsperioden, fra 2,5 millioner kroner i 1999 til 50,7 millioner kroner i 2020.

Det blir også gitt årlig støtte til tiltak over andre departementers budsjetter. Blant annet gir Kunnskapsdepartementet støtte til kvensk- og finskundervisning og støtte til kvenske språktiltak i barnehager. Kulturdepartementet gir årlig driftsstøtte til Kvensk institutt og den kvenske avisen

Ruijan Kaiku. I tillegg får Norsk Skogfinsk museum årlige driftsmidler fra Kulturdepartementet.

I 1998 besluttet regjeringen å etablere et senter for formidling av kulturen og historien til romanifolket/taterne. Senteret ble plassert på Glomdalsmuseet på Elverum. Kulturdepartementet gir årlige driftsmidler til Glomdalsmuseet som også gjelder drift av romaniavdelingen ved museet. I 2004 ble det bevilget midler til å bygge et administrasjonsbygg ved Kventunet, som nå er Kvensk institutt. I 2019 ble det gitt tilsagn om midler til ombygging av NRK-bygget i Vadsø, bygget skal disponeres av Varanger museum og blant annet fungere som et nasjonalt senter for kvensk/norskfinsk kultur. Ut over dette er det gitt ulike tilskudd til enkeltprosjekter som gjelder nasjonale minoriteter fra andre departementer og over øvrige statlige tilskuddsordninger.

I tråd med regjeringens målsetting om å legge til rette for økt mangfold i kulturuttrykk og kulturtilbud, ønsker regjeringen også å bidra til å synliggjøre de nasjonale minoritetenes kultur i samfunnet. I 2018 åpnet Romano Kher – Romsk kultur- og ressurscenter, i Oslo. Med regjeringens tilsagn om 106 millioner kroner i støtte til nybygget Finnskogens hus i Grue i statsbudsjettet for 2021, er det museumsbygg eller kultursentre for alle de fem nasjonale minoritetene. Museer og kultur- og ressurscenter er viktige arenaer for kultur- og historiefremidling og bidrar til å styrke minore-

tenes identitet. Det er også møteplasser som virker som brobyggere mellom ulike grupper i befolkningen.

Vi har mer kunnskap om de nasjonale minoritetene i dag enn for 20 år siden, men vi vet fortsatt ikke nok om effekten av mange virkemidler på politikkområdet. I tilknytning til dette meldingsarbeidet har det vært viktig for regjeringen å få kartlagt tiltak og virkemidler og få anbefalinger til mulige forbedringspunkter for å nå målene i politikken. Den nyeste gjennomgangen er rapporten fra Telemarksforskning (2020) *Kulturell berikelse – politisk besvær. Gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter 2000–2019* som er utført på oppdrag for Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Rapporten har primært rettet oppmerksomheten mot hvordan representanter for minoritetene oppfatter tiltak og virkemidler. Noen av anbefalingene i Telemarksforskings rapport blir omtalt i kapittel fire. Departementet har også innhentet kunnskap fra andre forsknings- og utredningsmiljøer og fått innspill til meldingen fra minoritetene selv.

1.1 Politisk grunnlag for politikken overfor nasjonale minoriteter

De nasjonale minoritetene i Norge har gjennom historien blitt utsatt for fornorsknings- og assimilering- eller ekskluderingspolitikk. Fra siste halvdel av 1800-tallet og gjennom deler av 1900-tallet var målet med statens politikk i grove trekk å gjøre minoritetene og deres levemåte mest mulig lik majoritetsbefolkningen (assimilering) eller å stenge dem ute fra samfunnet (ekskludering). Staten benyttet ulike virkemidler for å oppnå dette, og politikken har vært forskjellig og hatt ulike konsekvenser for de fem minoritetsgruppene.

Romanifolket/taterne, skogfinnene og kvenene/norskfinnene ble i hovedsak forsøkt assimilert, mens jødene og romene ble utsatt for en ekskluderingspolitikk. Assimileringspolitikken innebar i flere tilfeller tvunget bortplassering av barn på institusjon, internatskoler og i fosterhjem, og i romanifolket/taternes tilfelle også tvangssterilisering av flere kvinner. I tillegg var det vanlig praksis å nekte barna å snakke eget språk i skolen.

Målet for ekskluderingspolitikken før andre verdenskrig var blant annet å nekte jøder og romer innreise til Norge, i ulike tidsperioder. Ekskluderingspolitikken fikk fatale konsekvenser under andre verdenskrig, hvor om lag en tredjedel av alle norske jøder og mange norske romer ble drept i nazistenes konsentrasjonsleirer.

Etter andre verdenskrig ble politikken gradvis erstattet med ideer om likeverd og om å legge til rette for, og ivareta, mangfoldet i det norske samfunnet. Det tar imidlertid lang tid å endre holdninger, og konsekvensene av den historiske politikken overfor de nasjonale minoritetene preger fremdeles enkelte av gruppene på ulike måter. På 1990-tallet kom myndighetenes oppgjør med tidligere tiders politikk. Siden da har det kommet på plass individuelle og kollektive erstatningsordninger for urett som ble begått, og staten har også kommet med offisielle unnskyldninger overfor flere av de nasjonale minoritetene. Den siste unnskyldningen ble gitt 8. april 2015 av statsminister Erna Solberg til norske romer. Statsministeren beklaget på vegne av regjeringen den rasistiske ekskluderingspolitikken som ble ført overfor norske romer før og etter andre verdenskrig, og de alvorlige følgene denne politikken fikk under holocaust. I 2011 ble det satt ned et offentlig utvalg som skulle gjennomgå tidligere tiders politikk overfor romanifolket/taterne. Utvalget overrakte i 2015 sin rapport NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag* til kommunal- og moderniseringsministeren. Rapporten viser at romanifolket/taterne led en betydelig overlast som følge av statens harde assimileringpolitikk og at ulike sider ved tidligere politikk overfor gruppen fortsatt har betydning, både for enkeltindivider og folkegruppen. Regjeringens endelige oppfølging av NOU-en går fram av kapittel seks i meldingen.

Samfunnsutviklingen de siste 20 årene kjenne-tegnes ved globalisering og økt migrasjon, sentralisering, digitalisering og raske endringer innenfor produksjon, økonomi og samfunnsliv. Det norske samfunnet er i dag i enda større grad flerkulturelt, flerreligiøst og etnisk mangfoldig enn for 20 år siden. På tross av store endringer er Norge fortsatt et samfunn med små forskjeller, det er tilitt mellom folk og høy grad av trygghet. Regjeringen vil styrke de viktige fellesskapene og bygge samfunnet nedenfra gjennom å spre makt og gi enkeltmennesker, familier og lokalsamfunn mulighet til å styre sin egen hverdag, og til å forme sin egen framtid. En av kjerneverdiene i et liberalt samfunn som det norske, er også at flertallet tar hensyn til mindretallets interesser.

En følge av globaliseringen er at språklig og kulturell påvirkning fra andre deler av verden preger befolkningen i Norge på mange ulike måter. Norsk språk er for eksempel utsatt for press fra engelsk, og de nasjonale minoritetenes språk og kultur kan være ekstra utsatt for påvirkning, ettersom gruppene er nokså små og antall

språkbrukere er få. Ut over rettighetene som følger av internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har sluttet seg til, har nasjonale minoriteter hittil hatt få språklige rettigheter etter norsk lov. Våren 2020 la regjeringen fram forslag til ny språklov der det er foreslått at nasjonale minoriteters språk får lovfestet status. Dersom loven vedtas, vil offentlige organ få ansvar for å fremme og verne de språkene som er anerkjent som nasjonale minoritetsspråk i Norge, som er kvensk, romani og romanes, jf. Prop. 108 L (2019–2020) Lov om språk. Etter lovforslaget vil det også slås fast at som språklige og kulturelle uttrykk er kvensk, romani og romanes likeverdige med norsk. For kvensk språk for eksempel, som har vært utsatt for fornorsking, kan lovforankret status gjøre det enklere å få en systematisert innsats for språket framover.

Regjeringen vil legge til rette for at nasjonale minoriteter i Norge fortsatt skal få utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, og delta i storsamfunnet. Samtidig som regjeringen vil styrke mangfoldet og ivareta nasjonale minoriteters interesser, er det viktig å ikke behandle nasjonale minoriteter som én ensartet gruppe. De fem nasjonale minoritetene er svært forskjellige fra hverandre, og i tillegg er det mangfold innad i hver minoritet. Noen av minoritetene er representert gjennom flere organisasjoner som er opptatt av ulike saker. Det tar regjeringen høyde for både i dialogen med minoritetene og i politikktutviklingen.

Hvordan en person oppfatter og utformer sin personlige identitet er et privat anliggende og ikke noe staten skal regulere. Det er imidlertid et mål for regjeringen at ingen skal være redd for å synliggjøre sin bakgrunn som nasjonal minoritet i frykt for stigmatisering. Regjeringen har en aktiv innsats mot rasisme og diskriminering og la i desember 2019 fram Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023). I tillegg har regjeringen lagt fram Strategi mot hatefulle ytringer (2016–2020) og Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020). Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) kartla holdninger i befolkningen i Norge i 2012 og 2017. Kartleggingen viser blant annet at andelen av befolkningen som har utpregete fordommer mot jøder er noe lavere i 2017 enn i 2012.¹ De samme undersøkelsene viser at negative holdninger til romer er

svært utbredte og stabile i befolkningen. Det finnes ikke tilsvarende undersøkelser av holdningene i befolkningen til de andre tre nasjonale minoritetene. Å jobbe bredt mot rasisme, antisemittisme, diskriminering og hatefulle ytringer er også et viktig bidrag i politikken overfor nasjonale minoriteter.

Det er fremdeles forholdsvis lite kunnskap om nasjonale minoriteter i befolkningen, og minoritetene selv opplyser at de ofte blir møtt med uvitenhet, både av enkeltpersoner og i forvaltningen. I en undersøkelse gjennomført av IPSOS i november 2020, svarer totalt ni av ti i befolkningen at de har kjennskap til at Norge har nasjonale minoriteter. På spørsmål om hvilke grupper det er, kommer det fram at det er forholdsvis lav kjennskap til de fem nasjonale minoritetene. På spørsmål om hvem som er nasjonal minoritet i Norge, nevner de fleste respondentene samer. I kapittel 4.4 blir undersøkelsen omtalt nærmere.

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Et sentralt prinsipp i bærekraftsmålene er at *ingen skal utelates*. Regjeringen har besluttet at bærekraftsmålene utgjør det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største nasjonale og globale utfordringer. Det er til sammen 17 bærekraftsmål med underliggende delmål innenfor en rekke områder. I politikken overfor nasjonale minoriteter er delmål 16.7 om å sikre lydhøre, inkluderende, deltakerbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivå, spesielt aktuelt. I tillegg er delmål 4.1 om å sikre at alle jenter og gutter fullfører gratis og likeverdig grunnskole og videregående opplæring av høy kvalitet som kan gi dem et relevant og reelt læringsutbytte, aktuell. Hvordan regjeringen følger opp disse bærekraftsmålene blir nærmere omtalt i kapittel 4.2 og 4.3.1.

1.2 Avgrensning

Denne stortingsmeldingen handler om politikken overfor de fem nasjonale minoritetene i Norge. Politikken dreier seg i hovedsak om deltakelse i samfunnet og vern og styrking av kultur, kulturell identitet og språk. Stortingsmeldingen redegjør for det internasjonale rettslige rammeverket for politikken, beskriver situasjonen for de nasjonale minoritetene i dag, presenterer utviklingen av politikken de siste 20 årene og gjennomgår sentrale tiltak og virkemidler på området. Stortingsmeldingen presenterer også retningen for politikken framover.

¹ Antisemittisme i Norge? Hoffmann, Kopperud og Moe 2012, Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017, Hoffmann og Moe 2017.

Meldingen handler ikke om samer, selv om også samene omfattes av virkeområdet til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, jf. St.prp. nr. 80 (1997–98) *Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter*. Regjeringen redegjør for sin samepolitikk i andre dokumenter til Stortinget, blant annet i årlige meldinger. Det betyr at poli-

tiken overfor de nasjonale minoritetene og samene, som er urfolk i Norge, på mange områder sammenfaller når det gjelder at staten skal legge til rette for at gruppene kan sikre og utvikle språket, kulturen og samfunnslivet sitt. Forpliktelsene staten har overfor den samiske befolkningen følger i tillegg av *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i sjølvstendige statar*.

2 Rettslig rammeverk for politikken overfor nasjonale minoriteter

Politikken overfor nasjonale minoriteter bygger på prinsippet om likeverd og ikke-diskriminering, og er forankret i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen), FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (FNs rasediskrimineringskonvensjon), Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk.

Nasjonale minoriteters rettigheter er i utgangspunktet formulert som rettigheter individene har, sammen med andre i sin gruppe. Samtidig er det klart at minoritetenes rettigheter som regel bare kan oppfylles gjennom tiltak overfor hele gruppen, for eksempel når det gjelder utdanning, media og beskyttelse og videreutvikling av de nasjonale minoritetenes språk og kultur.

2.1 Internasjonalt rettslig rammeverk

2.1.1 Relevante FN-konvensjoner

Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 er en sentral bestemmelse i det internasjonale vernet av minoriteter. I artikkelen slås det fast at i de statene hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk. FNs menneskerettskomité har lagt til grunn at bestemmelsen også innebærer at det kan stilles krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene.

Barnekonvensjonen har en tilsvarende bestemmelse i artikkel 30 om barn som tilhører en etnisk, religiøs eller språklig minoritet eller en urbefolkning. Både FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og barnekonvensjonen er tatt inn i menneskerettsloven og gjelder som norsk lov.

FNs rasediskrimineringskonvensjon forbyr diskriminering på grunn av rase, hudfarge, avstamning eller nasjonal eller etnisk opprinnelse.

Målet med konvensjonen er å sørge for at ingen skal forskjellsbehandles eller ha færre rettigheter enn andre på grunn av rase, hudfarge og/eller etnisk opprinnelse.

2.1.2 Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter

Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen) i 1999. Staten har med det forpliktet seg til å legge forholdene til rette for at nasjonale minoriteter skal kunne bevare og videreutvikle sin egenart, sine språk og sin kultur. Prinsippene om formell og reell likestilling mellom nasjonale minoriteter og majoritetsbefolkningen står sentralt. Et viktig prinsipp i rammekonvensjonen er dessuten at minoritetene skal sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig i saker som berører dem.

2.1.2.1 Hvem regnes som nasjonale minoriteter

Da Norge ratifiserte rammekonvensjonen i 1999, ble det besluttet at konvensjonen for Norges del gjelder for kvener/norskfinner, skogfinner, jøder, romanifolk/tatere og romer.

Begrepet nasjonal minoritet er ikke definert i rammekonvensjonen. Under forhandlingene om rammekonvensjonen var det ikke mulig å komme fram til en definisjon alle medlemslandene i Europarådet var enige om. Det er likevel bred enighet om at en nasjonal minoritet er en minoritetsgruppe som har langvarig tilknytning til territoriet til den aktuelle staten.

Det er heller ikke avklart i rammekonvensjonen hva langvarig tilknytning betyr. I proposisjonen om samtykke til norsk ratifikasjon av rammekonvensjonen har det vært antydning et krav om at gruppen må kunne vise til minimum 100 års tilknytning til Norge (jf. St.prp. nr. 80 (1997–98) *Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter*). De fem nasjonale

minoritetene i Norge har tilknytning til landet fra rundt midten av 1800-tallet og tidligere.

Det er kravet om langvarig tilknytning til landet som klarest skiller nasjonale minoriteter fra andre minoriteter. Innvandrere i nyere tid vil i utgangspunktet ikke falle inn under begrepet nasjonal minoritet.

2.1.2.2 Prinsippet om selvidentifisering

Prinsippet om selvidentifisering står sentralt i minoritetsretten. Rammekonvensjonen, artikkel 3, gir både en rett til å bli behandlet som tilhørende en nasjonal minoritet og den gir en rett til *ikke* å bli behandlet som tilhørende en nasjonal minoritet, hvis man ønsker det. Personer som tilhører en nasjonal minoritet, skal ikke måtte velge mellom å bevare sin minoritetsidentitet eller være en del av majoritetskulturen. Begge alternativer skal være tilgjengelige. At en person kan ha tilknytning til en minoritet, utelukker heller ikke at den personen også identifiserer seg med en annen minoritet eller med majoriteten.

De fem nasjonale minoritetsgruppene er forholdsvis små. Det finnes ingen oversikt over hvor mange som selv definerer seg som en nasjonal minoritet i Norge, ettersom Norge ikke har offentlig registrering av etnisk tilhørighet. Regjeringen har ikke lagt opp til å innføre et system med etnisk registrering, da det ville være et betydelig inngrep i den personlige sfæren som medfører store personvernutfordringer. Regjeringens standpunkt er i tråd med synet til flere av de nasjonale minoritetsgruppene.

I dag forholder individer blant de nasjonale minoritetene seg ulikt til minoritetsidentiteten sin. Det er eksempler på personer som holder sin bakgrunn og identitet skjult, og andre som ikke er spesielt opptatt av bakgrunnen sin. Det er personer som har tilhørighet til en nasjonal minoritet som en av flere viktige identiteter, og andre igjen som jobber aktivt for å synliggjøre og styrke sin minoritets identitet, språk og kultur i storsamfunnet. Årsakene til at noen ikke definerer seg som tilhørende en av de nasjonale minoritetene, selv om de i utgangspunktet kunne ha gjort det, er det lite kunnskap om. Tidligere tiders fornorskingspolitikk med sterkt press om assimilering, som bidro til at mange mistet språket sitt og tilknytningen til egen kultur, kan imidlertid være en viktig årsak. Flytting fra steder der minoritetene har sine kjerneområder, eller at minoritetene har måttet oppgi det tradisjonelle levesettet sitt, kan også ha bidratt til at personer ikke lenger definerer seg som tilhørende en nasjonal minoritet. I til-

legg kan blandet slektsbakgrunn være en årsak. For eksempel har mange i Finnmark og Troms både kvensk/norskfinsk, samisk og norsk slektsbakgrunn, og hva den enkelte oppfatter og definerer seg mest som, kan variere. Uansett årsak er det den det gjelder som selv avgjør om han eller hun tilhører en av de nasjonale minoritetene.

I kapittel 3 er det en nærmere omtale av de fem nasjonale minoritetene i Norge.

2.1.2.3 Dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter

Etter rammekonvensjonens artikkel 15 skal partene skape de forutsetningene som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem.

For å bidra til effektiv deltakelse har norske myndigheter blant annet gitt støtte til etablering og drift av de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner og har også jevnlig møter med representanter for organisasjonene gjennom *Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter*. Kontaktforum ble etablert i 2003 etter oppfordring fra Europarådet og arrangeres normalt årlig. Formålet er å ha dialog mellom minoritetene og sentrale myndigheter og å gi minoritetene mulighet til å gi tilbakemeldinger direkte til myndighetene. Kontaktforum har siden oppstarten utviklet seg etter tilbakemeldinger fra minoritetene selv. De siste årene er antall deltakere fra hver organisasjon utvidet, organisasjonene er mer involvert i hvilke temaer som skal tas opp og det er satt av mer tid til dialog i møtene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har også lagt opp til å ha dialog med nasjonale minoritetsorganisasjoner hver for seg, i tillegg til Kontaktforum. Se kapittel 4, punkt 4.2. for omtale av deltakelse og dialog.

Sektordepartementene har også møter med de nasjonale minoritetenes organisasjoner enkeltvis i forbindelse med konkrete saker.

2.1.3 Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk

Europarådets ministerråd vedtok den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) i 1992. Norge ratifiserte minoritetsspråkpakten i 1993, og den trådte i kraft i 1998. Minoritetsspråkpakten har et tosporet system. Målene og prinsippene i språkpakten del II skal anvendes på alle regions- eller minoritetsspråk. I tillegg kan statene velge å forplikte seg til å

anvende minst 35 paragrafer eller underparagrafer valgt blant bestemmelsene i språkpakten del III på ett eller flere språk. Forpliktelsene som følger av del III er mer omfattende, med detaljerte regler for blant annet utdanning, rettsvesen, offentlig forvaltning og tjenesteyting, media, kultur og grenseoverskridende samarbeid.

Norge har ulike forpliktelser for de ulike språkene. Nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk, kvensk, romanes og romani er anerkjent som regions- eller minoritetsspråk i Norge, og er dermed sikret vern gjennom språkpakten. Nordsamisk har status som del III-språk, mens sørsamisk, lulesamisk og kvensk, romanes og romani har status som del II-språk.

Spørsmålet om del III også bør gjelde for sørsamisk, lulesamisk og kvensk har vært oppe til diskusjon flere ganger. Dette var senest et tema i forbindelse med Norges åttende rapportering til Europarådet på minoritetsspråkpakten. Spørsmålet om å utvide vernet er også aktualisert gjennom arbeidet med oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk og Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk*.

På denne bakgrunn har Kommunal- og moderniseringsdepartementet gjennomgått kravene i del III, og vurdert om det er mulig å løfte kvensk, sørsamisk og lulesamisk til del III. Gjennomgangen viser at allerede eksisterende tiltak og lovgivning gir grunnlag for å vurdere å utvide vernet til sørsamisk og lulesamisk, men ikke for kvensk.

Slik situasjonen er for kvensk språk i dag, er det ikke mulig å oppfylle forpliktelsene som følger av minoritetsspråkpackens del III. I Kommunal- og moderniseringsdepartementets gjennomgang vurderes derfor tilleggsratifikasjon for kvensk på kort sikt som lite realistisk. Departementet har imidlertid gitt økonomisk støtte til flere tiltak for kvensk språk, se omtale i kapittel 4.1.2 og 4.3.1 i denne meldingen. Norske kveners forbund og Kvensk institutt ønsker at det på bakgrunn av kartleggingen blir laget en konkret plan for å løfte kvensk språk til nivå III.

2.2 Norges rapporteringer til Europarådet

Europarådet overvåker hvordan statene gjennomfører rammekonvensjonen og minoritetsspråkpakten. Statene rapporterer hvert femte år på rammekonvensjonen om hvordan de enkelte artiklene i konvensjonen, og tidligere anbefalinger fra Europarådet, er fulgt opp. Europarådets rådgiv-

ende komité for rammekonvensjonen behandler statens rapport, før Ministerkomiteen i Europarådet gir sine endelige anbefalinger. I forbindelse med dette arbeidet drar den rådgivende komiteen på landbesøk og møter både statlige representanter og representanter for de ulike nasjonale minoritetene, og eventuelt andre relevante aktører.

Rapportering på minoritetsspråkpakten skjer i det vesentlige på samme måte som for rammekonvensjonen, men med rapportering hvert tredje år. Det er Europarådets ekspertkomité som behandler statens rapport før Ministerkomiteen i Europarådet gir sine endelige anbefalinger. På samme måte som for Den rådgivende komiteen, reiser Ekspertkomiteen på landbesøk i forbindelse med behandlingen av statens rapport.

Norge sendte i 2020 den åttende periodiske rapporten om statens gjennomføring av minoritetsspråkpakten og den femte periodiske rapporten om gjennomføringen av rammekonvensjonen til Europarådet.¹ Tidligere har rapportene blitt sendt til Europarådet på ulikt tidspunkt, men Europarådet har besluttet å samkjøre de to rapporteringsprosessene for å gjøre dem mer effektive. Fra og med 2020 vil derfor rapporter om rammekonvensjonen og minoritetsspråkpakten sendes til Europarådet hvert femte år, med en mellomrapportering halvveis i rapporteringsperioden.

Europarådets tilbakemeldinger og anbefalinger på bakgrunn av statenes rapporter om gjennomføringen av rammekonvensjonen og minoritetsspråkpakten, er ikke rettslig bindende for statene. Norske myndigheter foretar en konkret vurdering av Europarådets anbefalinger før de eventuelt følges opp.

Anbefalingene fra Europarådet knytter seg ofte til et bredt spekter av departementenes og underliggende etaters ansvarsområde og virksomhet. Det er det enkelte departements ansvar å vurdere hvilke anbefalinger fra Europarådet de ønsker å følge opp og deretter sørge for at den konkrete oppfølgingen av anbefalingene skjer. En omfattende tilbakemelding til Europarådet, som svar på deres kommentarer til Norges rapporteringer, skjer ved innsending av neste statusrapport. I statusrapportene til Europarådet rapporterer staten i stor grad på anbefalingene fra Europarådet etter

¹ Rapportering på rammekonvensjonen 2020: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtspalte/rapporteringer-pa-rammekonvensjonen/id458136/>
Rapportering på minoritetsspråkpakten 2020: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtspalte/minoritetssprakpakta/id86936/>

forrige rapportering og hvordan Norge har fulgt disse opp fram til neste rapportering.

Howdan Norge har fulgt opp Europarådets anbefalinger på en rekke områder, går fram av kapittel 4.

2.3 Nasjonalt rettslig rammeverk

2.3.1 Likestillings- og diskrimineringsloven og Likestillings- og diskrimineringsombudet

I 2017 vedtok Stortinget en ny likestillings- og diskrimineringslov, som trådte i kraft 1. januar 2018. Målet med loven er å styrke diskrimineringsvernet og gjøre lovverket mer tilgjengelig for de som har rettigheter etter loven. Likestillings- og diskrimineringsombudet gir veiledning om loven, og svarer på spørsmål om rettigheter og plikter.

Likestillings- og diskrimineringsombudet skal fremme reell likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder.

Ombudet skal være en pådriver for likestilling og mangfold i samfunnet og gir veiledning om lovverket. Ombudet har også plikt til å veilede i diskrimineringssaker som er omfattet av andre regler enn de ombudet håndhever, for eksempel i forbindelse med anmeldelse av rasistisk motivert kriminalitet. Alle kan henvende seg til ombudet for gratis veiledning.

Ombudet skal videre passe på at norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med forpliktelsene Norge har etter FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD) og FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Likestillings- og diskrimineringsombudet melder at de mottar svært få henvendelser fra nasjonale minoriteter som opplever diskriminering og at bakgrunnen kan være at de ikke kjenner til, eller ikke har tillit til, ombudet som statlig instans. Ombudet jobber med å nå ut til flere personer blant ulike etniske minoriteter i Norge, både for å kunne gi rettighetsveiledning og for å få mer kunnskap om hvilke former for diskriminering disse gruppene opplever.

Fra 1. januar 2018 er det Diskrimineringsnemnda som avgjør klager på diskriminering og trakassering etter lovverket, jf. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Nemnda er et nøytralt forvaltningsorgan som behandler saker som kommer inn kostnadsfritt.

2.3.2 Straffelovens paragrafer om rasisme og diskriminering

Straffeloven § 185 omhandler diskriminerende og hatefulle ytringer. Med diskriminerende og hatefulle ytringer menes ytringer som truer eller forhåner noen eller som fremmer hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av nærmere angitte særtrekk, deriblant etnisk opprinnelse eller religion. Bestemmelsen må tolkes restriktivt av hensyn til ytringsfriheten. I rettspraksis er det trukket et skille mellom kritiske ytringer om et emne og ytringer som angriper en eller flere personer. Det skal mindre til for at personangrep som er fremsatt i ren sjikanehensikt, rammes av straffeloven § 185 enn for eksempel politiske ytringer som er avgitt som ledd i en politisk debatt.

Straffeloven inneholder også andre bestemmelser som rammer handlinger som er motivert av hat eller negative holdninger overfor nærmere angitte utsatte grupper, inkludert etniske og religiøse minoriteter. Dette gjelder blant annet § 186 om diskriminering, § 264 om grove trusler, § 272 om grov kroppskrenkelse, § 274 om grov kroppsskade og § 352 om grovt skadeverk. At et lovbrudd har sin bakgrunn i andres religion eller etniske opprinnelse er dessuten en skjerpene omstendighet ved straffutmålingen, jf. straffeloven § 77.

2.3.3 Ny språklov

Regjeringen la i 2019 fram Prop. 108 L (2019–2020) *Lov om språk*, som er et forslag til en helhetlig språklov. Formålet med loven er å styrke norsk språk og sikre det som samfunnsbærende språk, og å sikre vern og status for språkene staten har ansvar for. I loven gis offentlige organer et ansvar for å «verne og fremje kvensk, romani, romanes og norsk teiknspråk», jf. § 1 bokstav c. Loven er omtalt i kapittel 4.1.2.

2.3.4 Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) ble etablert i 2015 ved lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter. Institusjonens oppgave er å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. NIM er et uavhengig, offentlig organ som er underordnet Stortinget. Bakgrunnen for opprettelsen av NIM er at FN

anbefaler alle stater å ha en nasjonal institusjon for menneskerettigheter.

NIM behandler ikke enkeltsaker, men bidrar med fagkunnskap og gir råd og veiledning, slik at statens myndigheter kan ivareta sitt menneskerettslige ansvar best mulig. NIM gir juridiske råd til Stortinget, Sametinget, regjeringen og forvaltningen. De overvåker menneskerettighetenes stilling i Norge, underviser og fremmer forskning på menneskerettigheter, informerer allmennheten om menneskerettigheter og skal være en brobygger mellom myndigheter og sivilsamfunnet. Institusjonen avgir uttalelser og temarapporter og redegjør for utviklingen av menneskerettighetssituasjonen i Norge. NIM avgir en årlig melding til Stortinget om menneskerettighetssituasjonen i Norge, hvor institusjonen også kommer med anbefalinger om forbedringer. NIM skal også delta i internasjonalt samarbeid for å fremme og beskytte menneskerettighetene.

NIM ga i 2019 ut rapporten *Norges nasjonale minoriteter*, som hadde som formål å styrke menneskerettighetsvernet for nasjonale minoriteter i Norge gjennom å bidra til økt kunnskap, både om de relevante internasjonale rettslige rammeverkene og om forskning og litteratur. Institusjonen har også avgitt høringsuttalelser i saker

som gjelder nasjonale minoriteter. NIM har egne temasider om nasjonale minoriteters rettigheter på sine nettsider.²

NIM vil fra 2021 ha årlige dialogmøter med representanter fra de nasjonale minoritetene, både fra organisasjonene som mottar driftstilskudd fra staten og organisasjoner som jobber for norske romer. Målet er å få en bedre forståelse av hvilke menneskerettslige utfordringer de ulike minoritetene har og hvilke saker som er viktige for dem. Det er også et mål å bidra til brobygging mellom nasjonale minoriteter, myndigheter og andre relevante aktører. NIM ønsker også å samarbeide med kultursentre, museer og personer som jobber for nasjonale minoriteter.

NIMs øvrige kontakt med nasjonale minoriteter skjer oftest i forbindelse med arrangementer, seminarer og i arbeidet med internasjonal rapportering. Institusjonen er åpen for henvendelser og har kontakt med flere av de nasjonale minoritetenes organisasjoner. Henvendelser som gjelder enkeltsaker blir henvist videre til Sivilombudsmannen, Likestillings- og diskrimineringsombudet eller andre relevante institusjoner.

---

² <https://www.nhri.no/temaer/nasjonale-minoriteter/>

3 De fem nasjonale minoritetene i dag

De fem nasjonale minoritetene har alle en lang historie i Norge. Minoritetsgruppene skiller seg fra hverandre med hensyn til kulturell og språklig bakgrunn, og de har svært ulik historie.

Det har vært et mål for myndighetene å bidra til å styrke minoritetenes egne organisasjoner, blant annet gjennom tilskudd. Alle de fem nasjonale minoritetene i Norge har etablert egne organisasjoner som fremmer saker og tar opp spørsmål som minoritetene er opptatt av. Alle minoritetene, bortsett fra romene, har organisasjoner som tilfredsstiller kravene for å motta driftstilskudd. Noen av minoritetsgruppene har også flere organisasjoner.

I arbeidet med stortingsmeldingen har Kommunal- og moderniseringsdepartementet hatt møter med de nasjonale minoritetenes organisasjoner for å få kunnskap om hva minoritetene selv mener er viktig å ha med i den videre politikken. I tillegg har departementet hatt møter med ungdomsrepresentanter fra alle minoritetsgruppene.

I dette kapitlet presenteres de fem nasjonale minoritetene. Her framgår også innspillene som de nasjonale minoritetene har kommet med i arbeidet med meldingen.

3.1 Kvener/norskfinner

Kvenene/norskfinnene er en språklig og etnisk minoritet med historisk tilhørighet i nordområdene, hovedsakelig i Troms og Finnmark. I dag bor det kvener/norskfinner også i andre deler av landet. Ettersom noen omtaler seg som kvener og andre som norskfinner, har myndighetene valgt å omtale gruppen med skråstreketegnelsen kvener/norskfinner.

Flere av de kvenske/norskfinske tradisjonene er levende i dag, for eksempel saunatradisjonen. Noe av den gamle folketroen holdes også fortsatt i hevd. Videre er sang- og musikktradisjonen sterk, blant annet gjennom den læstadianske sangen og gjennom folkemusikken. Fortellertradisjonen, kvenske navn og begreper i naturen og håndverkstradisjonen er en del av den kvenske/norskfinske kulturen. Kvensk språk er en viktig del av den kvenske immaterielle kulturarven.

I 2014 ble de kvenske organisasjonene enige om å velge 16. mars som Kvenfolkets dag, en felles dag da kvenene/norskfinnene markerer seg selv, sitt språk, sin kultur og sin historie. 26. april er valgt som kvensk språkdag, samme dato som kvensk språk i 2005 ble anerkjent som minoritetsspråk i Norge. Kvenene har også et eget flagg. Flagget ble heist ved et offentlig bygg i Norge for første gang i 2017, ved rådhuset i Storfjord kommune. I 2001 ble kvendrakten lansert. Drakten er designet for å vise bærerens identitet og bakgrunn.

3.1.1 Kvensk språk

Kvensk er et finsk-ugrisk språk som er nært beslektet med meänkieli, et minoritetsspråk som snakkes i Sverige.¹ I dag er kvensk et levende språk, men det er i en truet situasjon fordi den naturlige språkovertøringen mellom generasjonene er brutt, og fordi det finnes få aktive språkbrukere i den yngre generasjonen. Det EU-finansierte forskningsprosjektet ELDIA (European Language Diversity for All) har i sin rapport fra 2013 omtalt kvensk språk som svært truet.²

Elever i grunnskolen i Troms og Finnmark har i dag rett til opplæring i kvensk eller finsk når minst tre elever med kvensk/norskfinsk bakgrunn krever det. Retten følger av opplæringsloven § 2-7. For mer om undervisning i kvensk eller finsk, se kapittel 4.3.1.1 i denne meldingen.

I 2005 vedtok Kongen i statsråd at kvensk skal regnes som et eget språk i Norge, jf. kongelig resolusjon 24. juni 2005 nr. 3511. I Norges fjerde rapport om gjennomføringen av minoritetsspråkpakten i 2008 ble det gjort klart at kvensk er anerkjent som minoritetsspråk i Norge og dermed er sikret vern etter minoritetsspråkpakten del II.

Kvenene/norskfinnene bruker ulike betegnelser på språket. Noen omtaler språket som

¹ Meänkieli betyr «vårt språk» og ble fra gammelt av brukt av tornedalinger for å skille mellom språket i Tornedalen og finsk i det som i dag er Finland. Meänkieli fikk status som nasjonalt minoritetsspråk i Sverige i 2000.

² <https://cordis.europa.eu/project/id/244335/reporting/pl>

«kvensk», andre som «gammelfinsk» eller «våres finsk», mens andre igjen bruker betegnelsen «finsk». Det er opp til den enkelte hva de ønsker å kalle språket sitt. I denne meldingen brukes «kvensk», ettersom det er kvensk som har status som minoritetsspråk i Norge. Enkelte i det kvenske/norskfinske miljøet ønsker at også finsk skal anerkjennes som minoritetsspråk i Norge, dette går også fram av innspillene fra organisasjonene.

3.1.2 Kvensk/norskfinsk organisering

Kvenene/norskfinnene har i dag tre interesseorganisasjoner som mottar driftstilskudd.

3.1.2.1 Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto

Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto ble etablert i 1987 og er en landsdekkende organisasjon, med flere lokallag. De fleste lokallagene er i Troms og Finnmark, men det er også lokallag i Trøndelag, på Østlandet og Sørlandet. I 2019 hadde organisasjonen 945 medlemmer. Forbundet har som formål å arbeide for å bedre og

fremme kveners og de finskættedes stilling, rammebetingelser og rettigheter, sosialt, kulturelt og næringsmessig, i tillegg til å styrke kvensk språk og synliggjøre kvenenes historie og kvenene som folk.

Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto arbeider aktivt med å gi et tilbud til barn og unge, og har en egen ungdomsorganisasjon, Kvääninuoret – Kvenungdommen. Ungdomsorganisasjonen ble stiftet i 2008 og er landsdekkende. Kvääninuoret – Kvenungdommen arbeider for å skape møteplasser for kvensk ungdom og for å styrke kvensk ungdoms identitet og kultur. Organisasjonen jobber også for å utvikle kvensk språk, kultur og samfunn, arrangerer samlinger og samarbeider med andre ungdomsorganisasjoner i og utenfor Norge.

3.1.2.2 Norsk-finsk forbund/Norjalais-Suomalainen Liitto

Norsk-finsk forbund ble etablert i 1982 og er en landsdekkende interesseorganisasjon for både norskfinner og nyinnvandrede finner. Forbundet får driftsstøtte som nasjonal minoritetsorganisa-

Boks 3.1 Innspill fra Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto:

Forbundet ønsker at regjeringen skal forplikte seg til å konsultere med kvenene i saker som angår dem. De støtter anbefalingene i Telemarksforskings rapport om at minoritetene bør ha direkte representasjon i beslutningsprosesser og om å opprette et direktorat for nasjonale minoriteter. Forbundet mener en gjennomføring av de nevnte anbefalingene i rapporten vil styrke kvenenes effektive deltakelse.

På utdanningsfeltet er forbundet opptatt av at flere skal få tilgang på høyere kvensk utdanning. De ønsker at kravene for å komme inn på kvensk årsstudium og kvensk og finsk bachelor- og masterstudium ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet bør endres, og at tilbudet blir videreutviklet med et kvensk studium for barnehagelærere, bedre ordninger for videreutdanning og styrkede stipendordninger for studenter i kvensk. Forbundet mener det er behov for å se på hva frafallet i kvensk på grunnskolen skyldes. De påpeker betydningen av at foreldre får informasjon om hvilke rettigheter elevene har, og foreslår at innmeldingsskjemaer til skolen skal vise at man kan velge kvensk. For-

bundet vil at retten til opplæring i kvensk skal være en individuell rett som skal gjelde hele landet, ikke bare Troms og Finnmark, og at også foreldre må få mulighet til å lære kvensk. De ønsker at Norge gir en tilleggsratifikasjon til minoritetsspråkpakten, slik at kvensk også blir omfattet av del III i pakten.

Forbundet understreker at det er behov for flere kvenske kulturinstitusjoner, mer film og teater på kvensk, og at det må bli enklere å gi ut bøker på kvensk. De ønsker også flere lokale språkarenaer og er opptatt av at kvensk kultur må bli mer synlig, for eksempel ved markeringer av kvenske merkedager, flagging, bruk av logoer og annet.

Forbundet mener det bør finnes et kvensk tilbud innen psykiatri, eldreomsorg og i distriktskykiatriske sentre.

Kvääninuoret – Kvenungdommen etterlyser mulighet til å søke driftsmidler til nasjonale minoriteters ungdomsorganisasjoner. Organisasjonen har for lave medlemstall til å kunne få støtte fra de etablerte tilskuddsordningene.

Boks 3.2 Innspill fra Norsk-finsk forbund/Norjalais-Suomalainen Liitto:

Norsk-finsk forbund ønsker mer støtte til finsk språk og synes den nye læreplanen er for uklart om kvaliteten og nivået på opplæringen. Forbundet ønsker også at utvidet tilbud om opplæring i finsk skal gjelde for hele landet.

Forbundet ønsker mer midler til norskfinsk kultur. De viser til at flere norskfinner deltar på kvenske aktiviteter fordi det gis mer midler til kvenske tiltak, som språksenter og museer.

Norsk-finsk forbund peker på at kvensk ikke er språket til norskfinnene, og de ønsker at finsk blir anerkjent som minoritetsspråk i Norge. Forbundet ønsker også mer konsekvent bruk av betegnelsen kvener/norskfinner.

Forbundet ønsker mer grensesamarbeid for å bevare tilknytningen til det finske. De ønsker at norske myndigheter skal etablere mer kontakt med Finland, både språklig og kulturelt.

sjon for den norskfinske delen av aktiviteten sin. Forbundet oppgir at de har cirka 500 medlemmer.

Formålet til organisasjonen er å fremme og ivareta finsk språk, norskfinsk og finsk kultur, rettighetene til norskfinner som nasjonal minoritet og rettighetene til finlendere bosatt i Norge.

3.1.2.3 Kvenlandsforbundet

Kvenlandsforbundet³ ble etablert i 1999 og er en norsk del av en samarbeidsorganisasjon med avdelinger også i Sverige og Finland. I 2019 hadde forbundet cirka 300 medlemmer. De opplyser at

de har etablert et studentnettverk i 2020. Forbundet er opptatt av kultur, historie, bosettingsområder, språk og rettigheter. De er opptatt av at både kvensk og finsk skal være levende språk i Norge.

Kvenlandsforbundet har ansvar for kvenene/norskfinnenes deltakelse på Den finsk-ugriske verdenskongressen, som samler alle finsk-ugriske folkegrupper.

³ Styret i forbundet har vedtatt Kvensk Finsk Riksforbund som et «markedsføringsnavn». Ifølge Brønnøysundregisteret er Kvenlandsforbundet det formelle navnet, med Kvensk Finsk Riksforbund som underenhet.

Boks 3.3 Innspill fra Kvenlandsforbundet:

Kvenlandsforbundet mener at det må utformes et klart mål for politikken for nasjonale minoriteter som innebærer full tospråklighet, og at antall språkbrukere skal være kriteriet for oppnådd suksess.

I språkpolitikken ønsker forbundet at både kvensk og finsk skal brukes som skriftspråk, og at også finsk skal anerkjennes som minoritetsspråk i Norge. De mener den beste strategien for at språket skal overleve, er at kvensk og finsk blir likestilt på alle felt. De ønsker videre at det blir gitt stipend til ungdom som vil lære språket i Finland, gjennom yrkesutdanning og lærlingordninger. De peker også på at det bør finnes tilbud om barnehager og skoler der alt foregår på kvensk eller finsk.

Forbundet er også opptatt av at kvenene skal omfattes av ILO-konvensjon nr. 169 og få

urfolksstatus, på lik linje med samene. De mener det foregår en forskjellsbehandling av kvener/norskfinner og samer, som etter deres oppfatning er i strid med FNs rasediskrimineringskonvensjon.

Forbundet er kritisk til regjeringens politikk overfor nasjonale minoriteter, både når det gjelder nivå på støtten til organisasjonene og satsingen på kvensk språk. De hevder at antall språkbrukere er redusert med 80 prosent i perioden det har vært en politikk på området.

Forbundet ønsker et eget sekretariat for nasjonale minoriteter i Kommunal- og moderniseringsdepartementet, med egen statssekretær for kvener/norskfinner.

3.1.3 Kvenske institusjoner

Det finnes flere institusjoner som arbeider for å styrke kvensk språk og kultur. Blant disse er Kainun institutti – Kvensk institutt i Porsanger, Vadsø museum – Ruija kvenmuseum, den kvenske avisen Ruijan Kaiku, Halti kvenkultursenter i Nordreisa og Storfjord språksenter. I 2018 ble det, som en oppfølging av *Måltrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk*, gitt tilskudd til å etablere tre nye språksentre i Troms og Finnmark: Porsanger kvenske språksenter, Vadsø kvenske språksenter og Kvæningen språksenter. Språksentrene får driftsstøtte over tilskuddsordningen til kvensk språk og kultur, som forvaltes av Troms og Finnmark fylkeskommune. Kainun institutti – Kvensk institutt og Vadsø museum – Ruija kvenmuseum får driftsstøtte over Kulturdepartementets budsjett. Se også kapittel 4.1.2.1 om Kainun institutti – Kvensk institutt.

3.2 Jøder

Jødernes historie i Norge begynner i 1851 med opphevelsen av Grunnlovsparagrafen som forbød jøder å komme inn i Norge. Innvandringen fra Øst-Europa, primært fra Tsar-Russland på 1800-tallet førte til at det dannet seg et jødisk miljø i Oslo og i Trondheim. I 1940 bodde det om lag 2100 jøder i Norge. Holocaust rammet den jødiske minoriteten hardt. Nesten en tredjedel av den jødiske befolkningen i Norge ble brutalt drept.

Den jødiske minoriteten i Norge i dag er sammensatt, både med tanke på etnisk bakgrunn, grad av religiøsitet og forholdet til tradisjoner. Mange knytter den jødiske identiteten sin like mye til kultur, tradisjon og historie, som til religion.

3.2.1 Jødernes religion og kultur

I tillegg til å være nasjonal minoritet, er jødene en religiøs minoritet i Norge. Minoriteten er liten, noe som kan gi særskilte utfordringer knyttet til å ivareta høytider og å overholde religiøse regler.

Kosher er betegnelsen på jødiske religiøst baserte matregler. Kosher innebærer også bestemte regler for slaktning av dyr, kosherslakt. Norge har forbud mot slik slakt, men tillater import av kosherslaktet kjøtt. Det finnes et mangfold av praktisering av kosher-reglene blant norske jøder. Noen holder kosher-reglene strengt, mens andre følger noen utvalgte kosher-regler. Andre igjen ser ikke på dette som del av sin praksis som jøder.

Omskjæring av gutter er en sentral praksis i utøvelse av jødisk religion og kultur. Stortinget vedtok 20. juni 2014 en lov om rituell omskjæring av gutter. Formålet er å sikre at rituell omskjæring av gutter utføres på forsvarlig måte, og å sikre at et tilbud om rituell omskjæring er tilgjengelig, jf. Prop. 130 L (2018–2019) *Lov om tros- og livssynssamfunn*.

3.2.1.1 Jiddisch

Jiddisch og hebraisk er språk som brukes av jøder over hele verden. Jiddisch ble lenge ansett å være folkets språk, mens hebraisk først og fremst ble brukt som liturgisk språk. Jiddisch var et levende språk i det norsk-jødiske kulturlivet og var hverdagspråket i mange hjem fram til andre verdenskrig. Med folkemordet på jødene under andre verdenskrig, mistet Norge mange jiddisch-talende personer, og språket er ikke lenger i bruk blant norske jøder. Jiddisch er derfor ikke regnet som et nasjonalt minoritetsspråk i Norge. Det er i dag en økende interesse for å lære språket, og jiddischkursene på Jødisk museum i Oslo er populære.

3.2.2 Jødisk organisering

Jødene har to menigheter i Norge, en i Trondheim og en i Oslo. Det er en synagoge i hver av byene. Menighetene har også medlemmer utenfor Trondheim og Oslo. Begge menighetene søker og mottar årlig støtte over tilskuddsordningen for tros- og livssynssamfunn jf. Prop. 130 L (2018–2019) *Lov om tros- og livssynssamfunn*. De to trossamfunnene hadde i 2019 til sammen 830 registrerte medlemmer. Menighetene favner både de praktiserende jødene og de mer sekulære. Det er også jøder i Norge som ikke er medlem i noen av trossamfunnene. En viktig aktivitet i trossamfunnene er å gi barn og ungdom opplæring i jødedommen og jødisk kultur. Menighetene er ellers opptatt av å synliggjøre jødisk kultur, tradisjoner og historie i Norge og å jobbe mot antisemittisme og for et inkluderende og mangfoldig samfunn.

Det finnes i tillegg en liten ortodoks jødisk gruppe i Oslo som ikke er registrert som trossamfunn.

3.2.2.1 Det Mosaiske Trossamfund

Det Mosaiske Trossamfund i Oslo ble etablert i 1892, og er den største jødiske institusjonen i Norge. Trossamfunnet har et bredt tilbud til medlemmene, fra vugge til grav. Tilbudene omfatter blant annet gudstjenester i synagogen og sosiale

Boks 3.4 Innspill fra Det Mosaiske Trossamfund:

Det Mosaiske Trossamfund opplever at statens internasjonale forpliktelse til å sørge for en trygg jødisk alderdom for holocaustoverlevende (Terezin-erklæringen¹) ikke blir fulgt opp etter som flere kommuner og bydeler virker motviljige til å la eldre jøder flytte til det jødiske bo- og seniorsenteret. Menigheten mener det er nødvendig med klarere retningslinjer og økt informasjon til kommuner og bydeler for å sikre at Norges internasjonale forpliktelse følges opp. Det jødiske bo- og seniorsenteret trenger betydelig oppgradering, og Det Mosaiske Trossamfund ønsker derfor et samarbeid med myndighetene for å finne finansieringsordninger som sikrer en rehabilitering av senteret.

Det Mosaiske Trossamfund ønsker en utvidet finansieringsmodell for den jødiske barnehagen. Med små barnekull er det enkelte år svært få jødiske barn, og dermed sviktende finansiering av barnehagen. Trossamfunnet viser til at den jødiske barnehagen, som er den eneste av sitt slag i Norge, er viktig for å gi jødiske barn en trygg identitet.

Det Mosaiske Trossamfund peker videre på at det er behov for innsats fra staten dersom det skal være jødisk liv i Norge om 20 år. Tiltaket «Jødiske veivisere» i Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020) er betydningsfullt og må videreføres, gjerne i kombinasjon med styrking av støtten til nasjonale minoriteter.

Det Mosaiske Trossamfund mottar øremerkede midler til sikkerhetsarbeid. Finansieringen er viktig for å oppnå tilfredsstillende sikkerhet slik at menighetens medlemmer kan føle seg trygge når de besøker synagogen og samfunnshuset. Som følge av et skjerpet trusselbilde de siste årene, bør ordningen bygges ut.

¹ Terezin-erklæringen ble underskrevet av 47 land, deriblant Norge i juni 2009. Erklæringen viser blant annet til at eldre holocaust-overlevende og andre ofre for nazifølgelsene i flere europeiske land har behov for sosial hjelp og medisinsk oppfølging. Landene erkjenner de spesielle sosiale og medisinske behovene for alle overlevende, og støtter både private og offentlige tiltak for å sikre dem et liv i verdighet og nødvendig grunnleggende omsorg. Terezin-erklæringen har navn etter konsentrasjonsleiren Teresienstadt i dagens Tsjekkia.

arrangementer på sabbat og jødiske helligdager, en jødisk barnehage, undervisning rettet mot barn og ungdom, organisering av leirer, studiegruppe og et jødisk bo- og seniorsenter for eldre jøder fra hele landet. Det Mosaiske Trossamfund mottok støtte som trossamfunn for 673 medlemmer i 2019⁴.

Det Mosaiske Trossamfund mottar driftstilskudd fra tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter til den ikke-religiøse delen av organisasjonens aktiviteter, som barne- og ungdomsarbeid og kulturelle og sosiale aktiviteter. I tillegg er det opprettet en egen tilskuddsordning i Kommunal- og moderniseringsdepartementet til Det Mosaiske Trossamfund til informasjonstiltak for å motvirke antisemittisme og for å bidra til sikkerheten rundt synagogen i Oslo.

3.2.2.2 Det jødiske samfunn i Trondheim

Det jødiske samfunn i Trondheim ble etablert i 1905. Samfunnet mottok støtte over tilskuddsordningen for tros- og livssynssamfunn for 137

⁴ Over Barne- og familiedepartementets tilskuddsordning til tros- og livssynssamfunn.

Boks 3.5 Innspill fra Det jødiske samfunn i Trondheim:

Det jødiske samfunn i Trondheim er spesielt opptatt av arbeidet mot antisemittisme, og støtter regjeringens handlingsplan mot antisemittisme. De understreker også at tiltakene i handlingsplanen bør evalueres. De mener det er positivt at handlingsplanen framhever at det er storsamfunnets ansvar å motvirke antisemittisme og at regjeringen er tydelig på at jødene hører til i Norge.

Videre ønsker Det jødiske samfunn i Trondheim tiltak slik at befolkningen og pressen får mer kunnskap om jødene i Norge. De peker også på behov for midler til utbedring av bygget som Det jødiske samfunn og Jødisk museum i Trondheim holder til i, blant annet for mer universell utforming av lokalene. Bygget er en viktig møteplass for jødene i Trondheimsområdet og en arena for formidling av norsk-jødisk kultur og historie.

medlemmer i 2019. Det jødiske samfunn i Trondheim holder til i samme bygg som Jødisk museum i Trondheim. Det gjør også synagogen, som er verdens nordligste synagoge. Samfunnet markerer jødiske høytidsdager, har egne ungdomsarrangementer og har en venneforening. De mottar ikke driftstilskudd over tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter for virksomheten sin.

3.2.3 Jødiske museer

Det er et jødisk museum i Trondheim og et i Oslo. Museet i Trondheim åpnet i 1997 og holder til i samme bygning som synagogen. Begge museene har viktige samfunnsoppdrag med å formidle jødisk kultur, riter og tradisjoner, i tillegg til jødisk historie i Norge. Museene driver aktiv formidling til skoleelever i arbeidet med å motvirke antisemittisme. De to museene opplever økende interesse fra skolene, og har besøk av mellom fire og fem tusen skoleelever årlig.

De jødiske museene er i dag møteplasser som samler ulike befolknings- og aldersgrupper gjennom ulike kulturarrangementer, faglige foredrag og kurs.

3.3 Skogfinner

Skogfinner er etterkommere av finske innvandrere som kom til Norge fra tidlig på 1600-tallet og bosatte seg i skogsområder på Østlandet, i hovedsak langs svenskegrensen. I dag har noen skogfinner en sterk kulturell tilhørighet til det skogfinske, mens andre opplever at forskjellene mellom det norske og det skogfinske er relativt utvisket. Finnskogen er et stort sammenhengende skogområde som strekker seg langs begge sider av riksgrensen mellom Solør i Norge og Värmland i Sverige.

3.3.1 Skogfinsk språk, kultur og religion

Skogfinnene markerer sin kulturelle tilhørighet på ulike måter. Noen deltar aktivt i organisasjoner og foreninger og arbeider med å dokumentere blant annet historie, tradisjoner og håndverk i samarbeid med museer og historielag. Mange driver med slektsforskning, og det er en økende interesse for å ta tilbake slektsnavnene til finske forfedre. I de senere tiårene er det skrevet og utgitt bøker om skogfinsk kultur og historie, og skogfinske matlagings- og håndverkstradisjoner blir videreført av nye generasjoner. Det ble designet en egen finnskogbunad på 1970-tallet, og

bevarte skogfinske runesanger er spilt inn og utgitt.

Skogfinnene snakket opprinnelig finsk, i form av en 1600-tallsdialekt fra Savolaks. De bevarte lenge språket slik som det var da de utvandret, løsrevet fra språkutviklingen i Finland. Skogfinnene lærte seg også norsk og var ofte tospråklige. Fram til langt inn på 1900-tallet ble det snakket finsk på Finnskogen, men språket døde etter hvert ut. Medvirkende årsaker til det var at barna måtte snakke norsk på skolen og at kirken kun brukte norsk. Fortsatt er noen skogfinske enkeltord i bruk på Finnskogen, i tillegg er det mange hundre skogfinske stedsnavn i området og enkelte finske personnavn er fortsatt i bruk.

Siden 1970 har Finnskogdagene blitt arrangert årlig på Svullrya i Grue kommune i Innlandet, der skogfinske tradisjoner vises fram for besøkende. I tillegg til museene og historielagene, spiller Finnskogdagene en viktig rolle i å synliggjøre den skogfinske kulturarven.

3.3.2 Skogfinsk organisering

Skogfinske interesser i Norge ble etablert i 1999, som et nettverk for organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner som hovedsakelig arbeider med skogfinsk kultur. Nettverket fungerer som en felles adresse og en informasjons- og kommunika-

Boks 3.6 Innspill fra Skogfinske interesser i Norge:

For Skogfinske interesser i Norge har ønsket om et nytt bygg for Norsk Skogfinsk Museum vært mest sentralt.

Skogfinske interesser i Norge ønsker også endringer i navneloven slik at det blir lettere å ta tilbake sine forfedres finske etternavn.

Foreningen peker ellers på at språkfokuset er stort i arbeidet med nasjonale minoriteter, og at de minoritetsgruppene som har mistet språket ofte faller utenfor. De viser til at skogfinnene har andre behov enn de øvrige minoritetene, for eksempel trenger de midler til bygningsvern, og dette er ikke prioritert i prosjekttilskuddet til nasjonale minoriteter.

Skogfinske interesser i Norge er ellers misfornøyd med fordelingen av driftsstøtten. Foreningen får lavere driftsstøtte enn de øvrige organisasjonene fordi de ikke har direkte medlemmer.

sjonskanal mellom minoriteten og myndighetene. I dag består Skogfinske interesser i Norge av ti foreninger og lag.

3.3.3 Norsk Skogfinsk Museum

Norsk Skogfinsk Museum er et konsolidert museum i Svullrya i Grue kommune. Museet fungerer som knutepunkt og pådriver for skogfinsk kultur og har ansvar for bygninger og samlinger spredt over store deler av Finnskogen og Solør. Samlingen omfatter cirka 440 000 objekter, alt fra arkiver og fotografier til gjenstander og antikvariske bygninger.

Etter initiativ fra Norsk Skogfinsk Museum har flere skogfinske husmannsplasser og gårder blitt fredet de siste årene.

I 2019 ble det gitt tilsagn om 90 millioner kroner til et nybygg ved Glomdalsmuseet i Elverum, som skal huse et fellesmagasin for Anno museum og Norsk Skogfinsk Museum. Fellesmagasinet vil bidra til en profesjonalisering av begge museenes samlingsforvaltning og dokumentasjonsarbeid.

I statsbudsjettet for 2021 er det gitt tilsagn om totalt 106,6 millioner kroner til oppføring av Finnskogens hus, et nybygg som vil medvirke til å realisere et helårs formidlingstilbud ved museets hovedarena på Svullrya. En forutsetning for tilskuddet er at det faglige samarbeidet mellom Norsk Skogfinsk Museum og Anno museum styrkes for å sikre en mer robust organisasjon for gjennomføring av prosjektet, og et større faglig nettverk som vil bidra til å gi den skogfinske kulturarven bedre vilkår.

3.4 Romer

De norske romene er etterkommere etter fem familier som hadde tilhørighet i Norge før 2. verdenskrig. De fleste er uformelt organisert i noen få storfamilier. En storfamilie består gjerne av tre til fire generasjoner, hvor lederen ofte er bestefar eller oldefar. Tilknytningen til familien er sterk, og storfamilien utgjør det viktigste sosiale og økonomiske grunnlaget for livet til de fleste romer. Mange tilhører en europeisk pinsemenighet for rom, Centre Missioner Evangelique Rom International.

Mye tyder på at levekårene for romer i Norge i dag er langt dårligere enn i befolkningen for øvrig. Flere familier er preget av komplekse og vanskelige livssituasjoner og fattigdom på grunn av løse arbeidsforhold og uforutsigbar økonomi. Flere voksne romer er funksjonelle analfabeter. Mange romer har fått liten skolegang, men flere

voksne melder om at de ønsker å gå på skole og få fast arbeid.

3.4.1 Romsk språk og kultur

Romene har et levende sosialt og kulturelt fellesskap, og de fleste snakker romanes som dagligspråk. Romanes er en viktig del av norske romers identitet, og de har klart å beholde språket til tross for forsøk på utryddelse under andre verdenskrig og Norges politikk i etterkrigstiden. Som de andre nasjonale minoritetsspråkene i Norge har romanes først og fremst vært brukt som muntlig språk, men det er i dag en økende bruk av språket skriftlig i sosiale medier. Det har også blitt publisert en tospråklig eventyrbok for barn, lydbøker og tekster på romanes, og noe informasjonsmateriell er oversatt til romanes.

For mange romer er det viktig å opprettholde den tradisjonelle reisende livsformen, men mange har redusert reisingen de siste årene. Romer forklarer det med at de driver andre former for næringsvirksomhet enn tidligere. I tillegg opplever flere romer diskriminering på campingplasser og økt press fra skoler og barnevernet om å minske skolefravær, noe som også har ført til redusert reisevirksomhet.

3.4.2 Romsk organisering

Romsk råd ble stiftet i 2016 og skal være et samlenende talsorgan overfor myndighetene for å styrke romers posisjon i samfunnet. Her deltar representanter fra ulike romske familier. Organisasjonen er ikke medlemsbasert og har heller ikke regelmessige møter. Romsk råd oppfyller ikke kravene til å motta driftsstøtte over tilskuddsordningen til nasjonale minoriteter.

3.4.3 Romano Kher

Romano Kher er et romsk kultur- og ressurscenter i Oslo som ble etablert i 2018, som uttrykk for statens kollektive oppreisning til romer for den rasistiske ekskluderingspolitikken som ble ført overfor romene i tiårene før og etter andre verdenskrig, og de fatale følgene denne politikken fikk under holocaust. Senteret er et samlingssted hvor romer skaffer seg kunnskap og nye ferdigheter, og hvor romske barn får leke og lære. Det er også et møtested mellom romer og majoritetsbefolkningen. Senteret huser også en brobyggertjeneste for romer som blant annet driver veiledning og bistår romer i møte med offentlige myndigheter. Kultur- og ressurscenteret er finansiert over statsbudsjettet, og det er

Boks 3.7 Innspill fra Romsk råd:

Romsk råd ønsker flere hjelpetiltak for å skaffe bolig og arbeid, særlig arbeidsrettede tiltak for ungdom og kvinner gjennom NAV. De ønsker også hjelp til bedriftsetablering.

Romer peker på at det er behov for mer kultursensitivitet og forståelse for hvordan romer lever, både i barnevernet, NAV og i skolen. De ønsker mer samarbeid med barnevernet og at barnevernet satser mer på fosterhjem blant romer. Det er viktig at romske barn i fosterhjem får ha kontakt med egen kultur, og Romsk råd etterlyser kurs for familier som har romske barn i fosterhjem. Romsk råd mener at politikken overfor rom må bygges mer på rettighetene gjennom barnekonvensjonen, barnevernsloven og rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter.

Romsk råd ønsker flere tiltak på diskrimineringsfeltet og melder om at romer ofte opplever diskriminering, særlig på boligmarkedet, men også på campingplasser, restauranter, butikker og på krisesenter. Saker som er meldt til Likestillings- og diskrimineringsombudet har av og

til endt med en bekreftelse på at diskriminering har funnet sted, men Romsk råd mener at det likevel får få reelle konsekvenser. Romer opplever også at de ikke blir tatt på alvor av politiet når de anmelder saker. Romsk råd er fornøyd med at det i de siste årene har pågått et arbeid for å bedre kontakten mellom romer og politiet, slik at romer i større grad skal oppleve å bli tatt på alvor når de anmelder saker.

Romsk råd ønsker at antisiganisme skal brukes som begrep for å betegne rasisme og diskriminering av rom¹.

Romer peker på at det er flere ressurspersoner i gruppen som ønsker å bidra på ulike måter, for eksempel med informasjon om romsk historie, tradisjoner og kultur på skoler og høyskoler og å gi innspill til utvikling av læremateriell. De ønsker også å gi innspill til statlig politikk som har betydning for dem.

¹ Antisiganisme, fordommer, hat-tale og propaganda mot minoriteten rom (tidligere kalt «sigøynere»). Begrepet brukes som en samlebetegnelse på diskriminering av rom (Store norske leksikon).

Kirkens Bymisjon som driver senteret og forvalter tilskuddet. Se kapittel 5 for videre omtale av statens kollektive oppreisning til rom.

3.5 Romanifolk/tatere

Det som tradisjonelt har kjenetegnet romanifolk/tatere, er deres livsform som reisende. En stor del av romanifolket/taterne er i dag bofaste og jobber innenfor ulike typer yrker.

Romanifolk/tatere har vært en del av det norske samfunnet siden 1500-tallet. Gruppen har blitt utsatt for grove overgrep av norske myndigheter, både i form av forfølgelser, landsforvisninger, tvangssterilisering, bortadoptering av barn og andre assimileringstiltak. Mange har også opplevd mobbing, trakassering og overgrep i lokalsamfunnene de bor i. Tidligere tiders forfølgelser har ført til at en del av minoriteten har ønsket å holde identiteten sin skjult.

Det er ulike syn blant romanifolket/taterne om hvilken betegnelse som skal brukes på minoriteten. Noen foretrekker å kalles tatere, mens mange mener ordet tater er en nedsettende beteg-

nelse, og ønsker å bli omtalt som romanifolk eller reisende. Myndighetene har derfor valgt skråstrekbetegnelsen romanifolket/taterne.

3.5.1 Romanifolkets/taternes språk og kultur

Mange romanifolk/tatere har levd av salg av varer og tjenester. Håndverkstradisjonene og den reisende kulturen er fortsatt levende blant en del av folkegruppen, og praktiseres i hovedsak i sommerhalvåret. Romanifolket/taterne er særlig kjent for metallarbeidet sitt, både gjennom knivproduksjon og trådarbeid og som smeder og blikkenslagere. Folkegruppen er også kjent for sin sterke musikktradisjon.

Språket romani er i hovedsak et muntlig språk, men romani-/taterorganisasjonene ønsker å revitalisere språket og utvikle det til et skriftspråk. Språkforskere mener at språket har sine røtter i gamle indiske språk. Romani ble anerkjent som et minoritetsspråk i Norge i 2005, i forbindelse med ratifisering av Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk. Det finnes ikke tall på hvor mange som behersker romani i Norge.

Romani blir regnet som andrespråket til romanifolket/taterne i Norge, mens norsk er førstespråket. Flere romanifolk/tatere kommuniserer med hverandre på romani, eller rotipa, som noen kaller språket. Språket til romanifolk/tatere i Norge har tatt opp i seg mange norske ord og uttrykk, og romani har dermed utviklet seg ulikt i de landene hvor romanifolket/taterne bor. Romani er delvis dokumentert. Det finnes for eksempel en elektronisk ordbok hvor man kan søke mellom romani og norsk og romani og engelsk. Det er også gitt ut en bok på romani og norsk, og det finnes eldre ordlister. Det foregår en del språkarbeid i regi av romani-/taterorganisasjonene, for eksempel blir det utviklet en språk-app for romani og det er i gang et arbeid for å etablere et romani-språkråd.

3.5.2 Organisering blant romanifolket/taterne

Det finnes flere ulike foreninger blant romanifolket/taterne. To av foreningene har over 100 medlemmer og mottar driftsstøtte over tilskuddsordningen til nasjonale minoriteter. I tillegg er det enkeltpersoner innenfor minoriteten som har tatt kontakt med myndighetene fordi de ønsker å gi innspill til politikken overfor romanifolket/taterne, selv om de ikke ønsker å være med i noen av de eksisterende foreningene eller å danne egne foreninger.

3.5.2.1 Landsorganisasjonen for romanifolket

Landsorganisasjonen for romanifolket ble etablert i 2000. Organisasjonen er landsomfattende og har cirka 100 medlemmer. Hoveddelen av medlemmene bor på Øst-, Sør- og Vestlandet. Organisasjonens formål er å spre informasjon om romanifolket, kjempe for romanifolkets interesser, gi praktisk hjelp til medlemmene sine i erstatningsaker og hjelpe folk med å gjenfinne slektene sine. Landsorganisasjonen for romanifolket jobber også for å ivareta språket romani og ta vare på gamle håndverkstradisjoner. Organisasjonen er særlig opptatt av å ta vare på kulturen til båtreisende romanifolk/tatere.

3.5.2.2 Taternes landsforening

Taternes landsforening ble etablert i 1995 og er en landsdekkende forening. Foreningens formål er blant annet å styrke romanifolket/taternes stilling i samfunnet, være et bindeledd mellom

Boks 3.8 Innspill fra Landsorganisasjonen for romanifolket:

Organisasjonen er spesielt opptatt av å bevare romanispråk og ivareta romanifolkets kulturmiljø og tradisjoner. De opplyser at stadig flere unge er interessert i å lære mer om språk, kultur og bakgrunn, og organisasjonen ønsker derfor flere språkprosjekter.

Landsorganisasjonen for romanifolket ønsker å styrke den levende romanikulturen slik at det ikke er den negative historien som først og fremst skal prege framstillingen av romanifolket/taterne. De ønsker at Kommunal- og moderniseringsdepartementet skal være pådriver for at romanifolket skal jobbe mer samlet.

romanifolket/taterne og myndighetene, yte veiledning og hjelp til medlemmene og arbeide for å bevare og synliggjøre språk, kultur, historie og kulturmiljø. Foreningen jobber også for at

Boks 3.9 Innspill fra Taternes landsforening:

Taternes landsforening mener rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter bør inkorporeres i norsk lov. Foreningen er opptatt av at romanifolket/taternes tradisjonelle levemåte må bli ivaretatt og at det blir lagt til rette for skolegang i reiseperioder. I tillegg er de opptatt av å ta vare på musikk- og håndverkstradisjoner, og ønsker at tradisjonelle boplasser skal bevares og fredes. Videre ønsker foreningen at romanifolket/taternes kultur og tradisjoner blir omtalt i skolebøker, og at det kommer fram at romanifolket/taterne er en viktig del av den norske kulturarven. Språkprosjekter er viktig, og foreningen har bidratt til å etablere et språkråd for romani.

Taternes landsforening mener det er behov for en veiledningstjeneste for romanifolket/taterne og er opptatt av at den kollektive oppreisningen til romanifolket/taterne skal forvaltes av folkegruppen selv.

Figur 3.1 Leirplass, del av utstillingen Latjo drom

Foto: Glomdalsmuseet

romanifolket/taternes menneskerettigheter skal bli ivaretatt og formidler kunnskap om situasjonen for romanifolket/taterne, dokumenterer diskriminering, fremmer likestillings- og holdnings-skapende arbeid, jobber med selvhjelpsvirksomhet og kontakt og samarbeid mellom nasjonale minoriteter. Taternes landsforening har cirka 150 medlemmer.

3.5.3 Latjo drom

Da regjeringen Bondevik I i 1998 ga en offisiell unnskyldning til romanifolket/taterne for politikken som hadde blitt ført mot folkegruppen, ble det også besluttet å etablere et senter for formidling av kulturen og historien i romanifolket/taterne på Glomdalsmuseet i Elverum. Senteret ble gitt som en form for kompensasjon for den tidligere politikken overfor gruppen. Museet fikk også nasjonalt ansvar for dokumentasjon av romanifolket/taternes kultur og historie.

I 2006 åpnet den nye delen av Glomdalsmuseet som inneholder den faste utstillingen Latjo drom. Utstillingen er laget i samarbeid med representanter fra romanifolket/taterne som har ønsket å fremheve det positive i romanikulturen, som

håndverkstradisjonene, samholdet, musikken og overlevelsesstrategiene. En mindre del av utstillingen beskriver overgrep og statens assimileringspolitikk. I tillegg til den faste utstillingen er det også laget en nettutstilling.

Senteret på Glomdalsmuseet fungerer også som et møtested i forbindelse med kulturelle aktiviteter, som foredrag, konserter, kurs eller demonstrasjon av håndverkstradisjoner.

3.6 Unge nasjonale minoriteter

Myndighetenes kontakt med de nasjonale minoritetene skjer først fremst gjennom møter med representanter for minoritetenes organisasjoner, jf. omtale i kapittel 4.2. De nasjonale minoritetenes organisasjoner har i liten grad hatt egne ungdomsorganisasjoner, og unge nasjonale minoriteter har dermed i liten grad vært representert i kontakten med sentrale myndigheter. De siste årene har flere unge blant de nasjonale minoritetene engasjert seg. Som det går fram av kapittel 3.1.2 har Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto hatt en egen ungdomsorganisasjon siden 2008, Kvääninuoret – Kvenungdommen. I 2020

opprettet Kvenlandsforbundet et studentnettverk og Taternes landsforening og Det Mosaiske Trossamfund har ungdomsgrupper.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har de siste årene lagt til rette for å få fram flere unge stemmer blant minoritetene og har blant annet satt av ekstra plasser på Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndig-

heter til organisasjonene som har med deltakere under 30 år. Departementet har hatt møter med unge representanter for de nasjonale minoritetene i tilknytning til arbeidet med stortingsmeldingen. Formålet har vært å høre hva som er deres erfaringer med å tilhøre og vokse opp som nasjonal minoritet i Norge i dag, og hva de er opptatt av framover.

Boks 3.10 Innspill fra de unge nasjonale minoritetene:

Innspillene fra ungdomsrepresentantene sammenfaller i stor grad med det de nasjonale minoritetenes organisasjoner har spilt inn. De unge viste til at det er behov for økt kunnskap i samfunnet om de nasjonale minoritetene fordi manglende kunnskap fører til usynliggjøring. De pekte på at kunnskap om nasjonale minoriteter må inn i skolens læreplaner i større grad enn i dag. I tillegg er arenaer for kulturformidling viktig, som for eksempel museer og festivaler. De spilte også inn at det er behov for mer kunnskap om minoritetene i offentlige organer, som i barnevernet, NAV og i politiet.

De kvenske/norskfinske ungdommene tok opp at retten til språkopplæring i kvensk eller finsk ikke alltid blir oppfylt. De ønsker også at retten til opplæring i kvensk og finsk skal gjelde for hele landet, ikke bare i Troms og Finnmark som i dag. De unge representantene er opptatt av at minoritetsorganisasjonene burde få bedre finansiering, og at ungdomsorganisasjoner burde kunne få driftsstøtte. Bedre dialog mellom myndighetene og minoritetene er også et ønske, og tiltak for å bedre dialogen innad i minoritetene.

4 Mål og virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter framover

Politikken som gjelder for befolkningen i Norge, gjelder også de nasjonale minoritetene. Det er likevel nødvendig med egne tiltak på noen områder for å sikre at minoritetene kan bevare og utvikle sin religion, sine språk, tradisjoner og kulturarv, i samsvar med artikkel 5 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Det er også behov for tiltak for å sikre de nasjonale minoritetene effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender som særlig berører dem, i samsvar med konvensjonens artikkel 15. Regjeringen fortsetter å legge til rette for en aktiv politikk overfor de nasjonale minoritetene.

I dette kapitlet beskrives mål og virkemidler i politikken. Målene er utledet av forpliktelsene Norge har etter Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og har ligget noenlunde fast i de 20 årene det har vært en egen politikk overfor nasjonale minoriteter. De tre overordnede målene er:

1. Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur
2. Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser
3. Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Regjeringen viderefører disse målene i politikken overfor nasjonale minoriteter framover.

Dette kapitlet er delt i fem deler, hvor hvert av de tre overordnede målene har sitt delkapittel. Det fjerde delkapitlet beskriver virkemidler for å øke kunnskapen om nasjonale minoriteter i befolkningen, og det siste delkapitlet beskriver tiltak for å sikre god samordning og forvaltning i tråd med de overordnede målene for politikken.

4.1 Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur

Det første målet handler om at nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur. Virkemidler i språk-, kultur-, og opplæringspolitikken er helt sentrale for å nå dette målet. For å legge til rette for at nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet er det i tillegg viktig å ha en aktiv politikk for å motvirke rasisme, diskriminering, fordommer og hatefulle ytringer.

4.1.1 Støtte til kulturtiltak og kulturaktiviteter

4.1.1.1 Driftstilskudd til museer og kultursenter

Kulturdepartementet gir årlige driftstilskudd til flere museer som har en spesiell rolle i forvaltning og formidling av kulturarven til de nasjonale minoritetene, inkludert språk. Blant disse er Anno museum (romanifolket/taternes kultur), Varanger museum og Nord-Troms museum (kvensk og samisk kultur), Norsk Skogfinsk Museum og de jødiske museene i Oslo og Trondheim. Flere andre museer har i senere tid hatt midlertidige utstillinger som formidler nasjonale minoriteters kultur. For eksempel har Haugalandsmuseene en utstilling som viser de båtreisende romanifolk/taternes historie. Kommunal- og moderniseringsdepartementet gir også årlige tilskudd til Romano Kher – Romsk kultur- og ressurscenter i Oslo.

Kulturaktører fra Nord-Troms har siden 2018 jobbet med etablering av et kventeater på Halti i Nordreisa. Visjonen til teateret er å utforske spenningen mellom kvensk tradisjon og framtid, og å kjempe for det kvenske språket. ITU Kvääni-teatteri har fått innvilget 1,25 millioner kroner over tre år fra tilskuddsordningen til kvensk språk og kultur til et forprosjekt til etablering av teateret som et nasjonalt kventeater. Teateret har også mottatt 200 000 kroner i prosjekttilskudd til et

Boks 4.1

I 2019 fikk blant annet disse prosjektene støtte over tilskuddsordningen til nasjonale minoriteter:

Romano Kher – Romsk kultur- og ressurs-senter fikk tilskudd til å lage to episoder av Chabatane Romane – romsk kokeprogram. Programmet er laget og ble vist på Romano Khers egen media- og nyhetsplattform Nevimos Norge. Prosjektet viser romske mattradisjoner og hvordan mat og kulturell identitet henger sammen. Programmet har hatt over 300 000 visninger både i Norge og i Europa.

Jødisk kulturfestival i Trondheim fikk tilskudd til prosjektet Tjuvstart og til en familieforestilling under festivalen. Prosjektet gjaldt to arrangementer, et sabbatsmåltid med musikk-innslag og fortellinger, og en teaterforestilling som bygger på bibelhistorien om dronning Esther. Den jødiske kulturfestivalen i Trondheim har vært arrangert årlig siden 2010 og formidler jødisk kultur til et allment norsk publikum.

Figur 4.1 Fra Chabatane Romane – romsk kokeprogram

Foto: Ingrid Styrkestad

barneteaterprosjekt fra tilskuddsordningen til nasjonale minoriteter.

4.1.1.2 Prosjekttilskudd til nasjonale minoriteter

Kommunal- og moderniseringsdepartementets tilskuddsordning, som nå forvaltes av Kulturrådet, skal bidra til å styrke nasjonale minoriteters språk, kultur og identitet. Et særlig mål med tilskuddsordningen er å styrke språk og identitet hos barn og unge. Frivillige institusjoner, privatpersoner, kommuner, institusjoner og foretak kan søke. Siden etableringen av tilskuddsordningen i 1999, er det gjennom årene gitt støtte til et mangfold av prosjekter og aktiviteter, som for eksempel språkprosjekter for barn og voksne, festivaler og teater, bok- og musikkutgivelser, filmprosjekter, utstillinger og andre formidlingsprosjekter samt tiltak for mer samarbeid mellom de nasjonale minoritetsgruppene.

4.1.1.3 Immateriell kulturarv

I 2007 ratifiserte Norge UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven. Konvensjonens formål er å verne

immaterielle kulturuttrykk, og med det synliggjøre og sikre respekt og anerkjennelse for berørte samfunn, grupper og enkeltpersoners immaterielle kultur. Muntlige tradisjoner og uttrykk, som språk, utøvende kunst som musikk, dans og teater, sosiale skikker, ritualer og høytider, kunnskap og praksis som gjelder naturen og universet og tradisjonelt håndverk, er eksempler på immateriell kunnskap. Kulturrådet har ansvar for å iverksette konvensjonen i Norge og er Kulturdepartementets fagorgan på feltet.

Da Norge sluttet seg til avtalen, la Stortinget vekt på at behovet for vern av den immaterielle kulturarven til urfolk og nasjonale minoriteter, skulle være et prioritert område, jf. St.prp. nr. 73 (2005–2006) *Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*. Konvensjonen har bidratt til å øke bevisstheten om nasjonale minoriteters immaterielle kulturarv, og er sentral i arbeidet for å styrket vernet av denne.

I 2010 kom Kulturrådet med utredningen *Immateriell kulturarv i Norge*, der de nasjonale minoritetenes kultur og tradisjoner er omtalt i egne kapitler. Minoritetene i Norge kom med innspill til arbeidet. I innspillene ble behovet for å

sikre at språket blir videreført og for gode møtesteder hvor kunnskap og tradisjoner kan videreføres trukket fram. Det kom også fram ønsker om systematisk dokumentasjon av minoritetenes immaterielle kulturarv som fortellertradisjoner, musikk, håndverk og mattradisjoner.

Konvensjonen hviler på prinsippet om at inkludering og medvirkning er essensielt i arbeidet med å verne og videreføre immateriell kulturarv. For mange er den immaterielle arven en viktig kilde til identitet. Det er aktørene selv, også kalt tradisjonsbærerne, som anerkjenner og dermed definerer egen immateriell kulturarv. Kulturrådet legger derfor vekt på å involvere de nasjonale minoritetene, blant annet gjennom å ha seminarer med minoritetene og ved å innhente skriftlige innspill fra gruppene.

Kulturrådet har også åpnet en fortegnelse over immateriell kulturarv i Norge (2017) som er åpen for alle som vil dokumentere og dele sine tradisjoner med omverdenen.¹

Kulturdepartementet arbeider med en strategi for folkemusikk og folkedans hvor blant annet nasjonale minoriteters musikk- og danseformer vil bli omtalt. De nasjonale minoritetenes organisasjoner er invitert til å komme med innspill til strategien.

4.1.2 Fortsette innsatsen for nasjonale minoriteters språk

Det har vært en positiv utvikling i situasjonen for språkene til de nasjonale minoritetene de siste årene. Foreløpig er det kvensk språk som har kommet lengst i utviklingen av et skriftspråk.

Regjeringen la i 2019 fram Prop. 108 L (2019–2020) *Lov om språk*, som er et forslag til en helhetlig språklav. Formålet med loven er å styrke norsk språk og sikre det som samfunnsbærende språk, og å sikre vern og status for de språkene som staten har ansvar for. I loven gis offentlige organer et ansvar for å «verne og fremme kvensk, romani, romanes og norsk teiknspråk», jf. § 1 bokstav c. Dette gir offentlige organer, på tvers av sektorer, et selvstendig ansvar for å vurdere tiltak i sin sektor som fremmer språkene på relevant vis når de utformer sin sektorpolitikk. Offentlig bruk av språkene i tekster vil imidlertid være utfordrende også framover fordi språkene er til dels lite utviklet som skriftspråk og fordi det mangler oversettere.

At offentlige organer skal fremme språkene betyr at de må sette i verk flere positive tiltak for å

øke bruken av kvensk, romani og romanes enn det som følger direkte av minoritetsspråkpakten.

Språklaven er en overordnet lov, som er ment å bane vei for å gi status og vern til minoritetsspråkene også i annet regelverk. Både kvensk, romani og romanes får status som nasjonalt minoritetsspråk. Forslag til § 6 lyder slik:

«§ 6 Nasjonale minoritetsspråk

Kvensk, romani og romanes er nasjonale minoritetsspråk i Noreg.

Som språklege og kulturelle uttrykk er kvensk, romani og romanes likeverdige med norsk.»

Paragrafen slår fast at kvensk, romani og romanes har like stor verdi som bruksspråk og kulturarv som norsk språk har. Dette betyr ikke at språkene spiller samme rolle i samfunnet som norsk språk gjør, ettersom norsk språk er et samfunnsbærende forvaltningsspråk. Likevel kan paragrafen sies å være et lovfestet fundament for en framtidig politikk som tar et oppgjør med en fortid med språklig og kulturell undertrykking.

4.1.2.1 Språkrådets arbeid med minoritetsspråk

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål. Hovedmålet til Språkrådet er å bidra til å sikre norsk som samfunnsbærende språk. Språkrådet skal også arbeide for å synliggjøre og styrke kvensk, romani og romanes, i samarbeid med språkbrukerne.

Språkrådet har kompetanse på sentrale fagområder som er viktige i revitaliseringen av et språk, for eksempel språknormering, ordlaging, dokumentasjon av språk, innføring av rettskrivningsnormer og terminologiutvikling.

Språkrådet har kontakt med minoritetsorganisasjonene og andre relevante institusjoner og gir råd i forbindelse med språkprosjekter. Språkrådets utadrettede formidlingsarbeid omfatter utarbeidelse og spredning av kunnskap om kvensk, romani og romanes.

Språkrådet bidrar til å utvikle skriftspråksnormer for romani og romanes i tett samarbeid med språkbrukerne. Skriftspråksnormer for romani og romanes vil kunne styrke språkenes status, øke antallet språkarenaer og opprettholde og øke antallet språkbrukere.

4.1.2.2 Normering av språk

Normering av et språk innebærer å utarbeide prinsipper og offisielle regler for dette språket.

¹ www.ikanorge.no

Det er særlig viktig i etableringen av et offisielt skriftspråk med egen rettskriving. Et språk som tradisjonelt har vært brukt muntlig, har mye variasjon. For eksempel vil både uttalen av ord, bøyingsendelser og ordforrådet variere mellom dialekter i språket. Ved normering, forsøker man å unngå denne variasjonen ved å definere hvilke former av ord og bøyninger som skal ses på som korrekte i skriftspråket. Det er viktig å merke seg at også språk som ikke har noen offisiell rettskrivingsnorm, blir brukt skriftlig. For eksempel er det utgitt bøker både på romanes og romani i Norge. I dag har forfatterne av disse bøkene valgt ulike rettskrivingsprinsipper. Det skrives også romani og romanes i private sammenhenger, men rettskrivingen varierer.

Normering omtales også ofte som standardisering, ettersom normeringsprosessen gjerne fører fram til en standard for et språk. For kvensk finnes det tre standardiserte varianter.

Normering er en lang og omfattende prosess, både på grunn av arbeidet med å oppnå enighet blant språkbrukerne om hva som skal være språkets standardformer, og på grunn av de mange oppgavene som kommer etterpå, som det å utvikle offisielle referanseverk for språket (ordbøker, grammatikkbøker, lærebøker, m.m.), der brukerne kan finne de normerte formene. Samtidig som denne prosessen pågår og de tradisjonelle språkarenaene utvides, vil det også oppstå behov for orddannelser og terminologiarbeid. Det er også en naturlig del av prosessen at noen av normene og rettskrivingsnormer blir revidert underveis.

4.1.2.3 Nasjonalbibliotekets ansvar

Nasjonalbiblioteket har som samfunnsoppdrag å samle inn, bevare og tilgjengeliggjøre publisert materiale fra alle publiseringsplattformer i Norge, inkludert det som publiseres om nasjonale minoriteter og på de nasjonale minoritetenes språk. Ved å tilgjengeliggjøre og formidle samlingen er Nasjonalbiblioteket en viktig kilde til forskning og kunnskap om norske forhold.

4.1.2.4 Språktiltak for kvensk

I 2018 lanserte regjeringen *Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk*. Planen bygger videre på den innsatsen som det kvenske miljøet har gjort i flere år for å bevare og styrke sitt eget språk. Kvensk språk er fremdeles i en utsatt situasjon med få aktive språkbrukere, spesielt blant de yngre. Samtidig er det en språklig

revitaliseringsprosess på gang i det kvenske/norskfinske miljøet.

For å styrke arbeidet med å revitalisere kvensk språk og fremme kvensk/norskfinsk kultur, opprettet regjeringen i 2015 en tilskuddsordning. Et viktig formål med denne ordningen er å fremme kvensk språk og kvensk/norskfinsk identitet hos barn og unge. I 2020 ble det blant annet gitt tilskudd til drift av fem språk- og kultursentre i Troms og Finnmark. Samlet bevilgning over posten i perioden 2015 til 2020 er på 40,6 millioner kroner.

Kulturdepartementet gir tilskudd til Kainun institutti – Kvensk institutt, et nasjonalt senter for kvensk språk og kultur i Børselv i Porsanger kommune. Instituttet ble offisielt åpnet i 2007 og har hatt driftsansvar for Kväänin kieliraati – Kvensk språkråd. I 2007 begynte Kväänin kieliraati – Kvensk språkråd å arbeide med prinsipper for det kvenske skriftspråket, og fra 2008 med normering av kvensk, i samarbeid med Kväänin kielitinka – Kvensk språkting. Kvensk språkråd ble lagt ned i 2010, mens Kvensk språkting har fortsatt sitt arbeid. Instituttet har fremdeles driftsansvar for Kväänin kielitinka – Kvensk språkting.

Formålet til Kainun institutti – Kvensk institutt er å utvikle, dokumentere og formidle kunnskap og informasjon om kvensk språk og kultur og fremme bruken av kvensk språk hos enkeltpersoner, særlig blant yngre, og i samfunnet. Et eksempel på det er *språkveirprosjektet* som Kainun institutti – Kvensk institutt startet i blant annet Porsanger, som førte til at en kvensk barnehageavdeling ble opprettet. I 2020 mottar Kainun institutti – Kvensk institutt 6,9 millioner kroner i driftstilskudd fra Kulturdepartementet.

Kainun institutti – Kvensk institutt og Språkrådet er sentrale pådrivere i arbeidet for å følge opp språkpolitikken for kvensk. De har tilgrensende oppgaver og ansvarsområder knyttet til språkkrøkt og utvikling av kvensk språk og fyller ut hverandres kompetanse på sentrale fagområder. Språkrådet og Kainun institutti – Kvensk institutt har derfor inngått en samarbeidsavtale, blant annet som en oppfølging av *Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk*. Formålet med avtalen er å bidra til at de to institusjonene bruker og videreutvikler den kompetansen i og om kvensk som de forvalter, og samarbeider med ulike sektorer.

Kvensk skriftspråk er standardisert i tre normvarianter som fortsatt er under utvikling. Særlig viktig har Eira Söderholms kvenske grammatikk (Kainun grammatikki, 2014) vært for standardiseringen. Det mangler fremdeles et fullverdig ord-

boksverk for kvensk, men Kvensk institutt har, i samarbeid med Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, laget en kvensk nettdordbok. Ordboka inneholder i dag 9104 ord.² Kainun institutt – Kvensk institutt og Giellatekno ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet samarbeider om å utvikle kvensk språkteknologisk verktøy.

4.1.2.5 Språktiltak for romani og romanes

Språkene romani og romanes er anerkjente som ikke-territoriale språk under minoritetsspråkpakten³. Europarådets ministerkomité har i forbindelse med Norges rapporteringer på oppfølgingen av minoritetsspråkpakten kommet med anbefalinger knyttet til språkene romani og romanes. De går ut på at Norge bør utarbeide en strategi og treffe proaktive tiltak for å fremme romani og romanes, i samarbeid med språkbrukerne.

Romani, også kalt norsk romani, er språket til romanifolket/taterne. Språket brukes både i Norge og i Sverige og kan deles inn i ulike dialekter og språklige varieteter. Assimileringspolitikken har ført til at romanispråket i dag er i en svært utsatt situasjon. Mange, særlig i den yngre generasjonen, bruker språket som et blandingspråk i hverdagen, som viktige uttrykk for kommunikasjon og identitet. Tradisjonelt har romani først og fremst vært et muntlig språk, men språket brukes ofte skriftlig i sosiale medier, og det finnes noen bokutgivelser på romani.

Det er gjennomført flere tiltak for å samle inn ord og dokumentere romani. Det er også gjennomført andre språkprosjekter. Mange av tiltakene er gjennomført av språkbrukerne selv. Ved Universitetet i Oslo har Jakob Wiedner i forbindelse med sitt ph.d.-prosjekt laget en digital romani ordbok, der det er mulig å søke mellom romani og norsk og romani og engelsk.⁴

I det norske romanimiljøet er det stor uenighet om det offentlige skal være en aktør i arbeidet med å styrke språket, og om språket skal formidles gjennom offentlige institusjoner. Derfor er det viktig at arbeid med språket også i framtiden skjer

i samarbeid med minoritetsspråkbrukerne. Deler av miljøet er pådrivere for å revitalisere språket. Språkrådet har deltatt i møter som veileder og observatør.

Stiftelsen Romanifolkets/taternes kulturfond fikk i perioden 2008–2014 utbetalt totalt 36,6 millioner kroner. Formålet med fondet var blant annet å bevare og utvikle romanifolket/taternes språk. Kommunal- og moderniseringsdepartementet er ikke kjent med hvilke språktiltak som ble iverksatt av stiftelsen. I 2015 ble midlene til stiftelsen trukket tilbake og i perioden 2017–2018 ble det opprettet en midlertidig tilskuddsordning i Kommunal- og moderniseringsdepartementet, hvor det ble gitt tilskudd til seminarer om bevaring og revitalisering av romani. Kapittel 5.1.2.1 har mer informasjon om kulturfondet.

Over tilskuddsordningen til romanifolket/taterne, som ble opprettet i Kulturrådet i 2019, er det gitt tilskudd til ulike språkprosjekter for romani. Blant annet er det gitt midler til utvikling av en romani-app og til etablering av et romani språkråd.

Romanes er språket til norske romer og de fleste bruker språket muntlig som dagligspråk. Romanes betyr «på romvis» og språket har tatt opp i seg ord fra alle områder hvor rom har oppholdt seg over tid. Romer fra ulike land forstår hverandre, og reiseperiodene på tvers av landegrensene bidrar til at romene bevarer språket sitt.

Romanes, i motsetning til romani, som er språket til romanifolket/taterne, er preget av at det har utviklet seg i områder hvor rom har utgjort en betydelig andel av befolkningen, og det er derfor i liten grad blitt grammatisk påvirket av europeiske språk.

Romene har i mesteparten av sin historie vært et skriftløst folk, og derfor har fortellerkunsten alltid vært høyt verdsatt. Både deres historie og andre former for viktig kunnskap har blitt formidlet gjennom muntlig overlevering fra generasjon til generasjon. I dag brukes romanes til en viss grad også skriftlig, blant annet på sosiale medier. Språket har imidlertid ikke noen skriftlig standard. Ettersom språket er i daglig bruk finnes det et solid språklig fundament å bygge på i arbeidet med å verne og fremme romanes i Norge. Et språkprosjekt i regi av Romano Kher, i samarbeid med Språkrådet, skal munne ut i en ABC for romanes. Arbeidet støttes med tilskudd fra tilskuddsordningen til nasjonale minoriteter.

4.1.2.6 Synliggjøre nasjonale minoriteters språk i det offentlige rom

Å se sitt eget språk i bruk i det offentlige rom er med på å gi språket status. Det kan også bidra til

² Kva bruker vi minoritetsspråksordbøker til? Ein studie av brukarloggane for tolv tospråklege ordbøker. I: *Lexico-Nordica* 26, 177–198. (Trond Trosterud, 2019).

³ *Romani* (språket til romanifolket/taterne) og *romanes* (språket til rom) er indoariske språk, en undergruppe av indoeuropeiske språk. Romani har norsk lyd- og bøyingsmønster og skandinavisk grammatikk. Romanes har flere indiske trekk enn det romani har.

⁴ Wiedner disputerte i 2017 med avhandlingen *Norwegian Romani: A Linguistic View on a Minority Language in the North of Europe*.

økt bruk av språket på andre områder. I Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter artikkel 11 står det at «i områder som tradisjonelt er bebodd av et betydelig antall personer som tilhører en nasjonal minoritet, skal Partene innenfor rammen av sitt rettssystem, herunder avtaler med andre stater der det er aktuelt, og under hensyn til sine særegne forhold, søke å framvise tradisjonelle stedsnavn, gatenavn og andre topografiske angivelser beregnet på allmennheten, også på minoritetsspråket når det er tilstrekkelig etterspørsel etter slike angivelser.»

Kulturdepartementet forvalter lov om stadnamn (stedsnavnloven), som gir vern til norske, samiske og kvenske stedsnavn i tråd med nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner. Stedsnavnloven sikrer bruk og videreføring av samiske, kvenske og skogfinske stedsnavn som viktig, nasjonal kulturarv gjennom synliggjøring i det offentlige rom. Hovedvirkemidlene for vern av stedsnavn er dokumentasjon av navnet, fastsetting av skrivemåten for navnet og aktiv bruk av navnet. Når man fastsetter skrivemåte, blir det tatt utgangspunkt i nedarvet lokal uttale av stedsnavnet og gjort en analyse av hva stedsnavnet betyr. Man tar også stilling til hvordan skrivemåten kan formidle dette lydlige og betydningsmessige innholdet.

Kvenske stedsnavn følger kvensk rettskrivning etter fastsatte prinsipper.

Eventuelle stedsnavn på romani og romanes er ikke omfattet av stedsnavnloven, først og fremst fordi det ikke er dokumentert egne stedsnavn for disse språkene. Om det skulle være aktuelt å fastsette skrivemåten av stedsnavn på romani og romanes, måtte man også ha tatt stilling til hvilke rettskrivningsprinsipper som skulle brukes, siden det ikke er vedtatt egen rettskrivning for disse språkene.

Kvensk stedsnavntjeneste (Paikannimipalvelus) er en viktig del av Språkrådets arbeid for kvensk språk. Arbeidet er basert på data hentet inn fra kvensktalende informanter som fortsatt kjenner eller har kjent de tradisjonelt brukte kvenske navnene i gitte områder. Gjennom en støtteordning gir Språkrådet også tilskudd til personer, organisasjoner og institusjoner som vil samle inn kvenske stedsnavn. Disse etablerte strukturene kan brukes mer aktivt for å sikre at kvenske stedsnavn tas i bruk og blir gjort tilgjengelige.

Et av tiltakene i *Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk* er at Språkrådet og Kvensk stedsnavntjeneste skal gjøre tilskuddsordningen for innsamling av stedsnavn bedre kjent i det kvenske miljøet og lage en strategi for

økt bruk av kvenske stedsnavn innenfor rammen av stedsnavnloven.

Europarådets ministerkomité har pekt på behovet for å følge opp gjennomføringen av eksisterende lovverk om flerspråklige stedsnavnskilt som også inkluderer kvensk. Selv om det er et juridisk rammeverk på plass, er det uheldig at vedtatte stedsnavn ikke alltid blir brukt i praksis. I tråd med intensjonen i *Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk* mener regjeringen at det er viktig at vedtak om bruk av kvenske stedsnavn blir fulgt opp og at sentrale myndigheter følger med på at det faktisk skjer.

En lovendring i stedsnavnloven i 2019 sikrer tydelig klageadgang til fylkesmannen dersom kommuner ikke følger reglene om å bruke samiske, kvenske og skogfinske stedsnavn. Når statsorganer ikke følger loven, skal det klages til overordnet organ.

For å synliggjøre Norge som en mangfoldig og flerspråklig stat har regjeringen foreslått å fastsette offisielt kvensk og offisielle samiske navn på Norge og Kongeriket Norge. Saken er foreløpig på høring og vil bli avgjort våren 2021.

4.1.2.7 Media

NRKs forpliktelser overfor nasjonale minoriteter omfatter et krav om at NRK skal tilby program for disse gruppene. Videre skal NRK formidle kunnskap om ulike minoritetsgrupper og om mangfoldet i det norske samfunnet. NRK viser til at oppdraget i økende grad blir løst gjennom flerspråklig innhold og publisering. I allmennkringkastingsrapporten (siste fra 2018) konkluderer Medietilsynet med at NRK oppfylder kravet om å ha programmer for nasjonale og språklige minoriteter.

Medietilsynet fører tilsyn med om NRK oppfyller forpliktelsene sine og leverer en årlig allmennkringkastingsrapport. I rapporten for 2019 konkluderer tilsynet med at NRK oppfylder kravene. Medietilsynet mener at NRKs generelle innholdsstrategi på en god måte bidrar til å synliggjøre og informere om at Norge er et samfunn med et mangfold av identiteter. I 2019 viser rapporten blant annet til at NRK i løpet av året har hatt programmer om, eller for, alle de ulike nasjonale minoritetene på sine plattformer.

Den første finsksendingen på NRK radio kom i 1970 med ukentlig sendetid på fem minutter. Sendetiden ble etter hvert utvidet til 12 minutter. NRK erstattet i 2017 radiosendingene med nettsiden nrk.no/kvensk/kvääni som har innhold for og om den kvenske minoriteten. NRK har hatt dialog

Figur 4.2 Trespråklig skilting i Porsanger

Foto: Bjørn Jørgensen / NN / Samfoto / NTB

med publikum med kvenske aner om hvilke behov de har. På nettsiden kan man lese kvensk og høre kvensk tale, og bli oppdatert på hva som skjer i det kvenske/norskfinske miljøet i Norge. Målet med tilbudet er ifølge NRK å bidra til stolthet og en fellesskapsfølelse for kvener/norskfinner. Distriktskontoret i Tromsø driver nettsiden, og publiserer jevnlig nytt innhold om kvensk språk og kultur. Ifølge NRK er nettsiden også et viktig forum for dialog med publikum og andre som er interessert i kvensk kultur. Et mål med tilbudet er å bidra til at flere lærer kvensk, og å motivere til at flere tar kvensk i bruk i hverdagen. I 2019 publiserte NRK Kvääni 26 korte videoer rettet mot barn og ungdom på nettsiden, og produserte også videoer for sosiale medier. Videoene inneholdt enkle ord og korte setninger til bruk i hverdagen.

Kulturdepartementet gir driftstilskudd til månedsavisen Ruijan Kaiku. Ruijan Kaiku ble grunnlagt i 1995 og er en trespråklig avis som primært skriver på norsk, kvensk og finsk, men også på meänkieli og svensk. Avisen retter seg mot kvener/norskfinner og finner, og har abonnenter i Norge, Sverige og Finland. I 2020 mottok Ruijan Kaiku 1,265 millioner kroner fra Kulturdeparte-

mentet og 830 000 kroner fra tilskuddsordningen for kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur.

4.1.3 Ivareta nasjonale minoriteters kulturmiljø

Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter legger vekt på kulturarv som en grunnleggende bestanddel i nasjonale minoriteters identitet. De fysiske sporene, kulturmiljøet, etter de nasjonale minoritetene utgjør en viktig del av den mangfoldige kulturarven i Norge. Kulturmiljø gir en fysisk forankring til kunnskap, selvforståelse og identitet og spiller derfor en viktig rolle. De er også viktige elementer i minoritetsgruppens fortelling om seg selv, for selvforståelse og identitet.

Kulturarvens rolle og betydning i samfunnet speiler de til enhver tid rådende verdier i samfunnet. Mens det tidligere var mest oppmerksomhet på nasjonsbygging og det særegne «norske», ser vi i dag i større grad på bredden og mangfoldet i samfunnet. Økt representativitet av kulturminner kom inn som et av resultatmålene til de nasjonale miljømålene i 2000, og er videreført i St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*

og Meld. St. 35 (2012–2013) *Fortid med fotfeste*. I 2009 pekte Riksrevisjonen på manglende måloppnåelse knyttet til minoritetenes kulturminner.⁵ Riksantikvarens satsing på de nasjonale minoritetenes kulturminner startet i 2016, og er et konkret tiltak for å sikre økt representativitet, større bevissthet og mer kunnskap om de nasjonale minoritetenes kulturarv.

I den nye stortingsmeldingen Meld. St. 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold* videreføres vektleggingen av mangfold. Ett av tiltakene i meldingen er å utarbeide en ny kulturmiljølov som skal avløse dagens kulturminnelov. I meldingen legges det også opp til tett samarbeid med museumssektoren og frivillige for en styrket kobling mellom den materielle og immaterielle kulturarven.

4.1.3.1 Riksantikvarens minoritetsprosjekt

Riksantikvarens minoritetsprosjekt går ut på å verne viktige kulturmiljøer og bidra til å løfte oppmerksomheten om historien og kulturarven til de nasjonale minoritetene rundt om i landet. Et mål er at satsningen skal medføre at de nasjonale minoritetsgruppene opplever at deres historie og kulturmiljø blir sett og anerkjent. Dialog med minoritetsgruppene er et grunnleggende premiss i satsingen, og er en forutsetning for å komme fram til et omforent utvalg kulturmiljø som repre-

⁵ Riksrevisjonen, Dokument nr. 3:9 (2008–2009), Riksrevisjonens undersøkning av korleis Miljøverndepartementet ivaretek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar.

senterer minoritetens historie. Det er minoritetsgruppen som selv definerer hvilke kulturmiljø som representerer deres historie.

Tidligere var kulturmiljø knyttet til de nasjonale minoritetene lite verdsatt av storsamfunnet. Det er derfor utfordringer både med tapt kunnskap og dårlig tilstand på kulturminner og kulturmiljøer. Å innhente kunnskap og bidra økonomisk til istandsetting av kulturmiljø, er en viktig del av satsingen. Formidling er i tillegg viktig for å løfte kulturarven til de nasjonale minoritetene i samfunnet. Her er prosjektets samarbeid med museer og foreninger helt sentralt.

Arbeidet med nasjonale minoriteters kulturmiljø har også bidratt til bevisstgjøring og kunnskapsutvikling om hvordan majoritets- og minoritetsbefolkningen gjensidig har påvirket hverandre på godt og vondt. For enkelte av minoritetene er omfanget av kulturmiljø beskjedent og mer knyttet til bruk og historie framfor byggeskikk. Med det bakteppet blir koblingen mot den immaterielle kulturarven særlig viktig.

Riksantikvarens satsing på minoriteters kulturmiljø tar for seg de nasjonale minoritetene gruppe for gruppe. Satsingen Riksantikvaren har kommet lengst er med skogfinske og kvenske kulturmiljøer, der flere fredninger er varslet, og noen vedtak er fattet. Arbeidet med jødiske kulturminner er under oppstart. Deretter vil arbeid med kulturmiljøer knyttet til romene og romanifolket/taterne følge.

Videreføringen av arbeidet med nasjonale minoriteters kulturmiljø må ses i lys av kulturmiljømeldingen Meld. St. 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* og oppfølgingen av denne.

Boks 4.2 Begrepsbruk

Kulturarv: En samlebetegnelse for både materiell og immateriell kulturarv.

Kulturmiljø: Områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Også samlebetegnelse som dekker begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» og som brukes når feltet omtales som helhet.

Kulturminne: Spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, også lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Landskap: Et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.

Verneverdig/bevaringsverdig: Kulturminne/kulturmiljø som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. De fleste verneverdige kulturminner/kulturmiljøer har ikke et formelt vern etter kulturminneloven, plan- og bygningsloven eller en bindende avtale.

Boks 4.3 Fredningen av Abborhøgda

Figur 4.3 Fra et arrangement i forbindelse med fredningen av Abborhøgda

Foto: Synne Vik Torsdottir, Riksantikvaren

Abborhøgda ligger på Varaldskogen i Kongsvinger kommune og er en komplett skogfinsk plass med både karakteristiske bygninger, en organisk tunstruktur og omkringliggende driftsflater intakt. Fredningen av Abborhøgda har satt standarden for en ny måte å tenke fredningsarbeid på, der det ble jobbet helhetlig og med ulike perspektiv og aktører parallelt. Kulturmiljøet Abborhøgda var i svært dårlig forfatning, men

høyt verdsatt av den skogfinske minoriteten, som løftet dette fram som en av de viktigste plassene de ønsket fredning av. Fortidsminneforeningen har tatt over som eier og skal i samarbeid med representanter for minoritetsgruppen, lokale historielag og Norsk Skogfinsk Museum bruke Abborhøgda som arena for læring og formidling av skogfinsk kulturarv, byggeskikk og tradisjon.

4.1.4 Sikre innsats mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer

Rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer hindrer aktiv samfunnsdeltakelse. Det finnes lite kunnskap om rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer som nasjonale minoriteter blir utsatt for. En årsak er at etnisk tilhørighet ikke registreres i offisiell statistikk i Norge. En annen årsak er at det er vanskelig å gjennomføre etisk forsvarlige studier på så små befolkninger som de nasjonale minoritetsgruppene. Tilliten til myndighetene er lav blant noen av de nasjonale minoritetene, og mange er derfor skeptiske til å delta i

spørreundersøkelser hvor tilhørighet til minoritetsgrupper er tema. Det som finnes av kvalitativ forskning, viser likevel at nasjonale minoriteter opplever diskriminering i større grad enn befolkningen for øvrig. Det gjelder særlig romer. Fra 2018 ble det lagt til rette for å kode antisemittisme som et selvstendig motiv i politiets straffesaks-system. Straffesaksregisteret viser at det i 2019 var 17 registrerte tilfeller av anmeldt hatkriminalitet med antisemittisme som motiv.

Det er utfordringer knyttet til å kartlegge holdninger til de ulike nasjonale minoritetene gjennom holdningsundersøkelser, blant annet fordi mange i befolkningen har lite kjennskap til disse grup-

pene. Med det forbeholdet vet vi at det er utpregede negative holdninger til romer i befolkningen og at det også er negative holdninger til jøder. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter har kartlagt holdninger til jøder og romer gjennom landsdekkende undersøkelser i 2012 og 2017. Undersøkelsene viser at andelen av befolkningen som har utpregete fordommer mot jøder var på 12,1 prosent i 2012 og på 8,3 prosent i 2017. De samme undersøkelsene viser også at romer er den gruppen flest i Norge ville mislike sterkt å ha som nabo eller i vennekretsen. Det finnes ikke tilsvarende undersøkelser av holdningene overfor de andre tre minoritetsgruppene. I 2020 er arbeidet med en tredje undersøkelse om holdninger til blant annet jøder og romer for å måle utviklingen over tid startet. Undersøkelsen, som også denne gangen gjennomføres av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriter, skal være ferdig i 2022. Kulturdepartementet har hovedansvar for undersøkelsen, og den finansieres i fellesskap av Kulturdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Europarådets ministerkomité har i forbindelse med Norges rapporteringer på oppfølging av rammekonvensjonen for nasjonale minoriteter kommet med flere anbefalinger til Norge som gjelder diskriminering av nasjonale minoriteter. Blant annet har de foreslått at norske myndigheter iverksetter tiltak for å motvirke diskriminering som romene og romanifolket/taterne opplever, blant annet når det gjelder tilgang til utdanning og bolig. For å kunne vurdere tiltak som kan motvirke diskriminering på boligmarkedet er det behov for økt kunnskap om omfanget av diskriminering. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil derfor få kartlagt diskriminering av ulike grupper på boligmarkedet. Regjeringen har også flere tiltak som vil bidra til et mer velfungerende leiemarked, og styrke rettssikkerheten til leietakere og utleiere. Regjeringen foreslår blant annet i statsbudsjettet for 2021 å utvide Husleietvistutvalgets virkeområde til hele landet. Husleietvistutvalget er et organ som behandler tvister mellom utleier og leietaker. Ministerkomitéen framhever at det er viktig å forbedre kunnskapen om nasjonale minoriteter i Norge og iverksette tiltak som øker oppmerksomheten om nasjonale minoriteter på en effektiv og hensiktsmessig måte, med formål om å bekjempe etnisk diskriminering.

Regjeringen har en bred og samlet innsats mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer gjennom *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering*

på grunn av etnisitet og religion (2020–2023) og *Strategi mot hatefulle ytringer (2016–2020)*. Handlingsplanen tar utgangspunkt i at rasisme og diskriminering rammer mange ulike grupper i det norske samfunnet, og inneholder femti tiltak innenfor ni ulike samfunnsområder. Handlingsplanen inneholder blant annet tiltak om økt tverrsektorielt samarbeid for å motvirke rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer, forskning for å få mer kunnskap om rasisme og diskriminering og tiltak for å styrke mangfold og inkludering i kultursektoren. Strategien skal motvirke hatefulle ytringer på grunn av kjønn, etnisitet og religion, seksuell orientering og funksjonsevne. Strategien gjennomgås av By- og regionforskningsinstituttet (NIBR).

Regjeringen etablerer en ny tilskuddsordning mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer fra 2021. Ordningen skal forvaltes av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Hensikten med ordningen er å styrke organisasjoner, kommuner og eventuelt andre aktører som jobber mot rasisme og diskriminering. Kulturdepartementet har i Prop. 1 S (2020–2021) foreslått at det avsettes åtte millioner kroner til ordningen. Ordningen skal blant annet bidra til å følge opp målsettingene i *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023)*, og i innsatsen mot hatefulle ytringer. Kulturdepartementet vil også gi midler til Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter til en utstilling om hverdagsrasisme.

I 2016 lanserte regjeringen også *Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020)*. Målet med planen er å redusere omfanget av antisemittisme i det norske samfunnet. Handlingsplanen inneholder elleve målrettede tiltak innenfor et bredt spekter av områder som undervisning, formidling, forskning, kultur, registrering av antisemittisme som motiv for hatkriminalitet og innsats mot antisemittisme utenfor Norge. Samtlige tiltak er satt i gang og pågår. Handlingsplanen utløper ved utgangen av 2020, og regjeringen har besluttet å videreføre innsatsen. Regjeringen vil lansere en fornyet handlingsplan mot antisemittisme i januar 2021.

4.2 Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser

Det andre overordnede målet i politikken er at nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser. Målet er avledet av Europarådets rammekonvensjon artikkel 15, hvor det står at

«Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem», jf. punkt 2.1.2.3 i meldingen. Dette målet er også i tråd med FNs bærekraftsmål, delmål 16.7, som går ut på «Sikre lydhøre, inkluderende, deltakerbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivå».

Regjeringen følger både rammekonvensjonen og bærekraftsmålet gjennom å støtte de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner og gjennom å etablere ulike arenaer for dialog mellom sentrale myndigheter og minoritetenes organisasjoner.

4.2.1 Definere, forankre og fortsatt sikre effektiv deltakelse

Rammekonvensjonen spesifiserer ikke på hvilken måte effektiv deltakelse skal skje, men slår fast at nasjonale minoriteter skal gjøres i stand til å ha innflytelse på egen situasjon og fritt gi uttrykk for sin identitet. I norsk sammenheng har effektiv deltakelse i hovedsak gått ut på å styrke de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner gjennom å gi driftstilskudd til organisasjoner som fyller visse kriterier og å etablere arenaer for dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Begrunnelsen er at gjennom aktive organisasjoner og dialog kan minoritetene komme med innspill og bli hørt i politikktutforming og i saker som spesielt berører dem. Det er også i tråd med norsk tradisjon, hvor et levende demokrati med bred deltakelse er et viktig samfunns mål, og der frivillige organisasjoner har stor betydning for demokratiet og den enkeltes mulighet til å bli hørt. Frivillige organisasjoner knytter personer sammen, og er med på å holde ved like felles verdier og felles kulturell identitet.

Dette er en praksis regjeringen legger opp til å videreføre. Regjeringen anerkjenner samtidig at det både er behov for å tydeliggjøre hva myndighetene legger i begrepet *effektiv deltakelse* og rammene som gjelder for dialog, se punkt 4.2.1.2 om dialog.

Flere av de nasjonale minoritetenes organisasjoner ønsker atskillig mer innflytelse og involvering i politikktutforming og veivalg enn det sentrale myndigheter kan innfri, og flere tolker effektiv deltakelse som det samme som medbestemmelse. Telemarksforskning er i rapporten *Kulturell berikelse – politisk besvær. Gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter 2000–2019* (2020) inne på det samme. I rapporten står

det at det er behov for mer medbestemmelse for å oppnå effektiv deltakelse. Dr. juris. Maria Lundberg (1998) har gjennomgått det internasjonale juridiske rammeverket for beskyttelse av nasjonale minoriteter og skriver følgende: «Begrepet effektiv deltakelse innebærer ikke at minoriteter skal ha medbestemmelse, men de skal være i stand til å påvirke sin egen situasjon og det skal tas behørig hensyn til deres interesser i det kulturelle, sosiale og økonomiske livet og i det offentlige liv.»⁶ Det er denne fortolkningen av rammekonvensjonen som regjeringen bygger politikken overfor nasjonale minoriteter på. Effektiv deltakelse og medbestemmelse er ikke det samme.

Overfor Kommunal- og moderniseringsdepartementet har flere av de nasjonale minoritetenes organisasjoner uttrykt at de blant annet vil ha medbestemmelse i fordeling av tilskuddsmidler. Det offentlige må imidlertid forholde seg til regler om habilitet i tilskuddsforvaltningen, jf. *Lov om behandlingsmåter i forvaltninger (forvaltningsloven)*. Habilitetsreglene kan gi særlige utfordringer når det er snakk om små grupper og miljøer. Ingen kan være med på å beslutte tildelinger til seg selv, sine nærstående, egen organisasjon eller eget prosjekt. Kulturrådet og Troms og Finnmark fylkeskommune, som forvalter tilskuddsordningene til nasjonale minoriteter, har imidlertid lagt opp til ulike former for dialog med minoritetene som ikke er direkte knyttet til behandling av søknader og vedtak om tildelinger.

4.2.1.1 Fortsatt driftstilskudd til nasjonale minoriteters organisasjoner

For å styrke de nasjonale minoritetenes samfunnsdeltakelse og mulighet til å videreutvikle sine språk, sin kultur og sitt samfunnsnivå, ble det etablert en tilskuddsordning for nasjonale minoriteter i 1999. Det blir gitt driftstilskudd til organisasjonene over tilskuddsordningen, hvor formålet er å styrke minoritetenes organisasjoner og deres muligheter til å fremme interessene sine overfor myndighetene.

For at organisasjonene skal kunne motta driftstilskudd, må de ha som formål å fremme interessene og ivareta rettighetene til en av de nasjonale minoritetene og å bevare og utvikle minoritetens kultur, identitet, språk, tradisjon og/eller kulturarv. Organisasjonene må også ha

⁶ Survey of Instruments which contain or affect the Rights of Members of minorities. Dr. juris Maria Lundberg. Working Paper 1998:6 Institutt for Menneskerettigheter.

minst 100 betalende medlemmer. Det kan gjøres unntak for kravet om medlemstall for de tallmessig minste minoritetene, eller i tilfeller hvor det ikke finnes andre organisasjoner innenfor den aktuelle minoriteten. Organisasjoner som ikke har direkte medlemmer, eller ikke kan levere revisorbekreftet medlemstall, mottar støtte som paraplyorganisasjoner.

Ettersom nasjonale minoriteters organisasjoner har relativt få medlemmer, og rekrutteringsgrunnlaget innenfor hver minoritet er begrenset, har departementet lagt opp til at organisasjonene får noe mer støtte per medlem enn øvrige organisasjoner som mottar statlig driftstilskudd.

Regjeringen viderefører ordningen med driftstilskudd til nasjonale minoriteters organisasjoner. Å styrke minoritetenes egenorganisering er viktig for at minoritetene skal kunne delta aktivt i samfunnet og i dialogen med sentrale myndigheter.

4.2.1.2 *Legge til rette for bedre dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter*

For å bidra til at nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser, har Kommunal- og moderniseringsdepartementet etablert ulike arenaer for dialog mellom de nasjonale minoritetene og sentrale myndigheter. Det jevnlig møtepunktet er *Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter* som ble etablert i 2003, etter oppfordring fra Europarådet. Kontaktforum er en mulighet for minoritetene til å gi innspill direkte til myndighetene, og for myndighetene til å informere minoritetene om aktuelle saker.

Fra de nasjonale minoritetene er det i hovedsak organisasjoner som mottar driftsstøtte fra tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter som deltar på Kontaktforum. For å få med flere yngre deltakere fra de nasjonale minoritetene har Kommunal- og moderniseringsdepartementet siden 2018 åpnet for at hver organisasjon kan stille med flere representanter hvis de har med minst to under 30 år. Romsk råd blir også invitert på Kontaktforum, for å bidra til at romer sikres effektiv deltakelse i tråd med rammekonvensjonen, selv om de foreløpig ikke har organisasjoner som mottar driftsstøtte. Representanter for relevante departementer, direktorater og andre offentlige etater deltar på Kontaktforum, avhengig av hvilke temaer som er på dagsorden.

Deltakerne på Kontaktforum inviteres til å levere skriftlige evalueringer etter hvert forum. Kommunal- og moderniseringsdepartementet

gjennomgår tilbakemeldingene, og de blir brukt til å forbedre neste års forum. For eksempel har endringer som å forlenge forumet over to dager, mer taletid for minoritetene, en ekstern møteleder og bredere deltakelse blitt innført etter ønsker fra deltakerne. Minoritetene kommer også med forslag til tema som skal tas opp på forumet. Evalueringene spriker noe, men i all hovedsak går det fram at minoritetene ønsker å beholde Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Etter Kontaktforum i 2018 kom det fram at minoritetene i tillegg ønsker å ha jevnlig møter med departementet hver for seg. Fra 2019 har Kommunal- og moderniseringsdepartementet derfor innført faste, årlige møter med de enkelte organisasjonene som ønsker det. Departementet har ellers møter med organisasjonene enkeltvis når organisasjonene selv ber om det, eller når departementet har behov for å ta opp konkrete saker. De andre sektordepartementene har også møter med organisasjonene enkeltvis om konkrete saker.

For å få med et større mangfold av perspektiver inn i arbeidet med stortingsmeldingen har departementet hatt to møter med unge representanter for nasjonale minoriteter. Noen av deltakerne har tilknytning til minoritetenes organisasjoner, mens andre ikke har det. Ungdommene har gitt verdifulle innspill til arbeidet. Se kapittel 3.6 for nærmere omtale.

Regjeringen sikrer også nasjonale minoriteters deltakelse i offentlige beslutningsprosesser gjennom at representanter for minoritetene inviteres med når departementene utformer handlingsplaner, informasjonsmaterieell og andre målrettede innsatser, på politikkkfelt som berører dem direkte. For departementene er det svært nyttig å få minoritetenes bidrag og innspill i slike prosesser. I utarbeidelsen av informasjonsmaterieell om nasjonale minoriteter for ansatte i barnehager og skoler i 2014, blant annet veilederen *Våre nasjonale minoriteter*, samarbeidet Utdanningsdirektoratet med minoritetenes organisasjoner. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring hadde også dialog med minoritetenes organisasjoner i utarbeidelsen av oppgaver og undervisningsopplegg om temaer som demokrati, menneskerettigheter og nasjonale minoriteter, til bruk i barnehage og skole på www.minstemme.no.

I oppfølgingen av NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor romanifolket/taternerne fra 1850 til i dag* ble det for eksempel opprettet en referansegruppe som besto av representanter fra romanifolkets/taternerne organisasjoner og enkeltpersoner fra folkegruppen. I arbeidet

med *Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020)*, og i det pågående arbeidet med å fornye og videreføre handlingsplanen mot antisemittisme etter 2020, er det også opprettet referansegrupper. Nasjonale minoriteter er også representert i referansegruppen for *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023)*.

I tilbakemeldinger til Kommunal- og moderniseringsdepartementet har det kommet fram at minoritetenes organisasjoner har ulike erfaringer med å være med i referansegrupper. Om det oppleves som relevant og nyttig for minoritetene å delta i en referansegruppe, er blant annet avhengig av hvilke satsinger slike referansegrupper skal bidra til å jobbe fram og hvilke muligheter minoritetene har til å påvirke arbeidet. For å få med bidrag og innspill fra de nasjonale minoritetene i utformingen av handlingsplaner og liknende dokumenter framover, er det viktig at departementene avklarer forventninger i forkant. Det gjelder både hvilken rolle representantene i en referansegruppe har og i hvilken grad de kan påvirke politikken ved å delta i slike prosesser.

At de nasjonale minoritetenes organisasjoner har mål og ambisjoner som går lenger enn det som er målene for politikken og det regjeringen kan innfri, er naturlig. Innenfor flere av minoritetene er det også organisasjoner som har ulike mål og er opptatt av ulike saker.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet viderefører dialogen med nasjonale minoriteters organisasjoner. Kontaktforum består etter ønske fra de fleste minoritetene, men departementet vil sammen med minoritetene vurdere om det er behov for årlige møter i forumet og om Kontaktforum bør organiseres på en annen måte. Ordningen fra 2019 med faste, årlige møter med organisasjonene enkeltvis vil bli videreført, for de organisasjonene som ønsker det.

4.3 Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Det tredje overordnede målet er at nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester. Kommunene har ansvar for å sikre innbyggerne sine gode og likeverdige tjenester for eksempel innenfor barnehage, grunnopplæring og ulike helse- og velferdstjenester.

Europarådets ministerkomité har hatt anbefalinger knyttet til likeverdige tjenester, blant annet om å bedre kunnskapen om nasjonale minoriteter i offentlige tjenester og styrke kom-

petansen når det gjelder å håndtere kulturelt mangfold.

Nasjonale minoritetsgrupper har historisk erfaring med statlig diskriminering, press om assimilering og ekskludering som ledd i tidligere fornorskningsspolitikk. Dette kan prege gruppenes forhold til offentlige myndigheter i dag, og påvirke hvordan og i hvor stor grad de oppsøker offentlige tjenester. Aarseth og Nordviks studie av levekår og livskvalitet blant tatere/romanifolk fra 2015⁷ viser også hvordan noen romanifolk/tateres møter med det offentlige er preget av mistillit og en følelse av å bli forskjellsbehandlet fordi man er av romani-/taterslekt. At deler av forvaltningen har lav kunnskap om de nasjonale minoritetene, kan også prege minoritetenes erfaringer med å bruke offentlige tjenester. Ifølge evalueringen av *Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo* kan det forekomme en form for berøringsvegring blant ansatte i førstelinjetjenesten i kontakt med romer. Dette gjelder flere offentlige tjenester, som skole, politi, barnevern og NAV.

Europarådets ministerkomité har kommet med flere anbefalinger som gjelder kvenene, og opplæring i kvensk språk. Lærermangel, undervisning og læringsmuligheter i og på kvensk har blitt trukket fram som områder der ministerkomiteen mener at Norge bør følge opp. Ministerkomiteen har, både ved rapporteringene i 2010 og 2015, pekt på at videreføring og økning i innsatsen for å revitalisere og fremme kvensk språk krever umiddelbare tiltak. Utvikling av kvenskundervisningen i skolen, styrking av lærerutdanningen og økt tilstedeværelse i media blir trukket fram som slike umiddelbare tiltak.

Europarådets ministerkomité har vært opptatt av romanifolk/tatere og romers muligheter til sysselsetting og tilgang til lærlingeordninger og å redusere ulikheter som spesielt romer opplever når det gjelder tilgang til bolig.

Mange romer har en vanskelig livssituasjon preget av omfattende levekårsutfordringer. Romano Kher har en brobyggertjeneste, som er et tiltak for å sikre romer likeverdige tjenester. Brobyggertjenesten veileder og bistår romer i møte med offentlige instanser og etater, og har ansatte med både romsk og ikke-romsk bakgrunn.

Brobyggertjenesten holder til i Oslo, men bistår også romer i nabokommuner i møte med myndighetene og storsamfunnet. Gjennomsnitt-

⁷ Dagens situasjon. Levekår og livskvalitet blant tatere/romanifolk av Monica Five Aarset og Ragnhild Nordvik, vedlegg til NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand*.

lig henvender fire–fem personer seg daglig til brobyggertjenesten for å få veiledning. Tjenesten gir støtte og veiledning til romer blant annet i saker knyttet til barnevernet, diskriminering, ulike konflikter, bolig og skole. Lav tillit til myndighetene er fortsatt en utfordring.

Brobyggertjenesten informerer også første-linjetjenesten om romers behov for bistand, blant annet kan det være behov for å finne løsninger for å møte språklige utfordringer eller analfabetisme hos noen romer.

4.3.1 Barnehage, grunnpplæring og høyere utdanning

Barnehagen og grunnpplæringen skal sørge for at alle barnehagebarn og skoleelever, også fra de nasjonale minoritetene, har et godt barnehage- og skolemiljø. Barnehagen skal fremme et inkluderende og stimulerende miljø som skal støtte opp om lyst til å leke, utforske, lære og mestre. Skolen skal utvikle inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle.

Et av FN's bærekraftsmål som berører politikken på utdanningsområdet, er delmål 4.1, hvor det står: «Innen 2030 sikre at alle jenter og gutter fullfører gratis og likeverdig grunnskole og videregående opplæring av høy kvalitet som kan gi dem et relevant og reelt læringsutbytte.» Av de nasjonale minoritetene er det først og fremst romer som enten har lite skolegang og utfordringer knyttet til å fullføre skolegangen. Europarådets ministerkomite har pekt på at Norge bør forbedre tilgangen til utdanning for både romer og romanifolket/taterne og at gruppene må gis lik tilgang til god undervisning samtidig som det legges til rette for at de kan ivareta sin egen kultur. Regjeringen gir støtte til tiltak for romelever, jf. kapittel 4.3.1.2.

Universiteter og høyskoler skal tilby høyere utdanning basert på forskning og erfaring og bidra til høy kompetanse i samfunnet. Kunnskap om nasjonale minoriteter er en del av dette. Lærerutdanningene skal blant annet bidra til å sikre lærere med kompetanse i kvensk

4.3.1.1 Kvensk språk i barnehage, grunnskole og videregående opplæring

Barnehagen skal synliggjøre, verdsette og fremme mangfold og gjensidig respekt og bruke mangfold som en ressurs i det pedagogiske arbeidet. Personalet i barnehagen skal synliggjøre språklig og kulturelt mangfold, støtte barnas ulike kulturelle uttrykk og identiteter og fremme mang-

fold i kommunikasjon, språk og andre uttrykksformer.

Utdanningsdirektoratet har tildelt midler til å styrke det kvenske barnehage tilbudet. Midlene er i stor grad gått til prosjekter knyttet til Kainun institutt – Kvensk institutt, som over flere år har jobbet med språkrevitaliseringsprosjekter som kvensk språk- og språkduj. Prosjektene har blant annet arbeidet konsentrert om språkstimulering for barn i barnehager, støtte til foreldre for å kunne hjelpe barna sine i tospråklig utvikling, øke kunnskapen blant barnehagelærere som jobber med kvensk språk i barnehager i Nord-Norge og skape nettverk mellom disse barnehagene. I Porsanger har språk- og språkprosjektet ført til at det er opprettet en egen kvensk avdeling i en av barnehagene. I Nordreisa deltar 6–7 barnehager med 77 barn i ulike prosjekter for kvensk språkstimulering.

Overordnet del av læreplanverket understreker at skolen skal bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap. Den fremhever også at opplæringen skal sikre at elevene blir trygge språkbrukere, at de utvikler sin språklige identitet og at de får erfare at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet.

Det følger av opplæringsloven § 2-7 at elever i grunnskolen har rett til opplæring i kvensk eller finsk når minst tre elever med kvensk/norskfinsk bakgrunn ved grunnskoler i Troms og Finnmark krever det. Opplæringslovutvalget har i NOU 2019: 23 *Ny opplæringslov* foreslått å videreføre denne retten. Med virkning fra 1. august 2019 ble opplæringsloven § 2-7 endret slik at kvensk og finsk er sidestilt i loven.

Utdanningsdirektoratet gir tilskudd til opplæring i kvensk eller finsk som andrespråk i grunnskolen og i videregående opplæring.

Det er fastsatt fornyet *Læreplan i kvensk eller finsk som andrespråk* for grunnskole og videregående opplæring, med gradvis innføring fra 1. august 2020. Sammen med innføringen av læreplanen vil det i GSI⁸ framover skilles mellom opplæring i kvensk og finsk slik at det blir tilgjengelig statistikk over hvor mange elever som får opplæring i hvert av språkene.

På oppdrag fra Utdanningsdirektoratet kartla forskningsinstituttet Norut årsakene til frafall fra faget finsk som andrespråk i 2015. Kartleggingen viste at det er utfordringer knyttet til mangel på læremidler og lærere som kan undervise i faget, at mange elever og foreldre ikke kjenner til rettig-

⁸ Grunnskolens informasjonssystem, et system for registrering av opplysninger om grunnskolen i Norge.

hetene sine og at det er mangel på informasjon om faget.⁹ Det har vært iverksatt flere tiltak som forsøk på å avhjelpe disse utfordringene.

Fylkesmannen i Troms og Finnmark disponerer for eksempel midler til utvikling av læremidler i kvensk. Det er utviklet en lærebokserie for 1.–7. trinn i kvensk, en ordbok til denne lærebokserien og en kvensk grammatikkbok for 5.–7. trinn. Det er også utviklet læreverk på finsk for mellom- og ungdomstrinnene med lærerveiledning. I tillegg er det laget andre lesehefter, oppgavehefter og lignende på finsk.

Utdanningsdirektoratet er i dialog med Fylkesmannen i Troms og Finnmark om hvordan midlene som settes av til utvikling av læremidler kan brukes slik at de på best mulig måte avhjelper den utfordrende læremiddelsituasjonen. Det er få søkere til tilskuddsordningen slik den er utformet i dag.

Utdanningsdirektoratet har satt i gang et pilotprosjekt for å vurdere om Digilær.no kan brukes som en digital plattform for nettundervisning på kvensk og finsk. På Digilær.no kan lærere utvikle, utveksle og gjennomføre digital undervisning, og lærere og elever kan samarbeide på tvers av dagens skolestruktur der det er hensiktsmessig.

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en film om retten til opplæring i kvensk eller finsk som andrespråk, i kontakt med representanter for kvenske/norskefinske organisasjoner. Filmen var klar til skolestart i august 2020 og målet med filmen er å motivere, inspirere og informere for å få flere elever til å velge faget. Da filmen ble lansert, oppfordret kunnskaps- og integreringsministeren på sosiale medier barn og unge med kvensk/norskfinsk bakgrunn til å lære mer om sine rettigheter. Utdanningsdirektoratet planlegger å lage flere liknende informasjonsfilmer om faget. Direktoratet har i tillegg utviklet støttemateriell til læreplanen i kvensk eller finsk som andrespråk og til lovendringen i opplæringsloven § 2-7.

Regjeringen vil la tiltakene virke noen år for å se om dette bidrar til at elevtallene til kvensk eller finsk som andrespråk øker. Dersom tiltakene ikke fører til at flere elever får opplæring i faget, vil Kunnskapsdepartementet vurdere å gjennomføre en ny kartlegging for å undersøke årsakene til dette.

4.3.1.2 Tiltak for høyere utdanning i kvensk språk

Målrettet plan 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk har tiltak for å styrke lærernes kompe-

tanse i kvensk. Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) tilbyr årsstudium (60 studiepoeng) i kvensk språk, grammatikk og kultur, bachelor i kvensk og finsk, og en studieretning i kvensk og finsk innen masterprogram i språk og litteratur, med 80 studiepoeng i kvensk.

I 2018 ga Kunnskapsdepartementet økonomisk støtte til UiTs arbeid med å utvikle et lærerutdanningstilbud i kvensk. Via Utdanningsdirektoratet ble det også gitt støtte til fylkesmennene i Troms og Finnmark for å rekruttere studenter til kvensk i lærerutdanningen.

I 2019 lyste UiT ut et studietilbud i kvensk som del av grunnskolelærerutdanningen. Første år var det ingen studenter i grunnskolelærerutdanning som valgte dette, men universitetet tok opp studenter til kvensk som videreutdanning for lærere. Lærere som tar denne videreutdanningen, vil kunne undervise i kvensk i skolen, og bidrar på denne måten til å redusere lærermangelen i kvensk.

Fra 2019 er det innført en ordning for sletting av studielån for studenter som tar 60 studiepoeng kvensk som del av, eller i tillegg til, lærerutdanning. Å rekruttere og kvalifisere til studier i kvensk i lærerutdanning er et langsiktig arbeid, og det er for tidlig å si noe om effekten av tiltakene. UiT har satset på å utvikle materiale for fleksibel læring og i samarbeid med Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto etablert en mentorordning for studenter som studerer kvensk språk. Målet er at studenter som studerer kvensk, blir tryggere i å bruke språket, blant annet i undervisningssammenheng.

Våren 2021 skal kvenske språksentre tilby 10 studiepoengs grunnkurs i kvensk gjennom UiT. Utdanningsdirektoratet tilbyr prosjektstøtte til å dekke vikarutgifter for barnehage- og skoleeiere som har ansatte som vil ta kurset.

4.3.1.3 Innsats for å sikre at flere romelever fullfører skolegangen

Romer har til dels dårlige levekår og lite skolegang. Lav tillit til myndighetene har blant annet ført til motstand mot å sende barna på skolen. Det har vært tiltak over flere år for å styrke skoletilbudet til romelever.

I forbindelse med Norges rapportering på rammekonvensjonen i 2015 pekte Europarådets ministerkomité på at romske barns adgang til utdanning må forbedres ved å styrke romlosene økonomisk for å sikre koordineringen mellom skoler, kommunale veiledningstjenester og familier.

⁹ Kartlegging av årsaker til frafall fra finsk som andrespråk, Vidis Nygaard og Jørgen Bro, Norut Alta 2015

Kommunal- og moderniseringsdepartementet finansierer Oslo kommunes tiltak «Skolelos for romelever». Tiltaket har som formål å bedre kommunikasjon og forståelse mellom skoler og romske familier og øke sjansene for at romelever fullfører skolegangen. Skolelosordningen har gradvis blitt styrket i 2016 og 2019, blant annet med flere ansatte.

Skolelosene bistår blant annet i koordineringen mellom skole, elev og hjem. Skolelosene har ulike pedagogiske tiltak for å øke elevenes læringsutbytte og tiltak for å minske fravær. Oslo kommune har informert om økt etterspørsel fra romske foreldre om bistand fra skolelostjenesten. Skolelostjenesten har nylig flyttet fra voksenopplæringen på Skullerud til Språksenteret i Oslo kommune. Tjenesten ønsket flytting for å bruke mindre tid på reising og for å få et fagmiljø som kan bidra til videre utvikling. Skolelostjenesten samarbeider med Romano Kher, både med jevnlike samarbeidsmøter og leksehjelptilbud i Romano Khers lokaler. Det har også vært tiltak for voksenopplæring for romer, men innsatsen de senere årene har primært vært rettet mot barn.

Kunnskapsdepartementet tar sikte på å etablere dialog med Romano Kher og Romsk råd for å se på tiltak for å bedre informasjonen til romer om retten til grunnskoleopplæring for voksne og om de ulike mulighetene for å gjennomføre videregående opplæring for voksne som finnes.

4.3.2 Barnevernet

Mange barn med romani-/taterbakgrunn ble tvangsplassert utenfor hjemmet, og også tvangsadoptert fra starten av 1900-tallet og fram til slutten av 1980-årene. En studie om levekår og livskvalitet blant romanifolk/tatere¹⁰ viser at denne politikken fortsatt preger familier og deres forhold til barnevernet. Noen har mistillit til barnevernet og opplever at de blir behandlet annerledes enn andre, eller de frykter en slik forskjellsbehandling. Dette kan vanskeliggjøre relasjonen til barnevernet. På den andre siden oppgir barnevernsansatte som er intervjuet i den samme studien at de ikke opplever familiesituasjonen som annerledes i familier med romani-/taterbakgrunn enn i andre familier, og at etnisk tilhørighet ikke er noe som vektlegges i arbeid med gruppen.

Møtet mellom romene i Norge og barnevernet har vært preget av utfordringer. Frykt og mistillit til barnevernet er fortsatt utbredt. Språkproblemer og mangler i kommunikasjonen mellom barnevernet og romer, blant annet gjennom mangelfull bruk av tolk, skaper utfordringer med å etablere gode relasjoner. Mange romer ønsker bedre samarbeid og mer forståelse fra barnevernet, og romske representanter trekker fram behov for informasjonsarbeid og dialog som viktig for å bedre forholdet mellom barnevernet og romer.

Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, i samarbeid med Romano Kher og Kirkens bymisjon, skal gjennomføre et forskningsprosjekt som har som mål å bidra til et bedre barnevern for romske barn. Forskningsprosjektet finansieres av Barne- og familiedepartementet.

I forbindelse med Norges rapportering på rammekonvensjonen i 2015 anbefalte Europarådets ministerkomité norske myndigheter å vurdere muligheten for alternative tiltak til plassering av barn med romsk bakgrunn og romani-/taterbakgrunn utenfor hjemmet. Ministerkomiteen var videre opptatt av at Norge styrker innsatsen for å bevare familiebandene og den kulturelle identiteten til barn som plasseres i fosterfamilier, blant annet gjennom rekruttering av fosterfamilier som tilhører samme minoritet. Komiteen var også opptatt av å fremme en bred forståelse av romsk kultur i barnevernstjenestene.

Det er et grunnleggende prinsipp at barns språklige, kulturelle og religiøse bakgrunn skal ivaretas i barnevernet. Dette gjelder for alle med minoritetsbakgrunn i Norge. I den nye barnevernsloven er det foreslått at barnevernet skal ta hensyn til dette i arbeidet sitt.

I forslag til ny barnevernslov som har vært på høring, blir det blant annet foreslått en ny overordnet bestemmelse om at barnevernet i sitt arbeid skal ta hensyn til barnets språklige, religiøse og kulturelle bakgrunn. Dette vil tydeliggjøre barnevernets ansvar for å vurdere konkret hvordan barnets bakgrunn skal vektlegges og ivaretas på ulike stadier av en barnevernssak.

Det er også igangsatt et større kompetanseløft for det kommunale barnevernet. Her er det lagt stor vekt på å øke de ansattes relasjonskompetanse og kulturforståelse. Det arbeides blant annet med å etablere flere opplæringstilbud for å styrke barnevernets arbeid med urfolk og nasjonale minoriteter. Et av tilbudene er et nytt videreutdanningstilbud ved VID vitenskapelige høgskole i Stavanger, som startet høsten 2019.

Barne- og familiedepartementet vurderer også hvordan kulturelle brobyggere, eller linkarbei-

¹⁰ Dagens situasjon. Levekår og livskvalitet blant tater-/romanifolk av Monica Five Aarset og Ragnhild Nordvik, vedlegg til NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand*.

dere, kan bidra til å styrke tilliten og samhandlingen mellom offentlige tjenester og brukerne. Dette er et virkemiddel for å bedre kommunikasjonen og samarbeidet mellom barnevernet og minoritetsfamilier.

Det er også utviklet et etterutdanningstilbud i minoritetskompetanse (som også omfatter urfolk og nasjonale minoriteter) som tilbys utvalgte kommuner og virksomheter innenfor det statlige barnevernet fra våren 2020.

I ny forskrift om læringsutbytte i barnevernsutdanningen (bachelor i barnevern) er kunnskap om nasjonale minoriteter presisert. Det framgår at studentene skal få kunnskap om urfolk, etniske minoriteter og flyktningers livssituasjoner og rettigheter.

4.3.3 Sosialtjenesten

I noen tilfeller kan frykten og mistilliten til barnevernet også føre til utfordringer i forholdet til andre offentlige instanser, som NAV og helsevesen. I Aarseth og Nordviks studie *Levekår og livskvalitet blant romanifolk/tatere fra 2015* forteller flere at de opplever å bli mistenkeliggjort i møter med NAV og andre offentlige instanser fordi de er romanifolk/tatere. De har derfor lav tillit til disse institusjonene. Flere peker på det som en utfordring at representanter for det offentlige ikke er kjent med romanifolket/taternes historie og assimileringspolitikken som ble ført overfor gruppen, mens andre forteller om gode opplevelser i sine møter med NAV.

Det følger av lov om arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV-loven) §14 a at alle som som henvender seg til NAV-kontoret, og som ønsker eller trenger bistand for å komme i arbeid, har rett til å få vurdert bistandsbehovet sitt. Brukere som har behov for en mer omfattende vurdering av bistandsbehovet sitt, har rett til å få en arbeidsvnevurdering. Brukere som har fått fastslått at de har et bistandsbehov, har rett til å delta i utarbeidelsen av en konkret plan for hvordan de skal komme i arbeid (aktivitetsplan).

Det finnes ikke spesielle arbeidsmarkedspolitiske programmer eller tiltak rettet mot nasjonale minoriteter. Arbeidsmarkedspolitikken er universelt innrettet, og arbeidsmarkedstiltakene tildeles av de lokale NAV-kontorene etter en vurdering av den enkeltes behov og arbeidsevne, og ses i lys av situasjonen på arbeidsmarkedet.

Kommunene har gjennom sitt ansvar for de sosiale tjenestene ved NAV-kontoret en viktig rolle i å fremme økonomisk og sosial trygghet. Dette ansvaret omfatter både forebyggende

sosialt arbeid og de individuelle tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram. Sosialtjenesteloven inneholder ingen særskilte bestemmelser om nasjonale minoriteter. Søknad om bistand avgjøres etter en konkret og individuell vurdering. Nasjonale minoriteter vil som andre ha rett til sosiale tjenester hvis de oppfyller vilkårene i loven.

4.3.4 Helse- og omsorgstjenesten

I utgangspunktet skal helse- og omsorgstjenestene være universelle. I Granavolden-plattformen slår regjeringen fast at helse- og omsorgstjenesten må organiseres med utgangspunkt i pasientenes behov, og pasientene skal sikres et likeverdig tilbud av helsetjenester over hele landet.

Helse- og omsorgsdepartementet har liten kunnskap om helsetilstanden og helsetjenestebehovet til nasjonale minoriteter. Da det ikke er anledning til å registrere pasienters etnisitet, er det i tillegg vanskelig å vite hvem som tilhører en nasjonal minoritet.

Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet sendte ut tillegsspørreskjema til deltakere med samisk eller kvensk/norskfinsk bakgrunn i Folkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark. Undersøkelsen ble gjennomført i 2019, og det ble utarbeidet en egen rapport i 2020 på bakgrunn av tilleggsmodulen. Resultatene fra undersøkelsen viste at det var færre kvinner og menn med kvensk/norskfinsk bakgrunn som oppga god helse og tannhelse sammenliknet med majoritetskvinner/-menn.

Det er videre lite forskningsbasert kunnskap om jøders og skogfinners helse, men det er noe kunnskap om romanifolket/taternes helse og helsen til romer. I *Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo* (2009), beskrives romers erfaringer med lite kontakt med helsevesenet, utilstrekkelig helsetilbud og rusproblemer.

For å gi et tilbud til beboere i alders- og sykehjem tilpasset bestemte trossamfunn har det siden 1996 vært bevilget midler over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett til stiftelsen Jødisk bo- og seniorsenter i Oslo. Bevilgningen bidrar til delvis dekning av utgifter til drift av senteret og til at kommuner velger å kjøpe plasser ved senteret. Bo- og seniorsenteret har avtale med Oslo kommune. I 2019 mottok senteret et tilskudd på om lag 2,7 millioner kroner. Senteret driftes av Det Mosaiske Trossamfund.

4.4 Kjennskap til nasjonale minoriteter i befolkningen

De nasjonale minoritetsgruppene er små, og det er forholdsvis få som kjenner til nasjonale minoriteter. Minoritetene selv opplyser at de ofte blir møtt med uvitenhet. Det er et mål i seg selv at flere kjenner til de nasjonale minoritetene. Spesielt er dette viktig som ledd i arbeidet med å motvirke fordommer, rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer og for å sikre likeverdige tjenester.

På oppdrag for Kommunal- og moderniseringsdepartementet har IPSOS i november 2020 gjennomført en spørreundersøkelse blant et representativt befolkningsgrunnlag for å kartlegge kjennskap til nasjonale minoriteter i befolkningen. Kartleggingen viser at ni av ti oppgir at de kjenner til at vi har nasjonale minoriteter i Norge. Blant de som oppgir at de kjenner til at vi har nasjonale minoriteter, oppgir syv av ti at samer er en nasjonal minoritet. Videre går det fram at blant de som kjenner til de faktiske nasjonale minoritetene er det størst kjennskap til kvener/norskfinner (19 pst.). Deretter følger romer (7 pst.) og romanifolket/taterne (6 pst.). Færrest kan nevne at jøder (4 pst.) og skogfinner (3 pst.) er nasjonale minoriteter i Norge. Undersøkelsen viser også at eldre har noe mer kjennskap til nasjonale minoriteter enn yngre. Personer bosatt i Nord-Norge har bedre kjennskap til kvener/norskfinner enn gjennomsnittet.

Når de som ikke kjenner til at Norge har nasjonale minoriteter får opplyst hvilke minoritetsgrupper det er snakk om, oppgir 9 av 10 at de kjenner til jøder, romer og romanifolk/tatere. Færre i denne gruppen kjenner til kvener/norskfinner og skogfinner.

Undersøkelsen *Holdninger til diskriminering av samer og nasjonale minoriteter* gjennomført av FAFO i 2020, viser at det er bred støtte i befolkningen til tiltak for nasjonale minoriteter, både når det gjelder tiltak mot ulike former for diskriminering og sosiale tiltak.

4.4.1 Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom utdanningssektoren

Kunnskap om nasjonale minoriteter skal inngå i alle ledd i opplæringen. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* omtaler nasjonale minoriteter spesifikt under fagområdet *Nærmiljø og samfunn*. Barnehagen skal bidra til at barna får kjennskap til de nasjonale minoritetene. Læreplanverkets *Overordnet del – verdier og prinsipper for*

grunnopplæringen som gjelder fra 1. august 2020, fastslår at de nasjonale minoritetene har bidratt til å forme den norske kulturarven og at opplæringen skal gi kunnskap om disse folkegruppene. Alle som har vært gjennom norsk grunnskole, skal i utgangspunktet både kjenne til at det er nasjonale minoriteter i Norge og kunne noe om hver minoritet.

I *Læreplan i samfunnsfag* i grunnskolen er det et mål for opplæringen at elevene skal kunne hovedtrekkene ved de nasjonale minoritetenes historie i Norge og presentere rettighetene disse gruppene har i Norge i dag. Læreplanen vektlegger videre at elevene skal kunne gjøre rede for for forskning av de nasjonale minoritetene og uretten de har vært utsatt for og reflektere over hvilke konsekvenser det har hatt og har på individ- og samfunnsnivå. Også i læreplaner for en rekke andre fag er det kompetansemål der det er nærliggende å inkludere de nasjonale minoritetene.

Det er behov for mer kunnskap om nasjonale minoriteter både for at ansatte i barnehage og skole skal møte minoritetene på en god måte, og for at barn og elever lærer mer om dem. Styrkingen av innholdet om nasjonale minoriteter i de nye læreplanene aktualiserer ytterligere behovet for kunnskapsheving. Regjeringen vil vurdere hvordan vi kan legge til rette for å øke kunnskapen om de nasjonale minoritetene i barnehage og skole og bidra til at målene i rammeplan for barnehagen og læreplanverk blir oppfylt på en god måte. Museer, kultur- og ressursentre, organisasjoner og enkeltpersoner fra de nasjonale minoritetene kan være samarbeidsparter for å bidra til å kvalitetssikre innholdet. For å gjøre ansatte i barnehager og skoler bedre rustet til å lære barn og elever om de nasjonale minoritetene og å se mulighetene for å inkludere kunnskap om minoritetene i aktiviteter i barnehagen og opplæringen i skolen, utarbeidet Utdanningsdirektoratet i 2014 informasjonsmaterieell om de nasjonale minoritetene. Innledningskapittelet er blitt oppdatert i tråd med ny rammeplan for barnehagen og nye læreplaner. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet laget materieell til bruk i barnehagen og undervisningsopplegg for hele skoleløpet om de nasjonale minoriteter.

Selv om nasjonale minoriteter ikke er nevnt som begrep i rammeplaner for grunnskolelærerutdanningen, blir kunnskap om nasjonale minoriteter indirekte tematisert gjennom læreplanene som alle lærerstudenter skal ha kjennskap til. Det kan være behov for å undersøke nærmere hvordan lærerutdanningene jobber med dette, for å

styrke kompetansen om nasjonale minoriteter i lærerutdanningene. Kunnskapsdepartementet vil vurdere hvordan dette kan følges opp.

4.4.1.1 Dembra

Demokratisk beredskap mot rasisme, antisemittisme og udemokratiske holdninger (Dembra) er et tilbud om kompetanseutvikling til skoler som ønsker å arbeide systematisk med kritisk tenkning, demokratisk danning og inkludering, eller som opplever at skolen har utfordringer knyttet til gruppefiendtlighet og fordommer. Dembra tilbys barne- og ungdomstrinnet og videregående skole. I 2018 startet Dembra for lærerutdanning, et samarbeid mellom seks lærerutdanningsinstitusjoner for å utvikle læringsressurser rettet mot lærerutdanningene og lærere i skolen. Ytterligere fem lærerutdanningsinstitusjoner deltar i 2020/21.

Siden oppstart i 2013 har 93 skoler deltatt i Dembra, med deltakelse fra om lag 2800 lærere på kursene som inngår i løpet. Fra 2021 vil mellom 30 og 45 skoler kunne delta i Dembra årlig. Dette innebærer kurs og oppfølging av mellom 800 og 1500 lærere per år. Målgruppene er lærere, skoleledere, de som utdanner lærere og lærerstudenter.

Dembra ledes av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter og tilbys av freds- og menneskerettighetssentre til skoler rundt om i landet. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter tilbyr også nettbaserte Dembra-ressurser til alle landets skoler.

Dembra gir skoler muligheten til å arbeide helhetlig med forebygging av gruppefiendtlighet, fra rasisme til radikalisering og ekstremisme. Dette inkluderer også fordommer og negative forestillinger om nasjonale minoriteter og urfolk. Utgangspunktet er skolenes egne behov.

Dembra.no inneholder også egne læringsressurser om nasjonale minoriteter og samene som urfolk. Her kan lærere finne grunnleggende prinsipper for undervisning om disse gruppene, bakgrunnsstoff og konkrete opplegg til bruk i undervisningen.

4.4.1.2 Jødiske veivisere

Jødiske veivisere er et sentralt tiltak i *Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020)*. Det går ut på at unge jøder besøker videregående skoler rundt omkring i landet og forteller om jødisk liv og historie i Norge og om hvordan det er å vokse opp som jødisk minoritet her i landet. Formålet med tiltaket er å bidra til å motvirke anti-

semittisme og redusere fordommer gjennom kunnskap om og kjennskap til den jødiske minoriteten. Den norske jødiske minoriteten er liten, og mange har aldri møtt en norsk jøde før veiviserne kommer på skolebesøk. Ungdommene får opplæring i regi av Det Mosaiske Trossamfund og på Oslo MET før de starter som jødiske veivisere.

4.4.2 Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom kulturlivet

I Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft* går det fram at regjeringen ønsker å medvirke til at de nasjonale minoritetens kultur i større grad skal bli en naturlig del av kulturlivet i hele Norge, som alle skal ha anledning til å oppleve. Videre understreker regjeringen behovet for bredde og mangfold i kunst- og kulturlivet: «Kunsten og kulturuttrykk til minoritetene representerer røyster og erfaringer som må vere med om vi skal vise heile breidda i kunst- og kulturlivet vårt».

I oppfølgingen av meldingen har Kulturdepartementet lagt inn i tilskuddsbrev til institusjoner av en viss størrelse og til departementenes etater at: «Kunst- og kulturinstitusjonene må utvikle egne strategier for å medvirke til økt relevans og representativitet i kulturlivet. I dette ligger også at institusjonen skal vurdere sitt eget handlingsrom for å medvirke til at kunst- og kulturuttrykk til samer og nasjonale minoriteter i større grad kan bli en del av kulturlivet i hele Norge.»

NRK skal også tilby program for nasjonale og språklige minoriteter og formidle kunnskap om ulike minoritetsgrupper og om mangfoldet i det norske samfunnet. Se punkt 4.1.2.4 for nærmere omtale av NRK.

Arbeidet med økt mangfold er en hovedprioritering på tvers av Kulturdepartementets politikkområder. Kulturpolitikken skal legge til rette for at kunst- og kulturlivet, idretten og frivilligheten speiler mangfoldet som preger dagens samfunn. Målet er et krafttak for mangfold. Dette kommer til uttrykk gjennom en rekke prioriteringer i regjeringens forslag til kulturbudsjett for 2021.

4.4.2.1 Minoritetenes synliggjøring av egen kultur

Det blir årlig gjennomført flere kulturarrangementer i regi av minoritetene selv, som bidrar til å synliggjøre og øke kunnskapen om de nasjonale minoritetene. Flere av arrangementene er støttet over tilskuddsordningene til nasjonale minoriteter.

Figur 4.4 Fra den jødiske kulturfestivalen i Trondheim

Foto: Yaniv Yoshi.

I Trondheim arrangeres jødisk kulturfestival hver høst. Festivalen går over tre dager og viser ulike sider av jødisk kultur. Festivalen har bidratt til økt kunnskap om jødene i Trondheim og til at jødernes liv og historie er blitt en del av bybildet. Det arrangeres også jødiske kulturdager og jødiske filmdager i Oslo, i regi av Jødisk museum.

På Svullrya har de årlige Finnskogdagene vært arrangert hver sommer siden 1970. På arrangementet blir de særegne skogfinske kulturtradisjonene vist fram. Forestillingen Spillet om innvandrerne er en fast del av Finnskogdagene.

I Troms og Finnmark arrangeres flere årlige kvenfestivaler, blant annet Paaskiviikko, hvor det gjennom en uke er ulike arrangementer som foredrag, konserter og kvenske gudstjenester spredt over seks kommuner i Nord-Troms.

Den internasjonale sigøynerfestivalen Yagori arrangeres årlig i Oslo.

4.4.3 Øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom forskning

Kommunal- og moderniseringsdepartementet finansierer forskning om nasjonale minoriteter gjennom Norges forskningsråds program Sam-

funnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAM-KUL). I Forskningsrådets satsing inngår nå flere prosjekter som følger opp regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020)*. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter har igangsatt forskningsprosjektene *Skiftende grenser og Definisjoner, uttrykk og konsekvenser av antisemittisme i samtidens Norge* og *Jødiske identiteter – valg og forhandlinger, praksiser og tradisjoner i samtidens Norge*. Forskningsrådet finansierer også Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitets forskningsprosjekt *Intangibilization, Materializations and Mobilities of Kven Heritage: Contemporary Articulations in Fields of Family, Museums, and Culture Industry*. Over det samme programmet har Forskningsrådet tidligere støttet prosjekter om romanispråk og -musikktradisjoner.

I tillegg til forskning finansiert over Forskningsrådets program er det siden forrige stortingsmelding laget en kunnskapsgjennomgang av diskriminering av nasjonale minoriteter i Norge¹¹ på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og fami-

¹¹ Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang, (Midtbøen og Lidén 2015)

liedirektoratet. Utdanningsdirektoratet har finansiert en beskrivelse av hvordan nasjonale minoriteter er omtalt i læremidler¹² og Barne- og likestillingsdepartementet har finansiert en kunnskapsoversikt om barn og unge fra nasjonale minoriteter¹³. I forbindelse med NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand* ble det også gjennomført et betydelig forskningsarbeid som gjelder romanifolket/taterne, med særlig oppmerksomhet på den behandling de har blitt utsatt for fra norske myndigheter. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har også direktefinansiert forskning om norske romers skjebne før og under holocaust, som ble til rapporten *Å bli dem kvit – utviklingen av en «sigøynerpolitikk» og utryddelsen av norske rom*¹⁴.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har utviklet en nettressurs om levekår og likestilling av etniske og religiøse minoriteter i Norge.¹⁵ Som en oppfølging av *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023)*, innhenter Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ny kunnskap om rasisme og diskriminering rettet mot ulike grupper.

For mer om forskningen som gjelder *holdninger* til minoritetene, se også kapittel 4.1.4.

I tillegg til den forskningen som gjøres på oppdrag fra offentlige myndigheter og i regi av Forskningsrådet gjøres det noe forskning som gjelder nasjonale minoriteter på høyskoler og universiteter, og ved private og offentlige forskningsinstitusjoner. Siden forrige stortingsmelding er det for eksempel utgitt to antologier om nasjonale minoriteter.

Det har samlet sett vært forholdsvis lite forskning på de nasjonale minoritetene i Norge de siste 20 årene, og det som finnes viser primært at det mangler kunnskap og dokumentasjon om minoritetene. En av årsakene til at det er lite forskning på feltet er at det ikke registreres informasjon om etnisk tilhørighet i offisiell statistikk i Norge.

4.5 God samordning av politikken overfor nasjonale minoriteter

Politikken overfor nasjonale minoriteter er organisert på samme måte som i forvaltningen for øvrig. Det betyr at sektorprinsippet gjelder på alle fagområder, for eksempel innen kultur, utdanning og helse. De ulike departementene har ansvar for at hensynet til nasjonale minoriteter blir ivaretatt innenfor sine fagområder. Kulturdepartementet har ansvar for både kultur- og språkpolitikken og er det sektordepartementet som har flest virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter. I tillegg har også Kunnskapsdepartementet flere og viktige virkemidler. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for å samordne regjeringens politikk overfor nasjonale minoriteter.

4.5.1 Samordningsansvar og oppgavefordeling

Det går fram av St.meld. nr. 15 (2000–2001) *Nasjonale minoriteter i Noreg. Om statleg politikk overfor jodar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar* at samordningsansvaret innebærer å ha et overordnet ansvar for å se til at politikken bygger på prinsippet om likebehandling og ikke-diskriminering. Videre innebærer samordningsansvaret å arbeide for helhet og sammenheng i politikken på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Ifølge meldingen ligger det også i samordningsansvaret at departementet skal fungere som et kontaktpunkt i forvaltningen for de nasjonale minoritetene og skal opplyse minoritetene om hvilke departementer som har fagansvar for ulike saker. Utviklingen har gått i retning av at minoritetene i dag stort sett tar direkte kontakt med sektordepartementene om aktuelle saker, uten å gå via Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det er en positiv utvikling. Å styrke de nasjonale minoritetenes egenorganisering slik at de deltar aktivt i samfunnet og i beslutningsprosesser som berører dem selv, har hele tiden vært et sentralt mål for politikken.

Regjeringen jobber kontinuerlig med å videreutvikle offentlig forvaltning for å sikre at den er brukerorientert, effektiv, resultatorientert og moderne. Statens virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter har blitt evaluert flere ganger de siste 20 årene. Den siste gjennomgangen er utført av Telemarksforskning (2020), som foreslår å opprette et eget direktorat for nasjonale minoriteter, enten under Kommunal- og moderniseringsdepartementet eller Kulturdepartementet.

¹² Fremstillingen av etniske og religiøse minoriteter i lærebøker og undervisning. (Midtbøen, Orupabo og Røthing 2014)

¹³ Barn og unge fra nasjonale minoriteter: En nordisk kunnskapsoversikt, (Lidén 2005)

¹⁴ *Å bli dem kvit – utviklingen av en «sigøynerpolitikk og utryddelsen av norske rom*, Maria Rosvoll og Jan Alexander Brustad, Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteter

¹⁵ https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Etnisitet/

Begrunnelsen er at mange av oppgavene til Kommunal- og moderniseringsdepartementet, som blant annet tilskuddsforvaltning og dialog, etter Telemarksforskings vurdering hører mer hjemme på direktoratsnivå enn i et departement.

Regjeringen vurderer løpende hvordan forvaltningsoppgaver skal løses mest mulig effektivt for å sikre best mulig måloppnåelse. Politikkområdet er for lite til å opprette et eget direktorat for nasjonale minoriteter. Dessuten blir forvaltningen av flere virkemidler allerede i dag ivare tatt på andre nivåer enn i departementene. Forvaltningen av tre av Kommunal- og moderniseringsdepartementets tilskuddsordninger rettet mot nasjonale minoriteter ble overført til Kulturrådet i 2019. I tillegg ble tilskudd til kvensk språk og kultur overført til Troms og Finnmark fylkeskommune i 2020.

I dag, 20 år etter at vi fikk en egen politikk for nasjonale minoriteter, er det mer kunnskap om nasjonale minoriteter i sentralforvaltningen og flere sektorer ivare tar hensynet til nasjonale minoriteter når de utformer politikk og tiltak. Det er ikke lenger et like stort behov for at ett departement er kontaktpunkt for minoritetene inn i statsforvaltningen. Det er likevel fortsatt behov for at ett departement har et samordningsansvar og en viss grad av pådriverrolle overfor de øvrige sektorene.

Regjeringen vil vurdere nærmere hvordan samordningsansvaret både kan styrkes og ivaretas mest hensiktsmessig framover, inkludert om flere oppgaver bør overføres til andre forvaltningsnivåer enn departementet.

4.5.2 Sikre effektiv forvaltning av tilskuddsordningene

Det er et sentralt mål for regjeringen at staten har en effektiv tilskuddsforvaltning. Det er i hovedsak Kommunal- og moderniseringsdepartementet som har forvaltet de ulike tilskuddsordningene rettet mot nasjonale minoriteter og som har hatt dialog med minoritetene om ordningene, siden ordningene ble etablert på slutten av 1990-tallet. Fra 2019 forvalter Kulturrådet tilskuddsordningen til romanifolket/taterne. Som en del av regjeringens regionreform og med mål om effektivisering og å sikre gode tjenester, ble forvaltningen av tilskudd til kvensk språk og kultur overført til nye Troms og Finnmark fylkeskommune fra 2020. En begrunnelse for å flytte forvaltningen av tilskuddsordningene ut av departementet er at

fordeling av tilskudd bør gjøres av et fagorgan. I tillegg er det et mål med overføringen av ansvaret for tilskudd til kvensk språk og kultur at søknader blir behandlet og vedtak om tilskudd blir fattet nærmere brukerne.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet er klageorgan for vedtak om tilskudd gjort av Kulturrådet og Troms og Finnmark fylkeskommune. Departementet har også ansvar for forskriftene til tilskuddsordningene.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil etter en tid gjennomgå hvordan overføringen av forvaltningen av tilskuddsordningene til Kulturrådet og fylkeskommunen har fungert.

4.5.3 Sikre kunnskap om nasjonale minoriteter i forvaltningen

Å ivareta samordningsansvaret innebærer også å bidra til å gjøre regjeringens politikk, minoritetenes rettigheter og statens forpliktelser overfor de nasjonale minoritetene kjent i forvaltningen. Fylkeskommuner og kommuner har også ansvar for å følge opp forpliktelser over de nasjonale minoritetene. Det er derfor viktig at både fylkeskommunene og kommunene vet hvilke grupper som er nasjonale minoriteter i Norge og hvilke rettigheter de har. Fylkeskommunene og kommunene skal sørge for at rettighetene til de nasjonale minoritetene så langt det lar seg gjøre blir ivare tatt i det fylkeskommunale og kommunale tjenestetilbudet.

Det finnes ikke noen helhetlig kartlegging av kunnskap om nasjonale minoriteter i kommuner og fylkeskommuner. De nasjonale minoritetene har i dialog med departementet rapportert om at kunnskapen i kommunene er lav, og etterlyser tiltak på feltet.

Regjeringen ønsker å styrke kunnskapen om nasjonale minoriteter i forvaltningen. Dagens e-læringsprogram om urfolk og nasjonale minoriteter for ansatte i statsforvaltningen vil bli erstattet med et nytt e-læringsprogram. Målgruppen for e-læringsprogrammet vil bli utvidet til å gjelde også ansatte i kommuner. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil informere kommunene om e-læringsprogrammet, og vil lage en informasjonsfolder om nasjonale minoriteter. I tillegg vil departementet vurdere å besøke særlig relevante kommuner for å informere om nasjonale minoriteter og om e-læringsprogrammet. Departementet vil også vurdere å iverksette andre informasjons tiltak framover.

Boks 4.4

Figur 4.5

Troms fylkeskommune var først ute med en egen overordnet innsats for den kvenske minoriteten gjennom planen *Kven er jeg og kven er vi? Handlingsplan for kvensk språk og kultur 2017–2020*. Planen ble utarbeidet av Troms fylkeskommune i samarbeid med relevante fagmiljøer og kvenske miljøer. Planen har 40 tiltak, fordelt på fem områder: Kulturminner, bibliotek, kvensk språk i det offentlige rom, kvensk språk i utdanningsløpet og kunst, kreativitet og kulturelt samarbeid. Med planen ønsket Troms fylkeskommune at kvensk språk skal bli mer synlig i samfunnet og i fylkeskommunen, og at bruken av språket i det offentlige rom skal økes. Med planen ønsket også fylkeskommunen å løfte fram mangfoldet i Troms og vise at kvensk språk og kultur er en naturlig del av kulturarven i landsdelen.

Planen er et godt eksempel på fylkeskommunal innsats overfor en nasjonale minoritet. Troms fylkeskommune mottok tilskudd fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet til utarbeidelse av planen. Etter sammenslåingen av Troms og Finnmark fylke fra 1. januar 2020, jobber den nye fylkeskommunen for en ny samlet innsats for kvensk språk og kultur.

5 Oppgjør med tidligere tiders politikk

Dagens politikk overfor nasjonale minoriteter søker å bygge opp kultur og språk som tidligere politikk har bidratt til å bryte ned. Myndighetene har også lagt vekt på å unnskyldte den urett som er begått, og å kompensere virkningen av politikken ved blant annet å opprette museer og minnesteder som kan bidra til å formidle informasjon om det som har skjedd og synliggjøre at de nasjonale minoritetene er en integrert og naturlig del av Norges felles og mangfoldige historie og kulturarv. Se omtale i kapittel 4.1.3.

Å ta et oppgjør med tidligere politikk er en kontinuerlig oppgave som hele politikken overfor de nasjonale minoritetene er tuftet på. Regjeringen erkjenner at det har tatt lang tid å få på plass en ny politikk overfor disse gruppene, og at myndighetene fremdeles har en vei å gå for å skape tillit mellom myndighetene og de nasjonale minoritetene. Regjeringen stiller seg bak de unnskyldningene som er gitt nasjonale minoriteter for den urett som har blitt begått mot dem.

5.1 Erstatnings- og rettferdsvederlagsordninger

Rettferdsvederlagsordningen er Stortingets egen kompensasjonsordning for de som har kommet særlig uheldig ut i møte med det offentlige. Enkelt personer som har kommet særlig dårlig ut etter skade eller annen ulempe som ikke dekkes av alminnelige erstatningsordninger, kan søke denne ordningen. Statens sivilrettsforvaltning er tillagt oppgaven som sekretariat for utvalgene som behandler søknadene som faller inn under rettferdsvederlagsordningene. Eksempler kan være feil gjort av barnevernet eller mangelfull skolegang. Gjennom statlige rettferdsvederlag viser myndighetene at de tar ansvar for at enkeltmennesker har vært utsatt for kritikkverdig behandling. Ordningen er ikke ment å dekke hele det økonomiske tapet man har hatt. Stortinget kan gi inntil 250 000 kroner i erstatning per søker. I til-

legg er det opprettet egne særskilte ordninger som berører noen av de nasjonale minoritetene, som er beskrevet under.

5.1.1 Individuell og kollektiv oppreisning til jøder etter holocaust

I 1999 bevilget Stortinget 450 millioner kroner til et oppgjør som hadde som mål å rette opp tapene de norske jødene led under andre verdenskrig. Stortinget understreket at uretten mot det jødiske folk under krigen aldri kan gøres opp for, men var enige om at det måtte tas et historisk og moralsk oppgjør med den økonomiske likvidasjonen, og at dette oppgjøret måtte få et økonomisk uttrykk. Summen ble delt mellom et individuelt og et kollektivt oppgjør. Stortinget vedtok at en såkalt erkjentlighetssum på 200 000 kroner skulle utbetales i individuelle erstatninger. 970 søkere fikk utbetalt individuell erstatning.

250 millioner kroner ble avsatt til kollektiv oppreisning. Den kollektive oppreisningen til de norske jødene ble besluttet delt i tre. 150 millioner kroner ble utbetalt til de to registrerte mosaiske trossamfunnene i Norge. Pengene skulle brukes til å sikre jødisk kultur og framtid i Norge. Trossamfunnene har stått fritt til å disponere midlene, som blant annet har gått til å oppruste synagogen, modernisere samfunnshus, bygge en konsert- og møtesal og utvide barnehagen. 60 millioner kroner ble overført til et internasjonalt fond for å minnes og utvikle den tradisjonen og kulturen som nazistene ønsket å utrydde. Disse midlene skulle brukes utenfor Norges grenser. 40 millioner kroner ble også brukt som grunnkapital til å opprette senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.

På Holocaustdagen 27. januar 2012 beklaget statsminister Jens Stoltenberg behandlingen norske jøder fikk under andre verdenskrig. I unnskyldningen la statsministeren vekt på nordmenns deltakelse i arrestasjonen og deportasjonen av jøder fra Norge.

5.1.2 Individuell og kollektiv oppreisning til romanifolk/tatere

5.1.2.1 Individuelle erstatninger til romanifolk/tatere

I 2004 ble det laget en særskilt ordning for søkere med romani-/taterbakgrunn, under Stortingets rettferdsvederlagsordning. Romanifolk/tatere kan få erstatning for mobbing på grunn av sitt opphav, tvangssterilisering og opphold på Svanviken arbeidskoloni. Romanifolket/tatere kan på bakgrunn av en egenerklæring få inntil 20 000 kroner i erstatning for mobbing på grunn av opphavet sitt. Dersom det kan dokumenteres at mobbingen har medført alvorlig skade, kan det gis et høyere rettferdsvederlag.

I 2005 ble det også laget en særskilt ordning for tidligere barnehjemsbarn under rettferdsvederlagsordningen som også romanifolk/tatere kan søke på. Mange kommuner har i tillegg hatt egne oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn.

Erstatningsordninger for romanifolket/tatere er nærmere beskrevet i kapittel 6.4.8.1.

5.1.2.2 Kollektiv oppreisning til romanifolket/tatere

Regjeringen Bondevik I beklaget i 1998 fortidens overgrep mot romanifolket/tatere, og sa at noe lignende aldri må skje igjen. Beklagelsen ble gjen tatt av regjeringen Stoltenberg I i St.meld. nr. 15 (2000–2001) *Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*.

I forbindelse med beklagelsen lovet regjeringen Bondevik I å opprette et senter for dokumentasjon og formidling av romanifolkets/taternes kultur og historie på Glomdalsmuseet i Elverum. Senteret ble gitt som en form for kompensasjon for den tidligere politikken overfor gruppen. Utstillingen Latjo Drom åpnet på Glomdalsmuseet i 2006. Tanken var at senteret skulle fungere som et møtested i forbindelse med kulturelle aktiviteter, som foredrag, konserter, kurs eller demonstrasjon av håndverkstradisjoner.

Romanifolket/tatere anså ikke etableringen av utstillingen på Glomdalsmuseet som en fullgod kollektiv kompensasjon for den uretten de hadde blitt utsatt for. I St.meld. nr. 44 (2003–2004) *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*, foreslo regjeringen å opprette et romanifolkets fond på 75 millioner kroner.

Avkastningen av fondet skulle brukes til tiltak og aktiviteter som fremmer bevaring og utvikling av romanifolket/taternes kultur, språk og historie. Regjeringen anså det som viktig at romanifolket/tatere fikk innflytelse på bruken av fondet, og det ble lagt opp til at fondet skulle administreres av en stiftelse hvor blant annet romanifolket/taternes organisasjoner var representert. Stortinget sluttet seg i Innst. S. nr. 250 (2003–2004) til regjeringens forslag. Kommunal- og regionaldepartementet utarbeidet vedtekter for stiftelsen i samarbeid med representanter fra romanifolket/taternes organisasjoner. I 2007 ble opprettelsesdokumentet undertegnet, og Stiftelsen Romanifolkets/taternes kulturfond ble etablert i 2008. Styret i stiftelsen har bestått av representanter for romanifolket/taternes organisasjoner, i tillegg til en representant utpekt av staten. De første årene stiftelsen var i drift valgte departementet å utpeke en advokat med god kompetanse på organisasjonsdrift som representant til styret. Dette for å sørge for at styret fikk god opplæring i styrearbeid og for å sikre god oppfølging.

I 2014 gjorde regjeringen endringer i flere statlige fond. I stedet for at stiftelsen fikk utbetalt avkastning av midler som var satt av i et fond, ble det utbetalt faste, og høyere, bevilgninger over statsbudsjettet. Mens stiftelsen gjennom fondsmodellen til og med 2013 hadde fått utbetalt cirka 3,5 millioner kroner årlig, ble utbetalingen i 2014 økt til 5 millioner kroner årlig. Samlet bevilgning over tilskuddsposten til romanifolket/tatere fra 2004 til 2020 er 68 millioner kroner.

Departementet var i tvil om stiftelsen brukte midlene på en forsvarlig og effektiv måte, og i 2015 ble den årlige avkastningen holdt tilbake. I 2017 besluttet Stortinget å avvikle ordningen med at Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond sto som mottaker av midler over statsbudsjettet, og i 2018 besluttet kommunal- og moderniseringsministeren og kulturministeren sammen at den kollektive oppreisningen skal forvaltes som en tilskuddsordning av Kulturrådet.

I 2011 ble det opprettet et utvalg som skulle undersøke gjennomføringen av politikken overfor taterne/romanifolket. Utvalget leverte i 2015 sin rapport NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Rapporten og oppfølgingen av den er beskrevet i kapittel 6.

5.1.3 Kollektiv oppreisning til romer

Den 8. april 2015 beklaget statsminister Erna Solberg på vegne av regjeringen den rasistiske

ekskluderingspolitikken som ble ført overfor romer i tiårene før og etter andre verdenskrig, og de fatale følgene denne politikken fikk under holocaust. Statsministeren sa også at regjeringen ville gi romene en form for kollektiv oppreisning og at utformingen av oppreisningen skulle skje i dialog med romene. Statsministeren sa at hun håpet på en ny start i forholdet mellom myndighetene og romer, og uttrykte et ønske om god dialog og et håp om at myndighetene og romer kunne ha tillit til hverandre.

Romano Kher – Romsk kultur- og ressurs-senter – åpnet i 2018, og er et resultat av statens kollektive oppreisning til romer. Senteret er et sted hvor romer skaffer seg kunnskap og nye ferdigheter, og hvor romske barn får leke og lære. Det er også et møtested mellom romer og majoritetsbefolkningen. Senteret har en egen brobyggertjeneste som hjelper romer i møte med offentlige instanser. I 2021 planlegges innflytting i nye lokaler på Ryen i Oslo.

5.1.4 Individuell erstatning til samer og kvener som tapte skolegang under andre verdenskrig

Stortinget vedtok i 2004 en erstatningsordning for samer og kvener som tapte skolegang som følge av andre verdenskrig og fornorskingspolitikken. Ordningen gjelder de som tapte minst 1,5 års skolegang og som hadde samisk eller kvensk/finsk som morsmål, og derfor ikke behersket norsk tilfredsstillende. Totalt har 987 personer fått erstatning over denne ordningen.

5.2 Minnesteder

Offisielle minnesteder etter kriger, katastrofer eller terrorangrep, fungerer som konkrete steder å gå til for å minnes og bearbeide fortiden, både for direkte berørte og den øvrige befolkningen. Det er få offisielle minnesteder som gjelder de nasjonale minoritetene i Norge. Ved Akershuskaia ble det satt opp et minnesmerke i 2000 over jøder som ble deportert under andre verdenskrig.

Figur 5.1 Snublesteiner ved St. Hanshaugen i Oslo

Foto: Jødisk museum i Oslo

Minnesmerket ble gitt som en gave fra den norske stat. Det består av åtte stoler, stilt opp i par eller enkeltvis. I tillegg er det lagt ned snublesteiner som minnesmerker for jødiske ofre for holocaust. Snublesteinene er lagt ned i gata utenfor husene der ofrene bodde, og er å finne over store deler av landet. Jødisk museum i Oslo har brakt prosjektet til Norge, og har, sammen med Jødisk museum i Trondheim, koordineringsansvaret for nedleggelsen av snublesteiner.

Det er også laget enkelte minnesteder i privat regi. På Vestlandet er det satt opp flere minnesmerker over båtreisende romanifolk/tatere og enkeltpersoner av folkegruppen, og på Gjerstadholmen i Arendal kommune ble det i 2014 satt opp et minnesmerke over båtreisende romanifolk/tateres liv og historie. På Ris kirkegård i Oslo står Skammens stein, som er satt opp for å minnes romanifolk/tatere som ble rammet av den norske stats overgrep mot folket. Det er en minnemarkering ved steinen 7. mai hvert år, i regi av Taternes landsforening.

5.3 Kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner

---

Stortinget vedtok 20. juni 2017 at det skulle opprettes en kommisjon for å se på fornorskingspoli-

tikken som ble ført overfor samer og kvener/norskfinner. Stortingets presidentskap ble bedt om å utforme forslag til mandat, navn og sammensetning for kommisjonen, i samråd med blant annet kvenske organisasjoner og Sametinget. Dagfinn Høybråten leder kommisjonen, som startet arbeidet sitt i 2018. Den 9. mai 2019 innførte kommisjonen mandatet til å også inkludere skogfinner. Kommisjonen skal avgi sin rapport høsten 2022.

Temaet for kommisjonens arbeid er norske myndigheters fornorskingspolitikk overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og de konsekvensene politikken har hatt for enkeltindivider og grupper, og for forholdet mellom majoritetsbefolkningen og gruppene. Kommisjonen skal først og fremst kartlegge fornorskingspolitikkenes konsekvenser for samer, kvener/norskfinner og skogfinners mulighet for bruk og praktisering av eget språk, egen kultur og tradisjonelle næringsveier. Kommisjonen skal også undersøke fornorskingspolitikkenes konsekvenser i majoritetsbefolkningen i form av diskriminering og utbredelse av fordommer rettet mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.

6 Oppfølging av NOU 2015: 7 Assimilering og motstand

Tater-/romaniutvalget la i juni 2015 fram sin rapport NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor tater/romanifolk fra 1850 til i dag*. Regjeringen følger opp rapporten i denne stortingsmeldingen. Mange av utfordringene som kommer fram i rapporten gjelder flere nasjonale minoriteter, og regjeringen har fulgt opp flere av anbefalingene gjennom generelle tiltak, som tiltak for økt kunnskap om minoritetene, tiltak på diskrimineringsfeltet og tillitsbygging mellom myndighetene og minoritetene. Regjeringen foreslår at det ikke blir innført flere særtiltak for romanifolket/taterne.

6.1 Utvalgets rapport

Regjeringen oppnevnte i 2011 et offentlig utvalg som fikk i oppgave å undersøke og beskrive utviklingen av norske myndigheters, institusjoners, organisasjoners og andre virksomheters politikk og tiltak overfor romanifolket/taterne fram til i dag, med særlig oppmerksomhet på politikken mål, gjennomføring og virkemidler (tater-/romaniutvalget). Utvalget skulle blant annet vurdere funnene i lys av norsk lovgivning og de folkerettslige forpliktelser som Norge var og er bundet av. Målet var å få en samlet framstilling som viser hvilke konsekvenser politikken har hatt både for enkeltindivider og romanifolket i Norge som helhet. Utvalget ble ledet av Knut Vollebæk.

Initiativet til arbeidet kom fra representanter fra romanifolket/taternes organisasjoner, med støtte fra Helsingforskomiteen.

Utredningen viste at romanifolket/taterne ble utsatt for en hardhendt assimileringsspolitikk fra norske myndigheter. De sentrale tiltakene var omsorgsovertakelse av barn og tiltak for å bosette folkegruppen, delvis med tvang. Den private organisasjonen Norsk misjon blant hjemløse administrerte tiltakene overfor folkegruppen. Rapporten viser at politikken som ble ført, har hatt og har svært negative konsekvenser for enkeltpersoner og folkegruppen som helhet. Politikken påvirker

fortsatt forholdet mellom romanifolket/taterne og storsamfunnet.

Utvalgets anbefalinger til norske myndigheter var i hovedtrekk:

- Ta et tydelig oppgjør med fortiden og kommunisere bredt at staten tar ansvar for tidligere tiders overgrep og forsømmelser.
- Styrke tilliten mellom romanifolket/taterne og myndighetene og sikre romanifolket/taterne reell deltakelse i prosesser som angår dem.
- Synliggjøre romanifolket/taterne gjennom økt kunnskap om folkegruppen blant offentlig ansatte, i skole og undervisning.
- Sikre at barn og unge med romani-/taterbakgrunn har likeverdig og reell tilgang til skole og utdanning.
- Forebygge diskriminering og gi gruppen en reell mulighet til å kunne rapportere om diskriminering, og få veiledning når de opplever diskriminering.
- Legge til rette for avklaring av om det har vært og fremdeles finnes rettstridige forhold, også menneskerettighetskrænkelser. Vurdere om Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), eller andre instanser, kan få en rolle som supplement til eksisterende klagemuligheter.
- Like muligheter i praksis – sørge for informasjon og veiledning når det gjelder velferdssystemet, opplæringstilbud og næringsvirksomhet, og rettigheter ved diskriminering.
- Hjelp til å finne fram i arkiver for å finne sitt opphav og sin historie.
- Rettferdige erstatnings- og oppreisningsordninger. Utvalget peker særlig på at kommunale oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn varierer sterkt kommunene imellom. Forvaltningen av kollektive oppreisningsordninger må ha bred tillit i folkegruppen.
- Finansiere videre forskning og forskningsformidling, særlig forskning på hvordan folkegruppen har blitt omtalt i psykiatrien og på hvordan situasjonen for ulike deler av folkegruppen er i dag.

6.2 Høring av utvalgets rapport

I dialog med representanter fra utvalgets referansegruppe besluttet Kommunal- og moderniseringsdepartementet å sende tater-/romaniutvalgets rapport ut på bred høring. For å få innspill fra flest mulig av romanifolket/taterne arrangerte departementet, i tillegg til alminnelig høring, ti høringsmøter i ulike deler av landet: Drammen, Sandefjord, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Hamar, Elverum, Gjøvik, Sarpsborg og Trondheim. På høringsmøtene ble det gitt informasjon om utvalgets rapport og en kort presentasjon av hovedinnholdet i rapporten. Det var mulig å stille spørsmål til departementet om rapporten og komme med innspill til hvordan forslagene i rapporten kunne følges opp. Det var også mulig for enkeltpersoner å komme med innspill direkte til en representant fra departementet etter høringsmøtene.

Det ble tidlig klart at det var liten kjennskap hos romanifolket/taterne til at det var satt ned et offentlig utvalg og at det var gitt ut en rapport. Flere reagerte på at de ikke hadde fått informasjon i forkant om arbeidet med rapporten, og opplevde det som et overgrep at deres og deres families historie ble hentet fram fra arkivene uten at de var informert.

6.3 Høringsinnspill

Det kom inn cirka 220 høringsinnspill fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og offentlige etater. I tillegg ble det levert en underskriftsliste med 300 underskrifter fra personer som var imot rapporten og innholdet i den. Budskapet i underskriftslisten var at romanifolket/taterne har det de trenger i det norske samfunnet i dag på lik linje med andre nordmenn, og at det ikke er behov for særtiltak. Kommunal- og moderniseringsdepartementet gjennomførte også ti høringsmøter, i ulike deler av landet, der det var mulig å gi synspunkter muntlig.

Høringsinnspillene fra romanifolket/taterne viste i hovedsak to ulike syn på hvordan tater-/romaniutvalgets rapport skal forstås og følges opp. Den ene gruppen, hovedsakelig enkeltpersoner, var negative til utvalgets rapport og mente rapporten var nytt overgrep. Flere mente at rapporten ga en gal framstilling av romanifolket/taterne. Det var også mange som reagerte på at utvalget har sett sensitive opplysninger om enkeltpersoner i arkiver, uten deres eller familienes samtykke. De var skeptiske til særtiltak for gruppen,

og det var særlig stor skepsis til undervisning om romanifolk/tatere i skolen. Mange uttrykte mistillit til organisasjonene og ønsket ikke at organisasjonene skulle fungere som talsmenn for alle romanifolk/tatere. Det var også mange som uttrykte skepsis til driften av Stiftelsen Romanifolkets/taternes kulturfond (RT-fondet), og mente at dette ikke var en reell kollektiv oppreisning. Mange i denne gruppen støttet forslaget i rapporten om at dagens individuelle erstatningsordning burde økes og endres.

Den andre gruppen, som i hovedsak besto av romanifolkets/taternes organisasjoner, Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond, Romanifolkets/taternes senter og noen enkeltpersoner, støttet flere av utvalgets forslag, og kom også med forslag til nye tiltak. Flere ønsket særtiltak for romanifolket/taterne, som lettere tilgang til gjeldsordninger, ekstra studiepoeng, tilrettelegging i reiseperioder for barn i skolen, boligtiltak, høyere pensjonspoeng, hjelp til næringsetablering og lettere tilgang til fagbrev på grunnlag av tradisjonell kunnskap. Noen ønsket også mer informasjon i skolen og samfunnet ellers om romanifolket/taterne. I tillegg ønsket flere at Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond skulle styrkes økonomisk. Det var også flere som var negative til prosessen rundt tater-/romaniutvalgets arbeid, til høringsprosessen og til Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

I de fleste innspillene fra kommuner, direktorater og institusjoner ble utvalgets arbeid omtalt positivt. Flere understreket behovet for å øke kunnskapen om romanifolket/taterne blant nøkkelpersonell og å øke midlene til forskning, informasjon, utdanning og ikke-diskrimineringsarbeid. Også mange av disse pekte på behovet for bedre dialog mellom myndighetene og representanter fra romanifolket/taterne.

Det var særlig to temaer som ble fremhevet i en stor del av innspillene: Ordningen med individuelle erstatninger og forvaltningen av kulturfondet.

Mange mente at nivået på de individuelle erstatningene som er gitt for grove overgrep er for lavt. Det var ønske om høyere erstatninger, at kravet til dokumentasjon skulle senkes, kortere behandlingstid av søknader og ny behandling av søknadene til de som har fått lav erstatning. Det var også innspill om at staten, og ikke kommunene, må ta ansvar for alle erstatningsordninger for å sikre likebehandling.

En overvekt av innspillene helte mot å avvike Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond på grunn av manglende tillit til styret i stiftelsen og at

fondets midler bare kom noen få til gode. Noen mente styret i fondet burde bestå av nøytrale personer, uten tilknytning til romanifolket/taterne, for å hindre habilitetsproblemer og for å sikre at den kollektive oppreisningen kom hele folkegruppen til gode. Mange var kritiske til opprettelsen av Romanifolket/taternes senter, som ble opprettet av stiftelsen som et kompetansesenter for folkegruppen, og mente opprettelsen hadde ført til mindre innsyn i hvordan midlene ble brukt.

6.4 Oppfølging av anbefalingene i rapporten

Regjeringen har vurdert anbefalingene i NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand* og alle høringsinnspillene til rapporten er gjennomgått. Deler av anbefalingene er allerede fulgt opp.

I 2018 opprettet Kommunal- og moderniseringsdepartementet en referansegruppe som skulle komme med innspill til oppfølgingen av NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand*. Referansegruppen besto av elleve representanter fra romanifolket/taterne, både representanter fra organisasjonene og enkeltpersoner som ikke var tilknyttet noen av organisasjonene. I tillegg har departementet opprettet en nettside med informasjon om arbeidet med oppfølgingen.¹

Tater-/romaniutvalget pekte i sin rapport på at det er viktig at forvaltningen av Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond har bred tillit blant romanifolket/taterne. Utvalget mente at informasjonen om fondet, og forvaltningen av det, burde styrkes slik at fondet når ut til flest mulig i romani-/tatermiljøet. Ettersom departementet hadde holdt tilbake midlene fra kulturfondet siden 2015, var dette et aktuelt tema å ta opp i referansegruppen.

Det kom opp fire forslag i referansegruppen til videre forvaltning av den kollektive oppreisningen. Ett av forslagene, som flere i gruppen støttet, var at midlene skulle forvaltes som en tilskuddsordning i Kulturrådet. På denne bakgrunnen besluttet kommunal- og moderniseringsministeren og kulturministeren i fellesskap å opprette en tilskuddsordning for romanifolket/taterne i Kulturrådet fra 2019.

6.4.1 Et tydelig oppgjør med fortiden

Tater-/romaniutvalget anbefaler en tydelig og bredt kommunisert offentlig bekreftelse på at sta-

ten tar ansvar for overgrep og forsømmelser overfor romanifolket/taterne.

I 1998 beklaget regjeringen Bondevik I første gang de overgrepene som romanifolket/taterne ble utsatt for. Beklagelsen ble gitt i et møte hvor noen romani-/taterrepresentanter deltok, og nådde ikke bredt ut i folkegruppen. Regjeringen Stoltenberg I gjentok beklagelsen i St.meld. nr. 15 (2000–2001) *Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*.

Da NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand* ble lagt fram i juni 2015 gjentok kommunal- og moderniseringsministeren tidligere beklagelser, og sa: *Behandlingen romanifolket/taterne har blitt utsatt for er et svart kapittel. Vi vet at myndighetens politikk har vært et overgrep. Regjeringen Solberg stiller seg fullt bak de beklagelser som allerede har kommet. Vi beklager sterkt de overgrepene som er begått mot romanifolket/taterne, og de lidelsene dette har medført.*

Framleggelsen av rapporten og statsrådets beklagelse fikk bred presseomtale. Det ble også informert om beklagelsen på de ti høringsmøtene om rapporten og på nettsidene om oppfølgingen av NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand*.

6.4.2 Bygge tillit og sikre reell deltakelse

Utvalget anbefaler å vurdere tiltak som kan styrke tilliten mellom romanifolket/taterne og myndighetene, og å sikre folkegruppen reell deltakelse i prosesser som gjelder dem, blant annet ved at romanifolket/taternes organisasjoner blir høringsinstanser. Utvalget anbefaler også å gi støtte til å etablere nettverk, også uavhengig av de etablerte organisasjonene.

Regjeringen ønsker å styrke romanifolket/taternes tillit til myndighetene og å sikre at romanifolket/taterne får delta i prosesser som gjelder dem. Kommunal- og moderniseringsdepartementet gjennomførte derfor en bred høringsrunde av tater-/romaniutvalgets rapport. Det ble også opprettet en referansegruppe for oppfølgingen av rapporten. For å gjøre det lettere for romanifolket/taterne å følge med i oppfølgingen ble det etablert en nettside med informasjon om arbeidet. Forskriften for den nye tilskuddsordningen i Kulturrådet ble sendt på bred høring.

Alle kan gi innspill i offentlige høringer. Offentlige myndigheter har ikke felles høringslister, høringsbrev blir sendt til relevante organisasjoner og institusjoner og annet, avhengig av hva saken gjelder. Kommunal- og moderniseringsdepartementet bidrar med lister over nasjonale minorite-

¹ <https://nettsteder.regjeringen.no/romanitater/>

ters organisasjoner på forespørsel fra andre departementer, og minner om at også nasjonale minoriteters organisasjoner bør høres når departementet får kjennskap til en aktuell høringssak. Departementet har imidlertid ikke oversikt over alle høringssaker, spesielt ikke høringer fra direktorater eller kommuner og fylkeskommuner. Organisasjonene må derfor også følge med selv.

Det blir gitt driftstilskudd til de romani-/taterorganisasjonene som oppfyller vilkårene til å motta slik støtte. Støtten skal blant annet gjøre organisasjonene i stand til å fremme synspunktene sine overfor ulike myndigheter. Det er ellers mulig å søke støtte fra tilskuddsordningene som Kulturrådet forvalter, blant annet til å danne nettverk. Også privatpersoner kan søke på disse ordningene.

Hvordan dialogen mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter foregår, som også gjelder romani-/taterorganisasjonene, er omtalt i kapittel 4.2.1.2.

Flere personer med romani-/taterbakgrunn har kontaktet Kommunal- og moderniseringsdepartementet og ønsker å bli hørt i saker som gjelder folkegruppen, selv om de ikke er tilknyttet noen organisasjon. Departementet er klar over at det er ulike syn blant romanifolket/taterne og at de to etablerte organisasjonenes prioriteringer ikke favner alle synspunkter. I tråd med de demokratiske spillereglene i samfunnet forholder departementet seg imidlertid primært til organisasjonene i den formaliserte dialogen med de nasjonale minoritetene. Enkeltpersoner som ønsker å påvirke politikken kan vurdere å melde seg inn i de etablerte organisasjonene, eller å danne egne demokratiske organisasjoner.

6.4.3 Synliggjøring av og økt kunnskap om romanifolket/taterne

Utvalget peker på at det er behov for øke kunnskapen om romanifolket/taterne, og nasjonale minoriteter generelt, både i statlige etater, kommunene og i skolen. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i kontakt med andre sektordepartementer vurdert ulike tiltak som kan øke kunnskapen blant ansatte i staten.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet lanserte i 2013 et elektronisk opplæringsprogram om urfolk og nasjonale minoriteter for å øke kunnskapen blant ansatte i statsforvaltningen. Programmet ble laget i dialog med nasjonale minoriteters organisasjoner. Departementet skal lage et nytt og oppdatert e-læringsprogram der målgruppen også inkluderer ansatte i kommuner og

fylkeskommuner, og vurderer også andre informasjonstiltak. Se nærmere omtale i kapittel 4.5.3.

Regjeringen støtter ellers flere tiltak som sikrer at undervisningen om nasjonale minoriteter, også romanifolket/taterne, blir så god som mulig, se tiltak omtalt i kapittel 4.3.1.

6.4.4 Sikre tilgang til barnehage, skole og utdanning

Tater-/romaniutvalget har anbefalt å sikre at barn og unge med romani-/taterbakgrunn har likeverdig og reell tilgang til skole og utdanning. Utvalget peker særlig på arbeid mot mobbing, kunnskap i skolen om nasjonale minoriteter, oppfølging i tilfeller hvor barn blir tatt ut av undervisningen i reiseperioder og at kunnskap om nasjonale minoriteter bør inkluderes i lærerutdanningen. Utvalget mener også at Utdanningsdirektoratet og Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring må sikre at skoler og barnehager gjør seg kjent med veilederen *Våre nasjonale minoriteter*.

Utdanningsdirektoratet har informert alle landets barnehager og skoler om veilederen *Våre nasjonale minoriteter*. Veilederen ble oppdatert i 2020. Se også kort omtale i kapittel 4.2.1.2.

Gode oppvekstvilkår, med gode barnehager og skoler, er viktig for det enkelte barn og er avgjørende for et samfunn med fortsatt høy tillit med små forskjeller. En god grunnopplæring er inngangsporten til høyere utdanning, som igjen har stor betydning for barn og unges yrkesmuligheter og for sosial mobilitet.

Alle barn i Norge under opplæringspliktig alder har rett til barnehageplass, jf. barnehage-loven § 12 a. I barnehage-loven står det at barnehagen skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap og at den skal motarbeide alle former for diskriminering. Om et barn opplever krenkelser eller mobbing, må barnehagen håndtere, stoppe og følge opp dette.

I Norge har alle barn rett og plikt til grunnskoleopplæring fra det året de fyller seks år. Plikten kan oppfylles i en offentlig skole, gjennom godkjent privat grunnskole eller privat grunnskoleopplæring i hjemmet. Retten gjelder barn og unge med romani-/taterbakgrunn på lik linje med alle andre.

Når det er forsvarlig, kan kommunen gi elever fri fra grunnskoleopplæringen i inntil to uker om gangen, jf. opplæringsloven § 2-11 første ledd.

Stortinget vedtok våren 2017 nye regler om skolemiljø i opplæringsloven. Alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse,

trivsel og læring, og hvor det er nulltoleranse mot mobbing, vold, diskriminering og trakassering. Skolen har en aktivitetsplikt hvis de har kjennskap til eller mistanke om at en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Elever eller elevens foreldre kan melde saken sin til fylkesmannen dersom de mener at skolen ikke gjør nok for å sikre eleven et trygt og godt skolemiljø. Fylkesmannen skal ta stilling til om skolen har oppfylt aktivitetsplikten.

Våren 2020 vedtok Stortinget nye regler om psykososialt barnehagemiljø. Endringene innebærer blant annet at barnehagen får en lovfestet plikt til å ha nulltoleranse mot mobbing og til å arbeide forebyggende for å fremme helsen, trivselen, leken og læringen til barna. Barnehagen får videre en aktivitetsplikt på linje med plikten som gjelder for skolen.

6.4.5 Forebygge diskriminering

Tater-/romaniutvalget viser til at det er behov for å forebygge diskriminering av romanifolk/tatere. Utvalget peker særlig på behovet for å forebygge diskriminering på campingplasser. De anbefaler videre at kunnskap om nasjonale minoriteter også kommer inn i politiutdanningen.

Regjeringen jobber aktivt mot diskriminering og har blant annet lagt fram *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023)*, som er omtalt nærmere i kapittel 4.1.4. Som en oppfølging av handlingsplanen utvikler Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ny kunnskap om rasisme og diskriminering rettet mot ulike grupper. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har utviklet en nettressurs om levekår og likestilling av etniske og religiøse minoriteter i Norge.²

Det er vedtatt en ny likestillings- og diskrimineringslov, se nærmere omtale i kapittel 2.3.1.

6.4.6 Avklare om det har funnet sted rettsstridige forhold

Utvalget viser til at romanifolket/taterne har vært utsatt for grove overgrep som bryter med menneskerettighetene. De viser videre til at romanifolket/taterne også i dag møter utfordringer som kan føre til konflikt med menneskerettighetene og diskrimineringsvernet. Utvalget anbefaler at det blir lagt til rette for å avklare om rettsstridige forhold har forekommet, og om det fremdeles finner sted. Utvalget viser til at det er viktig at det finnes institusjoner romanifolket/taterne kan henvende

seg til for å få avklart sin rettslige stilling, og anbefaler at myndighetene vurderer om Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), eller andre instanser, kan få en rolle som supplement til eksisterende klagemuligheter.

Likestillings- og diskrimineringsombudet er opprettet blant annet for å bistå personer som mener de har blitt utsatt for diskriminering. Vi viser ellers til omtale i kapittel 2.3.1 som beskriver aktuelle klagemuligheter og til kapittel 6.4.5. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) er et uavhengig offentlig organ som er underlagt Stortinget. Regjeringen kan ikke instruere NIM. NIMs rolle er nærmere omtalt i kapittel 2.3.4.

6.4.7 Lik tilgang til rettigheter og muligheter i samfunnet

Utvalget viser til at en del romanifolk/tatere har liten kunnskap om hvilke rettigheter de har til offentlige ordninger, som velferdstilbud, etter- og videreutdanning, gjeldsslette og prosedyrer ved bedriftsetableringer. Utvalget mener myndighetene bør sette inn ressurser slik at romanifolket/taterne sikres likeverdig tilgang til offentlige tjenester, vurdere tiltak som gir lettere tilgang til veiledning fra Likestillings- og diskrimineringsombudet, og sørge for hjelp og veiledning for de som søker sitt opphav og sin historie i arkivene.

Romanifolket/taterne har samme rettigheter som befolkningen for øvrig til å benytte seg av de velferdsordningene som finnes. Utfordringen er likevel den reelle tilgangen til ordningene. Det handler både om enkeltpersoners kjennskap til de hjelpetiltakene som finnes og forvaltningens kunnskap om nasjonale minoriteter. Tiltak for å øke kunnskapen i forvaltningen er omtalt i kapittel 4.4.

Som en oppfølging av *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020–2023)*, vil det bli gjennomført en kampanje om hvordan man kan fremme klage om diskriminering på grunn av etnisitet og religion.

Ett av de tre hovedmålene i regjeringens politikk overfor nasjonale minoriteter er at minoritetene får gode og likeverdige tjenester. Dette er nærmere omtalt i kapittel 4.3. Den enkelte myndighet, slik som NAV, offentlige utdanningsinstitusjoner eller lignende, er forpliktet til å gi veiledning til de som trenger det. I tillegg finnes det rettshjelpetiltak i sivilsamfunnet, slik som Jussbuss, JURK og Rettferd for taperne, som gir gratis veiledning. Se ellers informasjon om likestillings- og diskrimineringsloven i kapittel 2.3.1 og tiltak

² https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Etnisitet/

for å øke kunnskapen om nasjonale minoriteter i samfunnet i kapittel 4.4.

Kunnskapsdepartementet vil etablere dialog med representanter for romanifolket/taterne, på samme måte som for romer, for å se på om det er noe statlig nivå kan bidra med for å øke kjennskapen til ulike muligheter for å ta videregående opplæring for voksne.

Alle har rett til å se opplysninger om seg selv i offentlige arkiver. Arkivverket gir veiledning til de som har behov for hjelp.

6.4.8 Revurdere sider ved erstatningsordningene

Utvalget mener det er grunn til å revurdere dagens erstatnings- og oppreisningsordninger, for å sikre at de er rettferdige og fungerer etter sin hensikt. Særlig peker utvalget på at de kommunale erstatningsordningene for tidligere barnevernsbarn varierer sterkt kommunene imellom, og mener staten må se på hvordan likebehandling og samordning kan sikres. De viser også til at det er det offentliges ansvar å sørge for veiledning til de som ønsker å søke på vederlagsordningene. Utvalget anbefaler også at det blir lagt til rette for mer formidling av språk og kultur i flere deler av landet, tilsvarende Latjo Drom-utstillingen ved Glomdalsmuseet. Når det gjelder kollektive erstatningsordninger anbefaler utvalget at ordningene er organisert slik at de ikke bidrar til økte spenninger mellom personer og grupper og at forvaltningen er åpen og inngir den nødvendige tilliten.

Regjeringen viser til at forvaltningen av den kollektive oppreisningen til romanifolket/taterne er lagt om, blant annet for å bedre tilliten til forvaltningen av ordningen. Over denne tilskuddsordningen, som nå forvaltes av Kulturrådet, er det blant annet mulig å søke midler til flere tiltak som formidler kunnskap om romanifolkets språk og kultur, som er en av utvalgets anbefalinger.

6.4.8.1 Særordninger for romanifolk/tatere

I 2004 ble det opprettet en særskilt erstatningsordning for søkere med romani-/taterbakgrunn under Stortingets rettfærdsvederlagsordning. Gjennom denne ordningen kan romanifolk/tatere få erstatning for mobbing på grunn av sitt opphav, tvangssterilisering og opphold på Svanviken arbeidskoloni. Romanifolket/taterne er den eneste gruppen i Norge som kan få erstatning for flere forhold samtidig, uten at erstatningen blir kortet ned. Det maksimale erstatningsbeløpet på statlige ordninger er i utgangspunktet 250 000 kroner, men

romanifolket/taterne kan få en erstatning over dette beløpet dersom de søker på flere grunnlag. Romanifolket/taterne er også den eneste gruppen som kan få erstatning på 20 000 kroner for mobbing kun på grunnlag av en egenerklæring. Om det kan dokumenteres at mobbing har ført til alvorlig skade, for eksempel gjennom legeerklæringer, epikriser eller journaler, kan det gis en høyere erstatning.

Ifølge vedlegg til NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand* var det 1251 personer som søkte erstatning over særordningen til romanifolket/taterne i perioden 2006–2013. Av disse fikk 1231 erstatning. I perioden 2013–2019 har ytterligere 94 personer fått innvilget erstatning over særordningen.

Nivået på erstatningene som er utbetalt til romanifolk/tatere over Stortingets vederlagsordninger varierer fra 20 000 til 470 000 kroner. De som har fått høyest erstatning har fått for flere grunnlag samtidig, som mobbing, tvangssterilisering og opphold på Svanviken arbeidskoloni, og over de ordinære rettfærdsvederlagsordningene for mangelfull skolegang og svikt i barnevernet.

6.4.8.2 Øvrige erstatningsordninger

Romanifolket/taterne kan også søke erstatning gjennom Stortingets ordinære rettfærdsvederlagsordning, som er Stortingets kompensasjonsordning for de som har kommet særlig uheldig ut i møte med det offentlige sammenlignet med andre på samme tid. Rettfærdsvederlag blir som hovedregel gitt i tilfeller der myndighetene har opptrådt kritikkverdig og dermed har påført en person skade eller ulempe. Over ordningen kan det gis opp til 250 000 kroner per søker.

I 2005 ble det opprettet en særskilt ordning for personer som har opplevd kritikkverdige forhold i barnehjem, fosterhjem, verneskoler og spesialskoler for barn med atferdsvansker. Denne ordningen kan også romanifolket/taterne søke på.

Det finnes ingen oversikt over hvor mange romanifolk/tatere som har søkt eller fått erstatning over den ordinære rettfærdsvederlagsordningen eller særordningen for tidligere barnevernsbarn.

6.4.8.3 Kommunale erstatningsordninger

Mange kommuner har hatt egne oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn. De fleste av disse er avsluttet. Utvalget peker på at beløpene som er betalt ut gjennom de kommunale erstatningsordningene har variert fra kommune til kommune. Noen kommuner har ikke gitt erstat-

ninger. Blant kommunene som har gitt erstatninger, har beløpene variert fra 30 000 til 725 000 kroner. Noen kommuner har ikke gitt erstatninger til personer med romani-/taterbakgrunn fordi det ikke var den aktuelle kommunen som hadde ansvar for plasseringen i barnehjem eller fosterhjem. Noen barn ble for eksempel plassert i barnehjem av Norsk misjon blant hjemløse, uten kommunale vedtak.

De kommunale erstatningsordningene er etablert som ordninger som eksisterer ved siden av rettferdsvederlagsordningen og andre statlige ordninger. Det er opp til den enkelte kommune om de vil etablere erstatningsordninger, bestemme hvordan ordningen skal innrettes og nivået på erstatningsbeløpene. Av hensyn til prinsippet om kommunalt selvstyre har staten ikke ønsket å regulere kommunale erstatningsordninger.

6.4.8.4 *Ingen endringer i individuelle erstatningsordninger*

Regjeringen Stoltenberg II foretok en prinsipiell gjennomgang av rettferdsvederlagsordningen i 2013. Det ble konkludert med at ordningen skulle beholdes slik den var og det ble ikke ansett som nødvendig å opprette flere tilpassede ordninger for særskilte søkergrupper. Regjeringen mener at det ikke er grunn til å foreta en ny gjennomgang nå, og går ikke inn for å gjøre endringer i de individuelle erstatningene til romanifolket/taterne.

Romanifolket/taterne ble utsatt for grufulle overgrep, hvor målet var å utslette kulturen og den reisende livsstilen, og gjøre minoriteten lik majoriteten. Politikken var en del av en tidsånd hvor også sårbare personer fra majoritetsbefolkningen, som for eksempel barnevernsbarn, ble utsatt for alvorlige maktovergrep fra myndighetene. Det er allerede etablert en særordning for romanifolket/taterne. Regjeringen mener at en eventuell ytterligere utvidelse av erstatningsordninger for overgrep eventuelt må gjøres generell, for alle som har opplevd overgrep, uavhengig av

tilknytning til en minoritet. Regjeringen har ikke funnet det riktig med ytterligere utvidelse av ordningene.

Gjennom statlige rettferdsvederlag (erstatninger) viser myndighetene at de tar ansvar for at enkeltmennesker har vært utsatt for kritikkverdig behandling. En erstatning kan aldri rette opp uretten som er begått og er ikke ment å dekke hele det økonomiske tapet den som har vært utsatt for overgrepet har hatt.

6.4.9 **Videre forskning og forskningsformidling**

Tater-/romaniutvalgets rapport er laget på grunnlag av forskning som ligger som vedlegg til rapporten. Forskningen ble finansiert av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Departementet har også finansiert en doktoravhandling om romanispråk, gjennom Forskningsrådet.

For få mer kunnskap om politikken som har vært ført overfor romanifolket/taterne anbefaler utvalget at myndighetene finansierer videre forskning på hvordan psykiatrien har omtalt romanifolket/taterne og behandlet enkeltpersoner av folkegruppen. Utvalget anbefaler også forskning på levekår blant romanifolk/tatere som var under Norsk misjon blant hjemløses assimileringstiltak, blant annet med bortplassering av barn og plassering av familier i arbeidskolonier. Videre anbefaler utvalget forskning på levekårene for romanifolket/taterne generelt i dag, og forskning på politikken overfor gruppen under andre verdenskrig.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ser at det er behov for mer kunnskap, og det kan derfor være aktuelt å finansiere relevante forskningsprosjekter på et senere tidspunkt, se kapittel 4.4.3. Departementet har for øvrig merket seg skepsisen blant romanifolket/taterne til videre forskning på gruppen, særlig forskning som innebærer å se opplysninger om enkeltpersoner i arkivene, slik det kom fram i høringen etter NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand*.

7 Sammendrag

Formålet med denne stortingsmeldingen er å beskrive utviklingen i politikken overfor nasjonale minoriteter siden forrige stortingsmelding ble lagt fram for 20 år siden og å skissere hvordan regjeringen kan bidra til å styrke de nasjonale minoritetenes språk, kultur og situasjon i det norske samfunnet framover. Stortingsmeldingen redegjør også for regjeringens endelige oppfølging av NOU 2015: 7 *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor tatere/romanifolk fra 1850 til i dag.*

Politikken som gjelder for befolkningen i Norge, gjelder også de nasjonale minoritetene. Det er likevel nødvendig med egne tiltak på noen områder for å sikre at minoritetene kan videreutvikle sin egenart, sine språk og sin kultur, i tråd med Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter.

Det har vært en betydelig utvikling av politikken i 20-årsperioden. Flere departementer inkluderer nasjonale minoriteter i utviklingen av politikk og tiltak i dag enn for 20 år siden. De nasjonale minoritetene har også egne organisasjoner som taler minoritetenes saker overfor sentrale myndigheter og i offentligheten for øvrig. Det er i tråd med målene for politikken. Regjeringen viderefører støtten til de nasjonale minoritetenes organisasjoner for å bidra til å sikre de nasjonale minoritetene effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender. I hele perioden har det vært en formalisert dialog mellom de nasjonale minoritetene og sentrale myndigheter. Regjeringen legger opp til å videreføre dialogen, men med noen mindre justeringer etter innspill fra de nasjonale minoritetene. Det er fortsatt behov for at et departement har ansvar for å samordne politikken overfor nasjonale minoriteter i sentralforvaltningen, for å sikre at hensynet til de nasjonale minoritetene og helheten i politikken blir ivaretatt.

De nasjonale minoritetene i Norge er svært små grupper og det er ulike interesser mellom minoritetene og også innad i hver minoritet, noe som gir visse utfordringer i politikkutviklingen. Det kan for eksempel ta tid fra et tiltak eller tilbud er etablert, til det har deltakere eller oppslutning

av et visst omfang. Selv om myndighetene over flere år har hatt tiltak som styrker nasjonale minoriteters språk, er det fremdeles nødvendig med særskilte tiltak for både å styrke og bevare språkene framover. I forslaget til ny språkløyve som regjeringen fremmet våren 2020, får kvensk, romani og romanes lovfestet status. Lovforslaget er til behandling i Stortinget.

Nasjonale minoriteter er blitt mer synlig i det offentlige rom i 20-årsperioden. Det har blant annet kommet flerspråklige skilter i deler av Nord-Norge, forslag om offisielt kvensk navn på Norge er nå på høring og Riksantikvaren har et prosjekt for å verne viktige kulturmiljøer og løfte historien og kulturarven til de nasjonale minoritetene rundt om i landet. Dette er gode tiltak som videreføres. Det har også blitt etablert museer og kultursentre om, med og for de nasjonale minoritetene og årlige kulturarrangementer som for eksempel Jødisk kulturfestival i Trondheim og Finnskogdagene, som bidrar til å synliggjøre minoritetene i samfunnet.

De nasjonale minoritetene er forskjellige og har ulik historie i Norge. Flere av gruppene ble utsatt for en hard fornorskningpolitikk og kan oppleve stigmatisering som følge av bakgrunnen sin. Regjeringens brede og aktive innsats mot hatefulle ytringer, antisemittisme, rasisme og diskriminering favner også de nasjonale minoritetene. Innsatsen er viktig for å legge til rette for at nasjonale minoriteter deltar i samfunnet.

Romene er fortsatt en svært utsatt minoritet, med dårlige levekår og til dels analfabetisme. Å styrke levekårene og ha tiltak for å sikre at også romelever fullfører skolegangen, vil fortsatt være en viktig del av regjeringens politikk overfor denne gruppen framover.

Det er fremdeles lite kunnskap om nasjonale minoriteter i befolkningen generelt og i deler av forvaltningen. I stortingsmeldingen legger regjeringen derfor opp til å utvikle og iverksette informasjonstiltak for at kommuner og fylkeskommuner får mer kunnskap om de nasjonale minoritetene og forpliktelsene Norge har overfor gruppene. Kunnskap er viktig for å sikre minoritetene likeverdige tjenester.

Denne stortingsmeldingen viser at det har vært en positiv utvikling i politikken overfor nasjonale minoriteter de siste 20-årene. Det samlede budsjettet har økt betydelig, spesielt har det vært en økning siden 2014, både på Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett og på andre departementers budsjett. Regjeringen legger i denne meldingen opp til å videreføre den samme positive politikktutviklingen.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 18. desember 2020 om Nasjonale minoriteter i Norge blir sendt Stortinget.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Omslagsbilde: Kommager med kvenske skallebånd
Foto: Åsne Kummeneje Mellem, kvensk kunstner.

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 12/2020

